

ਸਲਾਹੀਯਤ
صلاحیت
Salahiyat

ਫੋਟੋ ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ: ਪ੍ਰੋ. ਵਿਕਾਸ ਬਾਜਪਾਈ, ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ

ਪੰਜਾਬੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ
PUNJABI LIBRARY

ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਮਲਨ ਦੇਵੀ ਸੇਠੀ (ਬੇ ਜੀ) ਦੀ ਦਾਦੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ। ਆਕਾਸ਼ ਸੇਠੀ

(ਸਵਰਗੀ ਮਲਣ ਦੇਵੀ ਸੇਠੀ)

ਡਾਕਟਰ ਦਰਸ਼ਨ ਲਾਲ ਸੇਠੀ ਦੀ ਕਹਾਣੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੋਂ 8ਵੀਂ ਜਮਾਤ ਪਾਸ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਦੁਕਾਨ ਦੇ ਸੇਲਜ਼ਮੈਨ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਇੱਕ ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਦਿੱਲੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਤੱਕ, ਆਪਣੀ ਖੋਜ, ਆਦਰਸ਼, ਸੰਪਾਦਕੀ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਣਕਾਰੀ ਲਈ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਰਸਤੇ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕੀਤਾ। ਹੁਨਰ, ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕੋਈ ਆਪਣੀ ਪਿਆਰੀ ਮਾਂ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਮਲਨ ਦੇਵੀ ਸੇਠੀ ਦੇ ਸਮਰਪਿਤ ਅਤੇ ਸਮਰਪਿਤ ਯੋਗਦਾਨ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਅਤੇ ਪੋਤੇ-ਪੋਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਬੇ ਜੀ ਵਜੋਂ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਉਸਦਾ ਜਨਮ 1904 ਵਿੱਚ ਅਣਵੰਡੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਉੱਤਰੀ ਪੱਛਮੀ ਸਰਹੱਦੀ ਸੂਬੇ (NWFP) ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹਰੀਪੁਰ ਹਜ਼ਾਰਾ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਕਿਸ਼ੋਰ ਉਮਰ ਦੇ ਅੱਧ ਵਿੱਚ, ਉਸਦਾ ਵਿਆਹ ਕੋਟ ਨਜ਼ੀਬੁੱਲਾ (ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹਰੀਪੁਰ ਹਜ਼ਾਰਾ, NWFP) ਦੇ ਕਵੀਰਾਜ ਸ਼੍ਰੀ ਸੈਨ ਦਾਸ ਸੇਠੀ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸ਼੍ਰੀ ਸੈਨ ਦਾਸ ਸੇਠੀ ਇੱਕ ਕਿਸਾਨ ਸਨ, ਖੇਤਰ ਦੇ ਕਈ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸਨ, ਅਤੇ ਰਵਾਇਤੀ ਭਾਰਤੀ ਦਵਾਈ ਵਿੱਚ ਹੁਨਰ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਡਾਕਟਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਰੇ ਹੋਏ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਨੂੰ, ਜਿਸ ਨੇ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਵਸੀਅਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਪਿੰਡ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰੇ ਅਤੇ ਝਗੜੇ ਨਾ ਹੋਣ।

ਜੋੜਾ, ਸ਼੍ਰੀ ਸੈਨ ਦਾਸ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਮਲਨ ਦੇਵੀ ਸੇਠੀ ਪੰਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਮਾਪੇ ਸਨ; ਦੋ ਧੀਆਂ, ਰਾਮ ਮੂਰਤੀ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਮੂਰਤੀ, ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਪੁੱਤਰ, ਹੇਰੀ ਲਾਲ, ਓਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਲਾਲ। ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਸ਼੍ਰੀ ਸੈਨ ਦਾਸ 1940 ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਏ।

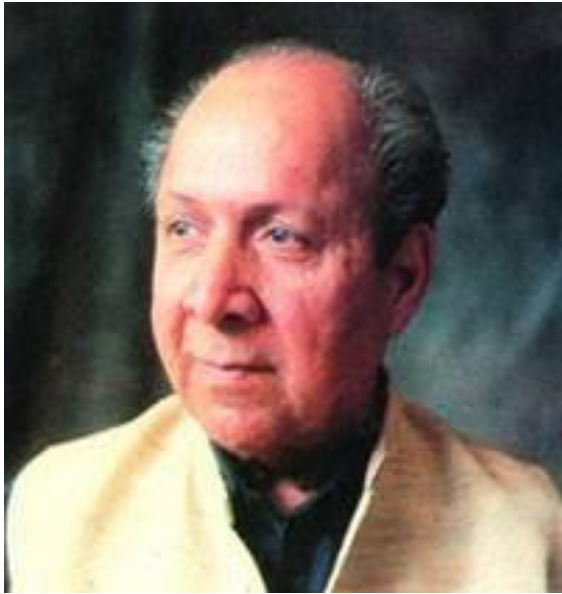
ਜਦੋਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ ਹੋਈ, ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਜੱਦੀ ਸਥਾਨ ਛੱਡਣਾ ਪਿਆ ਅਤੇ ਕਈ ਹੋਰਾਂ ਵਾਂਗ ਪਰਵਾਸ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਔਰਤ ਉਸ ਹਫ਼ਤਾ-ਦਫ਼ਤੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਨਵੀਂ 'ਸਰਹੱਦ' ਤੋਂ ਪਾਰ ਲੈ ਗਈ, ਸਿਰਫ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿ ਵੱਡਾ ਪੁੱਤਰ ਕਿਤੇ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਅਸਥਾਈ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੂਜੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਵਸਾਇਆ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕੱਲੀ ਵਾਪਸ ਚਲੀ ਗਈ। ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਸਾਰਾ ਰਸਤਾ ਵਾਪਸ ਜਾਣਾ ਪਿਆ, ਜਿੱਥੇ ਮੁੰਡਾ ਬੱਸ ਬੇਰਡਿੰਗ ਪੁਆਇੰਟ ਤੋਂ ਭੱਜਿਆ ਸੀ, 'ਕੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ' ਤੋਂ ਹੈਰਾਨ ਸੀ। ਮੁਸਲਿਮ ਮਜ਼ਦੂਰ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਚਲਾਉਂਦਾ ਸੀ, ਨੇ ਲੜਕੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਿਆ, ਇਸ ਉਮੀਦ ਵਿੱਚ ਕਿ ਕੋਈ ਉਸਨੂੰ ਲੈਣ ਲਈ ਆਵੇਗਾ।

ਪਰਿਵਾਰ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਮਲਨ ਦੇਵੀ ਦੇ ਅਧੀਨ, ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਤੀ ਗੁਜ਼ਾਰੇ ਲਈ ਇੱਕ ਲੰਮਾ ਸੰਘਰਸ਼ ਸੀ, ਪਹਿਲਾਂ ਅਕਾਦਮਿਕ ਅਤੇ ਫਿਰ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਤੌਰ 'ਤੇ। ਪਰਿਵਾਰ ਦੀਆਂ ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਦਾ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਨਾ ਮਿਲਣ ਵਰਗੇ ਝਟਕੇ, ਪਿੱਛੇ ਛੱਡੀ ਗਈ ਔਰਤ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਦਮਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਆ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ, ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰੀਆਂ ਮਿਲ ਗਈਆਂ, ਧੀਆਂ ਚੰਗੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਆਹੀਆਂ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਮਲਨ ਦੇਵੀ, ਜੋ ਕਿ ਹੁਣ 65 ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਚੰਗੀ ਹੈ, ਇੱਕ ਪੁੱਤਰ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਸਥਾਨ ਤੱਕ ਜਨਤਕ ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਸਫ਼ਰ ਕਰਦੀ ਸੀ, ਜੋ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਚੇਤ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਝਿੜਕਦੀ ਸੀ। a "ਮੈਂ ਵਾਪਸ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਗਿਆ... ਇਹ ਯਾਤਰਾ ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਦੇਵੇਗੀ?"

ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਦੀਆਂ ਲੰਮੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਅਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕਿੱਸੇ ਅਤੇ ਅਤੀਤ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਯਾਦ ਹਨ। ਜੇ ਮੈਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਯਾਦ ਹੈ ਉਹ ਹੈ ਉਸ ਨਾਲ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਜਾਣਾ, ਜਿੱਥੇ ਅਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਆਈਸਕ੍ਰੀਮਾਂ ਦਾ ਸੁਆਦ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਤੋਂ ਗੁਪਤ ਰੱਖਣ ਦਾ ਇਕ ਸਮਝੌਤਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਦੋਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਇਸ ਬਹਾਦਰ ਔਰਤ ਦਾ 1971 ਵਿੱਚ ਸੰਖੇਪ ਬਿਮਾਰੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਿਹਾਂਤ ਹੋ ਗਿਆ।

ਪਰੇਸ਼ ਰਾਤ ਸਾਰ ਹੈ ਸਿਤਰੇ ਟੂਮ ਤੇ ਸੇ ਜਾਓ
ਸੂਕਤ-ਏ-ਮਾਰਗ ਤਾਰ ਹੈ ਸਿਤਰੇ ਟੂਮ ਤੇ ਸੇ ਜਾਓ
ਹਾਂ ਸੌ ਔਰ ਹਾਂ ਸਟੇ ਹਾਂ ਸਟੇ ਦਬਤੇ ਜਾਓ khalā oਮੇ
ਹਮ ਪੈ ਰਾਤ ਭਰ ਹੈ ਸਿਤਰੇ ਟੂਮ ਤੇ ਸੇ ਜਾਓ
ਹੰਮੇ ਤੇ ਆਜ ਕਿ ਸ਼ਾਬ ਪਊ ਫੱਟੇ ਤੱਕ ਜਗਨ ਹੋਗੁ
ਯਹ ਕਿਸਮਤ ਹਮਰ ਹੈ ਸਿਤਰੇ ਟੂਮ ਤੇ ਸੇ ਜਾਓ
ਤੁਮਹੇ ਕਯ ਆਜ ਭ ਕੇ ਅਗਰ ਮਿਲਣੇ ਨਹ ਆਯ
ਯੇ ਬਾਜ਼ ਹਮ ਨੇ ਹਾਰ ਹੈ ਸਿਤਰੇ ਟੂਮ ਤੇ ਸੇ ਜਾਓ
ਕਹੇ ਜਾਤੇ ਹੋ ਰੋ ਰੋ ਕਰ ਹਮਰ ਹਾਲ ਦੁਨਿਯ ਸੇ
ਯੇ ਕੈਸ ਰਜ਼ਦਰ ਹੈ ਸਿਤਰੇ ਟੂਮ ਤੇ ਸੇ ਜਾਓ
ਹੰਮੇ ਭ ਨਿਈ ਡੀ ਆ ਜ। ਏਗ ਹਮ ਭ ਸੇ ਹ ਜ। ਏ ਗੇ
ਅਭ ਕੁਛ ਬੀ-ਕਰੜ ਹੈ ਸਿਤਰੇ ਟੂਮ ਤੇ ਸੇ ਜਾਓ
(ਕਤੀਲ ਸ਼ੀਫਾਈ)

ਕਾਤੀਲ ਸ਼ਿਫਾਈ ਦਾ ਜਨਮ 1919 ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਭਾਰਤ (ਹੁਣ ਪਾਕਿਸਤਾਨ) ਵਿੱਚ ਮੁਹੰਮਦ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹਰੀਪੁਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ।

1935 ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਮੌਤ ਕਾਰਨ, ਕਾਤੀਲ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਛੱਡਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋਣਾ ਪਿਆ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਖੇਡ ਦੇ ਸਮਾਨ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ। ਆਪਣੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਜਾਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ, ਜਿੱਥੇ ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ ਕੰਪਨੀ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ 1947 ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਫਿਲਮ ਗੀਤ ਗੀਤਕਾਰ ਵਜੋਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਫਿਲਮ ਉਦਯੋਗ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਿਆ।

"1946 ਵਿੱਚ, ਉਸਨੂੰ ਨਜ਼ੀਰ ਅਹਿਮਦ ਨੇ 1936 ਤੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਇੱਕ ਸਾਹਿਤਕ ਰਸਾਲੇ 'ਅਦਬ-ਏ-ਲਤੀਫ਼' ਦੇ ਸਹਾਇਕ ਸੰਪਾਦਕ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਲਾਹੌਰ ਬੁਲਾਇਆ। ਉਸਦੀ ਪਹਿਲੀ ਗ਼ਜ਼ਲ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਹਫ਼ਤਾਵਾਰੀ 'ਸਟਾਰ' ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਈ, ਸੰਪਾਦਿਤ ਹੋਈ। ਕਵੀ ਕਮਰ ਅਜਨਲਵੀ ਦੁਆਰਾ।"

ਜੁਲਾਈ 2024 ਭਾਗ-3 ਨੰ-7

- 1 ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਅਤੇ ਗਲੋਬਲ ਕਲਚਰ :..... 8
ਕੁਲਦੀਪ ਪਾਹਵਾ ਨੇ ਪ੍ਰੋ
2. ੴ-ੴਅੰਕਾਰ (ੴ): ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਅਨੇਕਤਾ ਵਿੱਚ ਏਕਤਾ ਦਾ ਸੰਕਲਪ।
ਵਿਸ਼ਵ ਧਰਮਾਂ ਦੇ: 31
ਪ੍ਰੋ: ਹਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਵਿਰਕ
3. ਸੂਫੀ ਕਾਵਿ ਪਰੰਪਰਾ (ਹਿੰਦੀ ਲੇਖਾਂ ਤੋਂ ਅਪਣਾਇਆ ਗਿਆ
ਡਾ. ਦਰਸ਼ਨ ਲਾਲ ਸੇਠੀ):43
ਆਕਾਸ਼ ਸੇਠੀ
4. ਰਹਿਮਾਨ ਧਾਰਾ ਪ੍ਰੇਮ ਕਾ: ਰਹੀਮ, ਕਵੀ, ਚਿੰਤਕ, ਯੋਧਾ
5. ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਵਿਰਸਾ:81
6. ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਲਾ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਣ ਵਾਲਾ: ਉਮਾ.....82
7. ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਅਮੀਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਯੋਗਦਾਨ:..... 85
8. ਮਨੁੱਖਤਾ ਦਾ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ:..... 86
9. ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਸ਼ਬਦ:..... 87
10. ਪੰਜਾਬੀ ਡਿਗਦੇ ਧੰਦੇ ਬੋਲ:..... 88
11. ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਮਹਾਨ ਲੋਕ:..... 89
12. ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ: 91
13. ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਨਾਮਵਰ ਪਰਿਵਾਰ: 93
14. ਖਜ਼ਾਨਾ ਕਾਰੋਬਾਰ..... 96
15. ਇਤਿਹਾਸਕ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦਾ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ:..... 97

16. ਕਿਤਾਬ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ:	99
17. ਨਵੀਂ ਕਿਤਾਬ:	104
18. ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅਤੇ ਇਵੈਂਟਸ:	108

ਕੁਲਦੀਪ ਕੌਰ ਪਾਹਵਾ ਨੇ ਡਾ
(ਸੇਵਾਮੁਕਤ) ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਦੇ ਪ੍ਰੋ
ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ
ਦਿੱਲੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ

ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਅਤੇ ਗਲੋਬਲ ਕਲਚਰ

ਪ੍ਰੋ: ਕੁਲਦੀਪ ਪਾਹਵਾ

ਮਨੁੱਖਜਾਤੀ ਦੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਇਤਿਹਾਸ ਦੌਰਾਨ, ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਏਕਤਾ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਕੇਂਦਰਿਤ ਇੱਕ ਵਿਲੱਖਣ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਵ ਧਰਮ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਮੁੱਖ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਵਿੱਚ ਤਰਕਸ਼ੀਲ ਵਿਚਾਰ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਤਰਕ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਬ੍ਰਹਮਤਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਵ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਸਮਕਾਲੀ ਗਲੋਬਲ ਸਮਾਜ ਤੋਂ ਉੱਭਰ ਰਹੇ ਨਵੇਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣਾਂ ਦੇ ਢਾਂਚੇ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਮਾਨਵਤਾ ਦੀ ਮੂਲ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਸਦੀਵੀ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਜੁੜੇ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਸੰਖੇਪ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਧਰਮ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਉਪਜ ਹੈ, ਪਰ ਇਸਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਸਰਵ ਵਿਆਪਕ ਹਨ। ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਧਰਮ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਪਛਾਣ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਪੈਦਾ ਹੋਣ 'ਤੇ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਇੱਕ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਪਣਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਜਨਮ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇੱਕ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਨਮ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਮੌਤ ਤੱਕ, ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਹਰ ਪੜਾਅ ਧਾਰਮਿਕ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਨਿਯਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਧਰਮ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮਾਜ ਜਾਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਜਾਇਜ਼ਤਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਸਥਾਪਨਾ ਲਈ ਨੀਂਹ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਇੱਕ ਦਿੱਤੇ ਧਰਮ ਦੇ ਵਿਲੱਖਣ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਘੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਮਨੁੱਖਾਂ ਲਈ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਪਛਾਣ ਚਿੰਨ੍ਹ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ, ਉਹ ਇੱਕੋ ਸਮੇਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਕੁਦਰਤ ਦੀਆਂ ਪਹੁੰਚਾਂ ਵੱਲ ਖਿਲਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਧਰਮ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੇ ਸਰੋਤ ਨੂੰ ਜੋੜਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਕੁਦਰਤ ਤੋਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਤਰੱਕੀ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਲਈ ਅਤੇ ਦੋਵਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਸੰਤੁਲਨ ਨੂੰ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਧਰਮ ਨੂੰ

ਮਨੁੱਖੀ ਸਭਿਅਤਾ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਚੱਲਣ ਵਾਲੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਜੋਂ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਮਨੁੱਖੀ ਨੈਤਿਕ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕ ਵਿਵਹਾਰ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਾਸਤਰ ਧਰਮ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੈਤਿਕ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਜਾਂ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਵਜੋਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਲੋਕ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨੇਕੀ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮਿਸਾਲੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਸਰਵ ਵਿਆਪਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਸੰਸਥਾਗਤ ਧਰਮ, ਪੰਥ ਧਰਮ, ਨੈਤਿਕ ਧਰਮ, ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਧਰਮ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਅਧਿਆਤਮਿਕਤਾ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਇਸ ਵਿਚ ਬੁੱਧ, ਰੀਤੀ-ਰਿਵਾਜ, ਨਿਆਂ, ਈਮਾਨਦਾਰੀ, ਧਾਰਮਿਕਤਾ, ਧੀਰਜ ਅਤੇ ਦਇਆ ਵਰਗੇ ਨੈਤਿਕ ਗੁਣ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

ਮਨੁੱਖ ਵਰਤਮਾਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬਹੁ-ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸਭਿਅਤਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਏਕੀਕਰਨ ਦਾ ਦੌਰ ਹੈ। ਇੱਥੇ, ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਬਾਰੇ ਆਪਣੀਆਂ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸੁਚੇਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕਰਕੇ ਸਾਰੀਆਂ ਜੀਵਿਤ ਚੀਜ਼ਾਂ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਸੁਤੰਤਰ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਤਰਕ ਅਤੇ ਤਰਕ ਵੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵੱਖਰੀ ਸਥਿਤੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਭੌਤਿਕਤਾ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕਤਾ ਦੇ ਅੰਤਰ-ਨਿਰਭਰਤਾ ਦੇ ਬੋਧ ਦੇ ਨਾਲ, ਅੱਜ ਜੀਵਨ ਸੰਬੰਧੀ ਨਵੇਂ ਪੈਰਾਡਾਈਮ ਉਭਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਵਰਤਮਾਨ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਨਾਵਲ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਵਵਿਆਪੀ ਪੈਮਾਨੇ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸਮਕਾਲੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਢਾਂਚੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਗਿਆਨ ਦੇ ਸਾਰੇ-ਸੰਗੀਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪਹੁੰਚ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ, ਕੋਈ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇ ਜਾਂ ਉਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਟਾਏ ਬਿਨਾਂ ਲੋੜੀਂਦੇ ਨਤੀਜੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਕੇ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਅਸਲੀਅਤਾਂ ਨੂੰ ਜਿੰਨਾ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕੇ ਕਿਵੇਂ ਜੋੜਿਆ ਜਾਵੇ। ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹੁਣ, ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਸੂਝ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਤਾਰਕਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਜੀਵੰਤ ਅੰਤਰ-ਪ੍ਰਸਥਾਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਅਧਿਆਤਮਿਕਤਾ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਨਿਵੇਕਲੇ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਮਨੁੱਖਜਾਤੀ ਨੂੰ

ਬਾਹਰੀ ਸੰਸਾਰ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮੌਜੂਦਾ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁਦਰਤ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਪਰਮਾਣੂ ਤੱਤਾਂ ਨਾਲ ਬਣਿਆ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਖੇਤਰ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਅਣਪਛਾਤੇ ਊਰਜਾ ਸਰੋਤਾਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਸਾਰੇ ਮਨੁੱਖ ਸਮਾਜਿਕ-ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਪਰਿਵਰਤਨ ਲਈ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਵ ਸ਼ਕਤੀ ਵਜੋਂ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਚੇਤਨਾ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਫੈਲ ਰਹੀ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਅਜੇ ਸਰਵ ਵਿਆਪਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਵਵਿਆਪੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਨੇ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਿਤਾਬਾਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਸਮਕਾਲੀ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸਬੰਧ ਦੀ ਪੜਚੋਲ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ, ਕਈ ਵਿਸ਼ਵਵਿਆਪੀ ਕਾਨਫਰੰਸਾਂ, ਸਿੰਪੋਜ਼ੀਆ ਅਤੇ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨੋਬਲ ਪੁਰਸਕਾਰ ਜੇਤੂਆਂ, ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਾਂ ਨੂੰ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਸੰਵੇਦਨਾ ਦੇ ਸੰਯੁਕਤ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਵਿਸ਼ਵ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਉਭਰਨਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇੱਕ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡੀ ਧਰਮ ਦੀ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਲੋੜ ਹੈ। ਬ੍ਰਹਿਮੰਡੀ ਧਰਮ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦੇ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰਕਹੀਣ, ਗੈਰ-ਵਿਗਿਆਨਕ ਧਾਰਮਿਕ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਮਨੁੱਖਤਾ 'ਤੇ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦੀ ਹੋਂਦ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ 'ਤੇ। ਹਰ ਚੀਜ਼ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੀ ਅਸਲੀਅਤ ਦਾ ਮੂਲ ਹੈ। ਇਹ ਧਰਮ ਚਰਿੱਤਰ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਹੈ ਅਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਅਨੁਭਵਾਂ ਤੋਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਤਮਾ ਅਤੇ ਸਮੁੱਚਾ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਇੱਕ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ, ਅੱਜ ਦੇ ਵਿਸਫੋਟਕ ਧਾਰਮਿਕ ਜਨੂੰਨ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕਤਾ ਦੀ ਅੰਨ੍ਹੀ ਦੌੜ ਦੇ ਵਿਸਫੋਟਕ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ, ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝਾਉਣਾ ਬਹੁਤ ਚੁਣੌਤੀਪੂਰਨ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸੰਸਾਰਿਕ ਸਵਾਰਥ, ਧਾਰਮਿਕ ਤੰਗੀ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਲੋਕ ਜੋ ਤਰਕਹੀਣ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਦਇਆ ਦੀ ਘਾਟ ਦੀ ਦਲਦਲ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬ ਰਹੇ ਹਨ। ਸੰਸਾਰ. ਕੇਵਲ

ਮਨੁੱਖ ਹੀ ਦੇ ਨਾ ਬਦਲਣ ਯੋਗ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕੁਦਰਤ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕੁਦਰਤ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਹਨ ਜਾਂ ਅੰਨ੍ਹੇਵਾਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦੇ ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਯਮਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸਤਿਕਾਰ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਉਸ ਆਦਰ ਨੂੰ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ ਕਲਾ, ਧਰਮ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ।

ਉਪਰੋਕਤ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ, ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਸਮੁੱਚੇ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਪ੍ਰਤੀ ਅਰਥ, ਚੇਤਨਾ ਅਤੇ ਤਰਕਸ਼ੀਲ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸੋਚ ਦੇ ਇਕਸੁਰ ਵਿਸ਼ਵ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਧਾਰਨੀ ਵਜੋਂ ਉਭਰਿਆ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਭਗਤੀ ਲਹਿਰ ਦੌਰਾਨ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਭਗਤ ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਮੱਧਕਾਲੀ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਹਿਲੂਆਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜਿਕ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਦਰਭ ਨਾਲ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਖੋਜ ਦੀ ਆਧੁਨਿਕ ਭਗਤੀ-ਸੂਫੀ ਪਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ। ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨਵੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਲੋਕ ਹਿੱਤਾਂ ਕਾਰਨ ਇਸ ਨੂੰ ਵਿਆਪਕ ਧਾਰਮਿਕ ਸਵੀਕਾਰਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ। ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਗੁਰਮਤਿ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਜੋ ਇੱਕ ਭਾਰਤੀ ਧਰਮ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਉੱਭਰ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈ ਹੈ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀ ਅਤੇ ਅੰਤਮ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਸਿਹਤਮੰਦ ਸੰਤੁਲਨ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਧਰਮ ਅਤੇ ਅਧੀਨ ਵਿਚਕਾਰ ਸਬੰਧਾਂ ਦੀ ਇਕਸੁਰਤਾ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬੁਨਿਆਦੀ ਮਨੁੱਖੀ ਚਿੰਤਾ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਬਾਨੀ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਕਈ ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਕਲਪਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਇੱਕ ਲੜੀ ਵਿੱਚ ਸੰਸਲੇਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਇੱਕ ਨਵੇਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜੋ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਸੀ 'ਨਾ ਕੇ ਕੌਮ' । ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਅਤੇ ਬਾਹਰੀ ਰੂਪਾਂ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਨ ਲਈ, ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਲਗਭਗ ਹਰ ਕੋਨੇ ਵਿੱਚ (ਉਦਾਸੀਆਨ) ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵ-ਵਿਆਪੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਅਤੇ ਸਦਭਾਵਨਾ 'ਤੇ ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ

ਹਨ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸਥਾਨਕ ਧਾਰਮਿਕ ਕੇਂਦਰਾਂ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਸੰਤਾਂ, ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਯਾਤਰਾਵਾਂ (ਉਦਾਸੀਆਂ) ਦੌਰਾਨ ਮਿਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਰੀਤੀ-ਰਿਵਾਜਾਂ, ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਅਤੇ ਅਭਿਆਸਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਮਾਮਲਿਆਂ 'ਤੇ ਆਪਸੀ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰਾ ਕਰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਅਤੇ ਸਰਵ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਨਾਲ ਤਰਕਸ਼ੀਲ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੇ ਆਪਣੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੇ ਤਰਕ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਸਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਨੂੰ ਦੂਜਿਆਂ 'ਤੇ ਥੋਪਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੁਆਰਾ ਮੱਧ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਲਹਿਰ ਦੂਜੇ ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਸਰੋਤ ਵਜੋਂ ਵਧੀ। ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਦਸ ਗੁਰੂ ਹਨ। ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰੂ, ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ "ਆਦਿ-ਗ੍ਰੰਥ" ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰਨ ਲਈ ਚਾਰ ਪਹਿਲੇ ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਹੋਰ ਸੰਤਾਂ ਅਤੇ ਅਨੁਯਾਈਆਂ ਦੁਆਰਾ ਰਚਿਤ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਆਦਿ-ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ, ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ, ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨੌਵੇਂ ਗੁਰੂ, ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਰਜ ਕੀਤੀ, ਅਤੇ ਆਦਿ-ਗ੍ਰੰਥ ਨੂੰ "ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ" ਦੀ ਉਪਾਧੀ ਵੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਪਵਿੱਤਰ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ, ਸਿੱਖ ਗੁਰੂਆਂ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਈ ਭਾਰਤੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ, ਭੂਗੋਲਿਕ ਖੇਤਰਾਂ, ਖੇਤਰੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸੰਤਾਂ, ਅਨੁਯਾਈਆਂ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਫ਼ਰੀਦ ਵਰਗੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸੂਫ਼ੀ ਸੰਤਾਂ ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। , ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਪਰਦਾਵਾਂ ਅਤੇ ਜਾਤੀ ਸਮੂਹ। ਇਸ ਪਾਵਨ ਗ੍ਰੰਥ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦਾ 'ਸ਼ਬਦ-ਗੁਰੂ' ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤ ਵਜੋਂ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਇਸ ਸਾਧਾਰਨ ਢਾਂਚੇ ਵਿੱਚ, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਵੇਕਲੇ, ਸਰਬ-ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਨੈਤਿਕ ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਮੌਜੂਦਾ ਮੁੱਦਿਆਂ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਸਾਰੀਆਂ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਤਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸੰਗਿਕਤਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਸਰਬ-ਮਨੁੱਖੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ

ਤੋਂ ਮਨੁੱਖੀ ਹੋਂਦ ਦੀਆਂ ਸਦੀਵੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਮੌਜੂਦਾ ਦੁਬਿਧਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀਆਂ ਮੌਜੂਦਾ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਦੀ ਉਮੀਦ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਉੱਤਰ-ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ, ਮਨੁੱਖ ਅਤਿ-ਯਥਾਰਥ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਉਲਝਿਆ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਅਸਲੀਅਤ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾਵਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਰੇਖਾ ਧੁੰਦਲੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਜਾਂ ਖਿੱਚਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ ਅਤੇ ਆਟੋਮੇਸ਼ਨ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖਜਾਤੀ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਾਇਪਰਰੀਅਲਿਟੀ ਕਾਰਨ ਮਨੁੱਖੀ ਬੁੱਧੀ ਬੇਹੱਦ ਮਸ਼ੀਨੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਆਧੁਨਿਕ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਆਰਟੀਫੀਸ਼ੀਅਲ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ (AI) ਮਨੁੱਖਜਾਤੀ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਲਗਾਉਂਦੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ, ਸਿੱਖੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਪੈਰਾਡਾਈਮ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਇੱਕ ਸੰਤੁਲਿਤ ਅਧਿਐਨ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਨਵੀਨਤਾ ਅਤੇ ਪਰੰਪਰਾ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਵਿਸ਼ਵ ਸਮਾਜਿਕ, ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸੈਟਿੰਗਾਂ ਨੂੰ ਸੰਤੁਲਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅੰਤਰ-ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਅਤੇ ਅੰਤਰ-ਧਾਰਮਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰ-ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੁਆਰਾ ਸੰਭਾਵੀ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕਰਕੇ, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵੱਖਰੀ ਨੈਤਿਕਤਾ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ:

ਕੋਈ ਬੋਲੈ ਰਾਮ ਰਾਮ ਕੋਈ ਖੁਦਾਇ ॥

ਕੋਈ ਸੇਵੈ ਗੁਸਈਆ ਕੋਈ ਅਲਾਹਿ ॥

ਕਾਰਣ ਕਰਣ ਕਰੀਮ ॥

ਕਿਰਪਾ ਧਾਰਿ ਰਹੀਮ ॥ 1 ॥ ਰਹਾਉ ॥

ਕੋਈ ਨਾਵੈ ਤੀਰਥਿ ਕੋਈ ਹਜ ਜਾਇ ॥

ਕੋਈ ਕਰੈ ਪੂਜਾ ਕੋਈ ਸਿਰੁ ਨਿਵਾਇ ॥ 2 ॥

ਕੋਈ ਪੜੈ ਬੇਦ ਕੋਈ ਕਤੇਬ ॥

ਕੋਈ ਓਢੈ ਨੀਲ ਕੋਈ ਸੁਪੇਦ ॥ 3 ॥

ਕੋਈ ਕਰੈ ਤੁਰਕੁ ਕੋਈ ਕਰੈ ਹਿੰਦੂ ॥

ਕੋਈ ਬਾਛੈ ਭਿਸਤੁ ਕੋਈ ਸੁਰਗਿੰਦੂ ॥ 4 ॥

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਜਿਨਿ ਹੁਕਮੁ ਪਛਾਤਾ ॥

ਪ੍ਰਭ ਸਾਹਿਬ ਕਾ ਤਿਨਿ ਭੇਦੁ ਜਾਤਾ ॥ 5 ॥

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਨਾ 885)

ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਧਾਰਮਿਕ ਕੱਟੜਤਾ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਸਿੱਖ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਚੁੱਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਨਿਮਰਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਚਾਹੇ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਧਰਮ ਦਾ ਹੋਵੇ।

ਹਜ ਕਾਬੈ ਜਾਉ ਨ ਤੀਰਥ ਪੂਜਾ ॥

ਏਕੇ ਸੇਵੀ ਅਵਰੁ ਨ ਦੂਜਾ ॥

ਪੂਜਾ ਕਰਉ ਨ ਨਿਵਾਜ ਗੁਜਾਰਉ ॥

ਏਕ ਨਿਰੰਕਾਰ ਲੇ ਰਿਦੈ ਨਮਸਕਾਰਉ ॥

ਨ ਹਮ ਹਿੰਦੂ ਨ ਮੁਸਲਮਾਨ ॥

ਅਲਹ ਰਾਮ ਕੇ ਪਿੰਡ ਪਰਾਨ ॥

(SGGS, ਪੰਨਾ 1135)

ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਨੀਂਹ ਮਨੁੱਖੀ ਚੇਤਨਾ ਹੈ। ਚੇਤਨਾ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਅਨੁਭਵ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰੂਪ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ- ਇੱਕ ਸੰਵੇਦੀ ਅਨੁਭਵ, ਇੱਕ ਵਿਚਾਰ, ਇੱਕ ਭਾਵਨਾ, ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਚੀਜ਼। ਇਹ ਸਮਾਜਿਕ, ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ, ਜਾਂ

ਧਾਰਮਿਕ ਸੀਮਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਧਰਮ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕਤਾ ਦੇ ਨਮੂਨੇ ਵਜੋਂ, ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਆਰਥੀ ਜਾਂ ਸਵੈ-ਸੇਵੀ ਜੀਵਨ ਸ਼ੈਲੀ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਸੀ ਸੁਹਿਰਦਤਾ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਸਵੈ-ਹਿੱਤ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦੇਵਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਚਲਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਸਿਰਜਣਾਤਮਕ ਭਾਸ਼ਣ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸਮਾਜਿਕ-ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਦੇ ਵਿਆਪਕ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਜੋੜਦਾ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਮਨੁੱਖੀ ਹੋਂਦ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਮੁੱਦਿਆਂ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਜਗਤੁ ਜਲੰਦਾ ਰਖਿ ਲੈ ਆਪਣੀ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰਿ ॥

ਜਿਤੁ ਦੁਆਰੈ ਉਬਰੈ ਤਿਤੈ ਲੇਹੁ ਉਬਾਰਿ ॥

(SGGS, ਪੰਨਾ 853)

ਉਪਰੋਕਤ ਪੰਕਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਪਰਮਾਤਮਾ ਅੱਗੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵਿਕਾਰਾਂ ਕਾਰਨ ਵਿਗੜ ਰਹੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਉੱਤੇ ਦਇਆ ਕਰਨ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ।

ਅੱਜ ਦੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਬਹੁ-ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ, ਨੈਤਿਕ ਸਿਧਾਂਤ ਜੋ ਵਿਸ਼ਵ ਭਰ ਵਿੱਚ ਅਖੰਡਤਾ ਅਤੇ ਸਦਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਨੂੰ ਵੀ ਵਿਦਿਅਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸਰਕਾਰਾਂ, ਕੌਮਾਂ, ਧਰਮਾਂ ਅਤੇ ਜਾਤਾਂ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਅਤੇ ਅਤਿਅੰਤ ਨੀਤੀਆਂ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਵਿਆਪਕ ਟੀਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਯੂਨੈਸਕੋ, ਵਿਗਿਆਨ, ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸੰਸਥਾ, ਨੇ ਵਿਸ਼ਵ ਭਰ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖਤਾ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵ ਸ਼ਾਂਤੀ ਵਰਗੇ ਨੈਤਿਕ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਗੁਣਵੱਤਾ ਵਾਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ (ਯੂ.ਐਨ.) ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਿਯਮਾਂ ਵਿੱਚ ਕਈ ਨੈਤਿਕ ਮੁੱਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਹੈ,

ਨੈਤਿਕ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਰੂਪਰੇਖਾ ਜੋ ਕਿ ਹਰੇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਇੱਕ ਆਜ਼ਾਦ, ਬਰਾਬਰ, ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰਤ ਵਿਅਕਤੀ ਵਜੋਂ ਵਿਹਾਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਗਾਰੰਟੀ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਕਿਉਂਕਿ ਮਨੁੱਖੀ ਸਮਾਜ ਇਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਵਿਕਸਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਸਮੁੱਚੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਗਿਆਨ-ਵਿਗਿਆਨ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਹੀ ਗਲੋਬਲ ਨੈਤਿਕਤਾ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਕਿਉਂਕਿ ਗਿਆਨ-ਵਿਗਿਆਨੀ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਨੈਤਿਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਸਾਰੇ ਅੱਜ ਦੇ ਹਾਲਾਤਾਂ 'ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਪਰ ਇੱਕ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਨਜ਼ਰੀਆ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਹੱਲਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਸਰੋਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਯੂ.ਐਨ.ਓ. ਘੋਸ਼ਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੱਡੀਆਂ ਅਤੇ ਛੋਟੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਇਕ ਸਮਝੌਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਲਗਾਤਾਰ ਤੋੜਦੇ ਹਨ; ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਅਜੇ ਵੀ ਇਕੋ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਸਥਾਨ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਹਰ ਕੌਮ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਉਹਨਾਂ ਮੁੱਦਿਆਂ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕੱਠੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹੱਲ ਲੱਭਦੇ ਹਨ ਜੋ ਸਾਰੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਲਾਭ ਪਹੁੰਚਾਉਣਗੇ।

ਏਕੁ ਪਿਤਾ ਏਕਸ ਕੇ ਹਮ ਬਾਰਿਕ ਤੂ ਮੇਰਾ ਗੁਰਹਾਈ ॥

(SGGS, ਪੰਨਾ 663)

ਉਪਰੋਕਤ ਪੰਕਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਮੰਨਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਜੀਵ - ਆਤਮਾ, ਸਰੀਰ ਅਤੇ ਮਨ ਨਾਲ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਭੇਟ ਕਰੋ - ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗੀ।

ਇਸ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰੇ ਨੁਕਤਿਆਂ ਨੂੰ ਕਵਰ ਕਰਨਾ ਅਸੰਭਵ ਹੈ, ਪਰ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ ਤੋਂ ਇਕ ਗੱਲ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ

ਆਰਾਮਦਾਇਕ ਹੋਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਇਕ ਮਨੁੱਖ ਹੋਣ ਦੇ ਮਾਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਵੀ ਹੈ। , ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਹਿਲੂਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਨ. ਅੱਜ ਦੇ ਵਪਾਰਕ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਧਾਰਮਿਕ ਕੱਟੜਤਾ ਅਤੇ ਕੱਟੜਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਧਾਰਮਿਕ ਨੈਤਿਕਤਾ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਵਿਵਸਥਾ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਰਸਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਸਾਨੂੰ ਚੰਗੇ ਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਅਸਮਾਨਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਭੇਦਭਾਵ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਧਾਰਮਿਕ ਜਾਂ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਾਸਨ ਲਈ ਸਮਝਦਾਰ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਸ਼ਾਂਤੀ, ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ 'ਤੇ ਕੇਂਦਰਿਤ ਹਨ। ਇਸ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਤਾ ਹੈ:

ਜਬ ਲਗੁ ਦੁਨੀਆ ਰਹੀਐ ਨਾਨਕ ਕਿਛੁ ਸੁਣੀਐ ਕਿਛੁ ਕਹੀਐ ॥

(SGGS, ਪੰਨਾ 1222)

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਪਰੋਕਤ ਸਤਰਾਂ ਸੁਝਾਅ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਅਤੇ ਸਿਹਤਮੰਦ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨਾਲ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵ ਭਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾਵਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਆਪਸੀ ਤਾਲਮੇਲ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਣ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕੀਤੀ। ਸੰਗਤ ਬਾਰੇ ਗੁਰੂਆਂ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਇਸੇ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ:

ਹੋਇ ਇਕਤ੍ਰੁ ਮਿਲਹੁ ਮੇਰੇ ਭਾਈ ॥

ਦੁਬਿਧਾ ਦੂਰਿ ਕਰਹੁ ਲਿਵ ਲਾਇ ॥

(SGGS, ਪੰਨਾ 1185)

ਵਰਤਮਾਨ ਵਿੱਚ, ਡਰ, ਭੁੱਖ ਅਤੇ ਲਾਲਸਾ ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਪੈਦਾ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਹਰ ਥਾਂ ਮਨੁੱਖੀ ਨਿਵਾਸ

ਲਈ ਅਯੋਗ ਬਣਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਰੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਏ ਇੱਕ ਮੀਟਿੰਗ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣ, ਤਾਂ ਜੋ ਆਧੁਨਿਕ ਮਨੁੱਖ ਇੱਕ ਸੱਚੀ ਮਨੁੱਖੀ ਹੋਂਦ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਨਾਲ ਜੁੜ ਸਕੇ ਅਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਵਿਗਾੜ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਸਕੇ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨੈਤਿਕਤਾ ਦੇ ਸਦੀਵੀ ਪਹਿਲੂਆਂ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਮੁੱਦਿਆਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਹਰ ਉਮਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਨਿਡਰ ਸਮਾਜ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਕੇ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਦਾ ਹੱਲ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ:

ਭੈ ਕਾਹੂ ਕਉ ਦੇਤ ਨਹਿ ਨਹਿ ਭੈ ਮਾਨਤ ਆਨ ॥

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸੁਨਿ ਰੇ ਮਨਾ ਗਿਆਨੀ ਤਾਹਿ ਬਖਾਨਿ ॥

(SGGS, ਪੰਨਾ 1427)

ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਮੁੱਚੀ ਮਾਨਵ ਜਾਤੀ ਲਈ ਜੋ ਉਦਾਰ ਨੈਤਿਕ ਮਾਪਦੰਡ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮਕਾਲੀ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅਤੇ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਵਿਚਾਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਾਤ, ਧਰਮ, ਨਸਲ ਅਤੇ ਲਿੰਗ ਵਿਤਕਰਾ ਸਭ ਇੱਕ ਅੰਤਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਬੇਕਾਰ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਦਾ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ, ਜੋ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਏਕਤਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਜਸ਼ਨ ਲਈ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਕਰਦਾ ਹੈ:

ਅਵਲਿ ਅਲਹ ਨੂਰੁ ਉਪਾਇਆ ਕੁਦਰਤਿ ਕੇ ਸਭ ਬੰਦੇ ॥

ਏਕ ਨੂਰ ਤੇ ਸਭੁ ਜਗੁ ਉਪਜਿਆ ਕਉਨ ਭਲੇ ਕੇ ਮੰਦੇ ॥

(SGGS, ਪੰਨਾ 1349)

ਉਪਰੋਕਤ ਪੰਕਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਐਲਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਰਚਨਾਤਮਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹਨ। ਸਾਰਾ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਇਕ ਰੋਸ਼ਨੀ ਤੋਂ ਉੱਭਰਿਆ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਜਾਂ ਮਾੜੇ ਵਜੋਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਬੱਧ ਕਰਨਾ ਅਣਉਚਿਤ ਹੈ।

ਨਾਲ ਹੀ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ:

ਸਭ ਮਹਿ ਜੋਤਿ ਜੋਤਿ ਹੈ ਸੋਇ ॥

ਤਿਸ ਦੇ ਚਾਨਣਿ ਸਭ ਮਹਿ ਚਾਨਣੁ ਹੋਇ ॥

(SGGS, ਪੰਨਾ 663)

ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪ੍ਰਵਚਨ ਕੁਲੀਨ ਅਤੇ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤ ਨੂੰ ਲਾਭ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਵਾਲੇ ਲੁੱਟ-ਖਸ਼ੂਟ ਅਤੇ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਵਾਲੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਦੇਸ਼ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਮੁਗ਼ਲ ਜਾਗੀਰਦਾਰੀ ਅਤੇ ਸਿਆਸੀ ਢਾਂਚੇ ਦੀ ਬੇਰਹਿਮੀ ਦਾ ਪਰਦਾਫਾਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਇਹ ਇਸ ਦਮਨਕਾਰੀ ਸ਼ਾਸਨ ਵਿਰੁੱਧ ਬਗ਼ਾਵਤ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੇ ਕੇ ਦੱਬੇ-ਕੁਚਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿੱਚ ਨੈਤਿਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਜਗਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਅਜੋਕੇ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਥਿਤੀ ਅਜੇ ਵੀ ਢੁੱਕਵੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਯੁੱਗ ਦੀ ਉਪਜ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਥਾਈ ਗੁਣ ਹੈ:

ਰਾਜੇ ਸੀਹ ਮੁਕੱਦਮ ਕੁਤੇ ॥

ਜਾਇ ਜਗਾਇਨ ਬੈਠੇ ਸੁਤੇ ॥

ਚਾਕਰ ਨਹਦਾ ਪਾਇਨਿ ਘਾਉ ॥

ਰਤੁ ਪਿਤੁ ਕੁਤਿਹੋ ਚਟਿ ਜਾਹੁ॥

(SGGS, ਪੰਨਾ 1288)

ਉਪਰੋਕਤ ਸਤਰਾਂ ਸੁਝਾਅ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਦਮਨਕਾਰੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਜ਼ਾਲਮ ਸ਼ਾਸਕਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਅਧੀਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਤਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇੱਥੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮੌਲਿਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਨਾਲ ਹੀ,

ਕਲਿ ਕਾਤੀ ਰਾਜੇ ਕਾਸਾਈ ॥

ਧਰਮੁ ਪੰਖ ਕਰਿ ਉਡਰਿਆ ॥

(ਐਸ.ਜੀ.ਜੀ.ਐਸ., ਪੰਨਾ 145)

ਉਪਰੋਕਤ ਪੰਕਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਕਲਯੁਗ ਵਿੱਚ ਰਾਜੇ ਕਾਸਾਈ ਬਣ ਗਏ ਹਨ। ਧਰਮ ਨਾਸ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਕੁਰਾਹੇ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ।

ਧਰਮਾਂ, ਕੌਮਾਂ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਦਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਅਸਲੀਅਤਾਂ ਨਾਲ ਸੰਵਾਦ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਕਰਕੇ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਏਕੀਕਰਨ ਨੂੰ ਥੋਪਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸਦਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਇੱਕ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਬਿਆਨਬਾਜ਼ੀ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਸਹਿਵਾਸ ਦੀ ਦਿਲੋਂ ਵਕਾਲਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਸਾਰਥਕ ਭਾਸ਼ਣ ਹੈ, ਜੋ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਦੋਸਤੀ ਅਤੇ ਭਾਈਚਾਰਕ ਸਾਂਝ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸਨਮਾਨ ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਦੀ ਤਾਕੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ:

ਫਕੜ ਜਾਤੀ ਫਕੜੁ ਨਾਉ ॥

ਸਭਨਾ ਜੀਆ ਇਕਾ ਛਾਉ ॥

(SGGS, ਪੰਨਾ 83)

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਰਾਹੀਂ ਸੈਂਕੜੇ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ ਬੁਰਾਈ ਨੂੰ ਪਛਾਣਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਅੱਜ ਵੀ ਭਾਰਤੀ ਉਪ-ਮਹਾਂਦੀਪ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਹੈ।

ਨੀਚਾ ਅੰਦਰਿ ਨੀਚ ਜਾਤਿ ਨੀਚੀ ਹੂ ਅਤਿ ਨੀਚੁ ॥

ਨਾਨਕ ਤਿਨ ਕੈ ਸੰਗਿ ਸਾਥਿ ਵਡਿਆ ਸਿਉ ਕਿਆ ਰੀਸ ॥

(SGGS, ਪੰਨਾ 15)

ਦਲਿਤ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਮੌਜੂਦਾ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਵਰਗ ਕਾਰਨ ਵਿਕਸਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜੋ ਇਕ ਹੋਰ ਸੱਚ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਛਾਣਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਸੇ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ:

ਜਿਸੁ ਹਥਿ ਜੇਰੁ ਕਰਿ ਵੇਖੈ ਸੋਇ ॥

ਨਾਨਕ ਉਤਮੁ ਨੀਚੁ ਨ ਕੋਇ ॥

(SGGS, ਪੰਨਾ 7)

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਪਰੋਕਤ ਸਤਰਾਂ ਦਰਸਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਨਾਨਕ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਉੱਚਾ ਜਾਂ ਨੀਵਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਵੀ ਇਸ ਵਿਚਾਰ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਦਲਿਤ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਨਿਰਵਿਵਾਦ ਸਬੰਧ ਹੈ। ਇਹ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਅਣਮੁੱਖੀ ਪਹਿਲੂ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਮੁੱਖਤਾ ਵਿਰੋਧੀ ਅਰਾਜਕਤਾਵਾਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮਾਨਵਤਾਵਾਦੀ ਟੀਚਿਆਂ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਗੁਰਮਤਿ ਰਾਜ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵੀ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੀ ਮੁੱਖਤਾ ਲਈ ਕਲਿਆਣਕਾਰੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸ਼ਾਸਕ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ:

ਜਿਨਿ ਸਚੁ ਪਛਾਣਿਆ ਸਚੁ ਰਾਜੇ ਸੇਈ ॥

ਏਹਿ ਭੂਪਤਿ ਰਾਜੇ ਨ ਆਖੀਅਹਿ ਦੂਜੈ ਭਾਇ ਦੁਖੁ ਹੋਈ ॥

(SGGS, ਪੰਨਾ 1088)

ਨਾਲ ਹੀ,

ਤਾ ਰਾਜਾ ਸੇ ਬਹੈ ਜਿਥੈ ਲਾਇਕ ਹੋਈ ॥

(SGGS, ਪੰਨਾ 1088)

ਗੁਰਬਾਣੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਰਾਜਸ਼ਾਹੀ ਦੀ ਇਸ ਦੇ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਅਤੇ ਮਾਨਵ-ਵਿਰੋਧੀ ਅਭਿਆਸਾਂ ਲਈ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ, ਇਸਨੂੰ ਇੱਕ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ, ਖੇਖਲਾ ਅਤੇ ਦੁਸ਼ਟ ਸੰਸਥਾ ਵਜੋਂ ਦਰਸਾਇਆ:

ਭੂਪਤਿ ਹੇਕੈ ਰਾਜੁ ਕਮਾਇਆ ॥

ਕਰਿ ਕਰਿ ਅਨਰਥ ਵਿਹਾਝੀ ਮਾਇਆ ॥

ਸੰਚਤ ਸੰਚਤ ਥੈਲੀ ਕੀਨੀ ॥

ਪ੍ਰਭਿ ਉਸ ਤੇ ਡਾਰਿ ਅਵਰ ਕਉ ਦੀਨੀ ॥

(SGGS, ਪੰਨਾ 391 - 92)

ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਜੀਵਨ ਦੇ ਹਰ ਪਹਿਲੂ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖੀ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਅੱਜ ਦੇ ਬਾਜ਼ਾਰੀ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀਆਂ ਸੁਆਰਥੀ ਇੱਛਾਵਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਇੱਕ ਅੰਨ੍ਹੀ ਪਦਾਰਥਕ ਦੌੜ ਵਿੱਚ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਰੀਰਕ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਹੈ। ਅਨੈਤਿਕ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਧਨ ਨਾਲ ਵਿਅਕਤੀ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਬਹੁ ਪਰਪੰਚ ਕਰਿ ਪਰ ਧਨੁ ਲਿਆਵੈ ॥

ਸੁਤਾ ਦਾਰਾ ਪਹਿ ਆਨਿ ਲੁਟਾਵੈ ॥

ਮਨ ਮੇਰੇ ਭੂਲੇ ਕਪਟੁ ਨ ਕੀਜੈ ॥

ਅੰਤਿ ਨਿਬੇਰਾ ਤੇਰੇ ਜੀਅ ਪਾਹਿ ਲੀਜੈ ॥ ਇੱਕ ਰਹਾਉ

(SGGS, ਪੰਨਾ 656)

ਕਿਉਂਕਿ ਜੀਵਨ ਦਾ ਦੌਰ ਅੱਜ ਅਸਧਾਰਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਸਰੀਰਕ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਵਵਿਆਪੀ ਮਹਾਂਮਾਰੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਡੂੰਘਾਈ ਵਿਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਭੋਜਨ, ਸ਼ਰਾਬ ਅਤੇ ਮੌਜ-ਮਸਤੀ ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲਿਪਤ ਹੋਣ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਸਰੀਰਕ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਤੰਦਰੁਸਤੀ ਨਾਲ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

ਮਾਰਗੁ ਖਾਣਾ ਖੁਸੀ ਖੁਆਰੁ ॥

ਜਿਤੁ ਖਾਧੈ ਤਨੁ ਪੀੜੀਐ ਮਨ ਮਹਿ ਚਲਹਿ ਵਿਕਾਰ ॥ ਇੱਕ ਰਹਾਉ ॥

(SGGS, ਪੰਨਾ 16)

ਉੱਪਰ ਦੱਸੇ ਗਏ ਭਜਨ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਸਵੈ-ਭੋਗ, ਵਿਅਰਥ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਅਨੰਦ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਕੇਂਦਰਿਤ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਨਾ ਮਾਨਸਿਕ ਵਿਗਾੜ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਨਸ਼ਿਆਂ, ਉਦਾਸੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮਾਨਸਿਕ ਵਿਗਾੜਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਅਜੋਕੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਨੁਕਤਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿੱਚ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਬੋਲ ਰਹੀ ਹੈ:

ਜਿਤੁ ਪੀਤੈ ਮਤਿ ਦੂਰ ਹੋਇ ਬਰਲੁ ਪਾਵੈ ਵਿਚਿ ਆਇ ॥

ਆਪ ਪਰਾਇਆ ਨ ਪਛਾਣਈ ਖਸਹੁ ਧਕੇ ਖਾਹਿ ॥

(SGGS, ਪੰਨਾ 554)

ਨਾਲ ਹੀ,

ਦੁਰਮਤਿ ਮਦੁ ਜੇ ਪੀਵਤੇ ਬਿਖਲੀ ਪਤਿ ਕਮਲੀ ॥

(SGGS, ਪੰਨਾ 399)

ਇਸ ਲਈ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਨ, ਸਰੀਰ ਅਤੇ ਆਤਮਾ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਤੁਲਨ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਸਾਰੀਆਂ ਕੁਦਰਤੀ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਮੂਲ ਕਾਰਨ ਪੰਜ ਕਲਾਸੀਕਲ ਤੱਤਾਂ ਦਾ ਆਪਸੀ ਤਾਲਮੇਲ ਹੈ: ਅੱਗ (ਅਗਨੀ), ਪਾਣੀ (ਜਲ), ਵਾਯੂ (ਵਾਯੂ), ਧਰਤੀ (ਧਰਤੀ), ਅਤੇ ਆਕਾਸ਼ (ਸਪੇਸ)। ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਭੂ ਉਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਭਗਤ ਮਨ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਸੰਤੁਲਨ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਰਾਮ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਹਉਮੈ ਦੀ ਅੱਗ ਬੁੱਝ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ, ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿਗਿਆਨੀ, ਅਤੇ ਕਲਾਕਾਰ ਸਾਰੇ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸਯੋਗ ਕਲਪਨਾਤਮਕ ਕੰਮ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਉਹ ਕੁਦਰਤ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਮਨ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਤੁਲਨ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਬਾਰੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਗਿਆਨ ਵੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਬੁਨਿਆਦੀ ਵਿਚਾਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਮਨੁੱਖ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਇੱਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅੰਗ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇਕਸਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁਦਰਤ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਲਈ ਸੰਵਾਦ ਸੰਚਾਰ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਰੂਪ ਹੈ। ਸੰਵਾਦ ਦਾ ਪੜਾਅ ਉਦੋਂ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਗਿਆਨ ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਸੁਣਨ ਦੁਆਰਾ ਸਾਂਝਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਪਿਛੋਕੜ ਗੁਰਬਾਣੀ ਪ੍ਰਵਚਨ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਉਪਯੋਗੀ ਢਾਂਚਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ:

ਜਬ ਲਗੁ ਸੁਣੀਐ ਨਾਨਕ ਕਿਛੁ ਕਹੀਐ ॥

(SGGS, ਪੰਨਾ 661)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਸੀ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਦੀ ਤਕਨੀਕ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਚੰਗੇ ਅਤੇ ਮਾਨਵੀ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਭਾਈਚਾਰੇ ਅਤੇ ਸਬੰਧਤ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਾਨਸਿਕ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਇਕਾਂਤ ਅਤੇ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਧਾਰਨਾਵਾਂ "ਸੰਗਤ" ਦੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸੰਕਲਪ ਦੀ ਨੀਂਹ ਬਣਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਆਪਣੀ ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਅਤੇ ਤਰਕਪੂਰਨ ਸਮਝ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦਾ ਔਰਤਾਂ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨਾਵਲ, ਵਿਲੱਖਣ ਅਤੇ ਵਿਲੱਖਣ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ, ਪੱਛਮੀ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਔਰਤਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਚੇਤਨਾ ਦਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਸਰੋਤ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਗੁਰੂ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨਾਲ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਅਹਿਮ ਸਥਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਧਿਆਨ ਮੱਧਕਾਲੀਨ ਭਾਰਤੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਅਣਗੌਲੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਮੁੱਦਿਆਂ ਵਜੋਂ ਮੇੜਦਾ ਹੈ। ਬੁੱਧ ਧਰਮ, ਜੈਨ ਧਰਮ ਅਤੇ ਨਾਥ-ਜੋਗੀਆਂ ਸਟ

ਅਤੇ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੁਰਾਣੇ ਭਾਰਤੀ ਪਰੰਪਰਾ ਦੇ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਰੂਪ ਤੋਂ ਬਾਹਰ, ਗੁਰਮਤਿ ਫਲਸਫ਼ੇ ਅਤੇ ਪਿਛਲੇ ਵੇਦਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਬਹਿਸ ਵਿੱਚ। ਇਸ ਪੂਰੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਔਰਤ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨੀਵੇਂ ਵਰਗ, ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਾਣੀ, ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੇ ਸਮਾਨ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵਸਤੂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਮਰਦਾਂ ਨੂੰ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਅਤੇ ਹਾਵੀ ਵਜੋਂ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਆਲਮੀ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਵੀ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਅਸਲ ਸਥਿਤੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਬਰਬਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਯੂਨਾਨ ਦੇ ਦੋ ਮਹਾਨ ਚਿੰਤਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅਰਸਤੂ ਅਤੇ ਸੁਕਰਾਤ ਵੀ ਮੰਨਦੇ ਸਨ ਕਿ ਔਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਏਜੰਸੀ ਦੀ ਘਾਟ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਈਸਾਈ ਅਤੇ ਇਸਲਾਮ ਦੋਵਾਂ ਵਿੱਚ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਘਟੀਆ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਸਰੀਰਕ ਅਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਗੁਲਾਮੀ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਹ ਪ੍ਰਥਾਵਾਂ ਅੱਜ ਤੱਕ ਜਾਰੀ ਹਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ

ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਵਿਸ਼ਵ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਦੌਰਾਨ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਸਨਮਾਨ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਨਾਨਕ ਹਮਦਰਦੀ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖਜਾਤੀ ਨੂੰ ਸੀਮਤ ਅਤੇ ਅਲੱਗ-ਥਲੱਗ ਜੀਵਨ ਦੀ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ ਅਤੇ ਨਸਲਾਂ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਅਜੇ ਵੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਜਿਕ, ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਅਤੇ ਸਰੀਰਕ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਲਈ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਔਰਤਾਂ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਾਨੂੰਨੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਹਿਤਾ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਨੇ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਸਿਰਜਣਹਾਰ, ਸੰਚਾਲਕ ਅਤੇ ਰੱਖਿਅਕ ਵਜੋਂ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ। ਔਰਤਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਵਸਤੂ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਬਰਕਰਾਰ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਔਰਤਾਂ ਹੁਣ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਪ੍ਰਤੀ ਬਹੁਤ ਸੁਚੇਤ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਮੁਦਾਇਆਂ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿੰਗ ਸਮਾਨਤਾ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਲਾਭ ਲੈਣਾ ਸਿੱਖ ਲਿਆ ਹੈ। ਅੱਜ ਵੀ, ਔਰਤਾਂ ਜਿਨਸੀ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੀ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਆਧੁਨਿਕ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਇਸ ਅਣਮਨੁੱਖੀ ਤਬਾਹੀ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਔਰਤਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਅਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲਤਾ ਵੱਲ ਝੁਕਾਅ ਦਾ ਜਵਾਬ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸਪਸ਼ਟ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਦਾ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ, ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇੱਕ ਔਰਤ ਦੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ, ਰਚਨਾਤਮਕ ਹੋਣ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਢਾਂਚੇ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਵੰਸ਼ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਨਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਭੰਡਿ ਬੀਜੀਐ ਬੰਡਿ ਨਿੰਮੀਐ ਭੰਡਿ ਮੰਗਣੁ ਵੀਆਹੁ ॥

ਭੰਡਹੁ ਹੋਵੈ ਦੋਸਤੀ ਭੰਡਹੁ ਚਲੈ ਰਾਹੁ ॥

ਭੰਡੁ ਮੁਆ ਭੰਡੁ ਭਾਲੀਐ ਭੰਡਿ ਹੋਵੈ ਬੰਧਾਨੁ ॥

ਸੇ ਕਿਉ ਮੰਦਾ ਆਖੀਐ ਜਿਤੁ ਪਾਹਿ ਰਾਜਾਨੁ ॥

ਖੰਡੁ ਹੀ ਭੰਡੁ ਉਪਜੈ ਭੰਡੁ ਬਾਝੁ ਨ ਕੋਇ ॥

ਨਾਨਕ ਭੰਡੁ ਬਾਹਰਾ ਏਕੇ ਸਚਾ ਸੋਇ ॥

(ਐਸ.ਜੀ.ਜੀ.ਐਸ., ਪੰਨਾ 473)

ਸਿੱਖ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ, ਜੋ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡੀ ਸੰਕਲਪਾਂ ਨਾਲ ਸੰਪੰਨ ਹੈ, ਇਹ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕਿ ਪੁਰਸ਼ ਸਰਵਉੱਚ ਤੱਤ ਹਨ, ਔਰਤਾਂ ਬਾਕੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਬਣਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਔਰਤ ਨੂੰ ਇੱਕ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡੀ ਚਰਿੱਤਰ ਦੇ ਕੇ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਲਿੰਗ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਉਠਾ ਕੇ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਹੁ ਜਗ ਮਹਿ ਪੁਰਖੁ ਏਕੁ ਹੈ ਹੋਰ ਸਗਲੀ ਨਾਰਿ ਸਭੈ ॥

(ਐਸ.ਜੀ.ਜੀ.ਐਸ., ਪੰਨਾ 591)

ਸਿੱਖ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਹੈ ਕਿ ਰੱਬ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਪੱਖਪਾਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਪੁਰਸ਼ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀ ਉਸ ਦੀ ਰੱਸ਼ਨ ਹਜ਼ੂਰੀ ਨਾਲ ਭਰ ਗਏ ਹਨ।

ਧਰਣਿ ਗਗਨ ਨਹ ਦੇਖਉ ਦੋਇ ॥ ਨਾਰੀ ਪੁਰਖ ਸਬਾਈ ਲੋਇ ॥

(SGGS, ਪੰਨਾ 223)

ਕਵਿਤਾ ਅਤੇ ਗੀਤ ਦੇ ਸੁਮੇਲ ਰਾਹੀਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਰੋਮਾਂਟਿਕ ਰੂਪ ਨੇ ਇਹ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮਰਦ ਅਤੇ ਔਰਤ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਪੂਰਕ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਸਮਾਜਿਕ ਢਾਂਚੇ ਵਿੱਚ ਬਰਾਬਰ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ।

ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਵਿਅਕਤੀ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਵਿਤਕਰੇ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਅਤੇ ਧਰਮਾਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਸਮਾਵੇਸ਼ੀ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵ-ਵਿਆਪੀ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਇਸ

ਧਰਮ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨੈਤਿਕ ਦਰਸ਼ਨ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਵਿਸ਼ਵ ਸ਼ਾਂਤੀ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ 'ਤੇ ਚੱਲ ਕੇ, ਮਨੁੱਖ ਸਾਰੇ ਸਮਾਜਿਕ, ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕ ਖ਼ਤਰਿਆਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਖਤਰੇ ਵਿੱਚ ਪਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਸਰਹੱਦਾਂ, ਦੇਸ਼ਾਂ, ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ, ਜਾਤਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਤੋਂ ਪਾਰ ਇੱਕ ਪਾਰਦਰਸ਼ੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਮਾਹੌਲ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਕੇ, ਸਿੱਖ ਸਿਧਾਂਤ ਦਾ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਨਮੂਨਾ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਦਭਾਵਨਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਇੱਕਜੁੱਟ ਹੋਣ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਕਿਸੇ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਪ੍ਰਤੀ ਜਾਗ੍ਰਿਤ ਹੋਣਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦੀਆਂ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਦਾ ਉਪਾਅ ਹੈ। ਬਹੁ-ਸੱਭਿਆਚਾਰਵਾਦ ਅਤੇ ਬੇਮਿਸਾਲ ਮਨੁੱਖੀ ਉੱਨਤੀ ਦੇ ਸਮਕਾਲੀ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਟੀਚਾ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨਾਲ ਜੋੜਨਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਨੂੰ ਬਹਾਲ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਸਮੁੱਚੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਭਲਾਈ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਅਪੀਲ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਸਨੂੰ ਕਈ ਵਾਰ ਮਨੁੱਖੀ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਵਚਨ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਮੱਧਕਾਲੀ ਸਮਾਜਿਕ-ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਲੈਂਡਸਕੇਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਉਦਾਰਵਾਦੀ ਅਤੇ ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੇ ਆਧੁਨਿਕ ਪੈਰਾਡਾਈਮ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਮਨੁੱਖੀ ਕਲਿਆਣ ਨੂੰ ਸਮਕਾਲੀ ਵਿਸ਼ਵ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਸਿੱਖੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਆਧੁਨਿਕ ਵਿਸ਼ਵ ਸਭਿਅਤਾ ਦੀ ਨੀਂਹ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰੋ: ਹਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਵਿਰਕ

ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਵਿਰਕ ਦਾ ਜਨਮ ਕੰਮੇ ਕੇ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ (1942) ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਅਲੀਗੜ੍ਹ ਮੁਸਲਿਮ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅਲੀਗੜ੍ਹ (1963) ਤੋਂ ਵਿਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਮਾਸਟਰ ਡਿਗਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ। ਉਸਨੇ ਐਮ.ਐਸ.ਸੀ. ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪਣਾ ਅਧਿਆਪਨ ਕੈਰੀਅਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ, ਪਹਿਲਾਂ ਜੀ.ਐਨ. ਇੰਜੀ. ਕਾਲਜ, ਲੁਧਿਆਣਾ (1963-65) ਅਤੇ ਫਿਰ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ (1965-79)। ਉਸਨੇ ਮੈਰੀ ਕਿਊਰੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪੈਰਿਸ (1972) ਤੋਂ ਨਿਊਕਲੀਅਰ ਫਿਜ਼ਿਕਸ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਡਾਕਟਰੇਟ ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ, ਫਰਾਂਸ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਸਕਾਲਰਸ਼ਿਪ (1970-72)।

ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਵਿਰਕ ਨੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਰਸਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ 425 ਖੋਜ ਪੱਤਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੇ ਹਨ; ਵਿਗਿਆਨ, ਧਰਮ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ 41 ਕਿਤਾਬਾਂ; ਵਿਗਿਆਨ ਨੀਤੀ ਅਤੇ ਸਮੀਖਿਆਵਾਂ ਆਦਿ 'ਤੇ 150 ਲੇਖ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸਾਹਿਤ ਲਈ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਪੁਰਸਕਾਰ (1993) ਨਾਲ।

ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਵਿਰਕ ਨੇ ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਦੇ 50 ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਯੂਰਪੀਅਨ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਅਕਾਦਮਿਕ ਖੋਜ ਲਈ, ਅਤੇ TWAS ਫੈਲੋਸ਼ਿਪ ਦੇ ਤਹਿਤ ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ। ਉਸਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਿਭਿੰਨ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੇਪਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ, ਰੇਡੀਏਸ਼ਨ ਫਿਜ਼ਿਕਸ, ਜੀਓਫਿਜ਼ਿਕਸ ਅਤੇ ਜੀਓਕੈਮਿਸਟਰੀ, ਹੈਵੀ ਆਇਨ ਫਿਜ਼ਿਕਸ ਅਤੇ ਨੈਨੋਟੈਕਨਾਲੋਜੀ। ਉਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ (2002) ਤੋਂ ਸੰਸਥਾਪਕ ਮੁਖੀ ਭੌਤਿਕ ਵਿਗਿਆਨ ਵਿਭਾਗ ਅਤੇ ਡੀਨ ਅਕਾਦਮਿਕ ਵਜੋਂ ਸੇਵਾ ਮੁਕਤ ਹੋਏ। ਉਹ DAVIET, ਜਲੰਧਰ (2008-11) ਵਿੱਚ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਖੋਜ ਵਜੋਂ ਮੁੜ-ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਹੋਇਆ; ਈਟਰਨਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਬੜੂ ਸਾਹਿਬ (HP) ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਕ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ; SGGGS ਵਰਲਡ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਫਤਹਿਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ (2013-17) ਵਿੱਚ ਵਿਜ਼ਿਟਿੰਗ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ; ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਆਫ਼ ਐਮੀਨੈਂਸ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ (ਪੰਜਾਬ), ਭਾਰਤ (2017-2019)।

ਇਕ-ਓਅੰਕਾਰ (ੴ): ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵ ਧਰਮਾਂ ਦੀ ਅਨੇਕਤਾ ਵਿਚ ਏਕਤਾ ਦਾ ਸੰਕਲਪ

ਹਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਵਿਰਕ

ਭੌਤਿਕ ਵਿਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਉੱਘੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ (ਆਨਰੇਰੀ)

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਸ਼ਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਫਤਹਿਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਜਾਬ, ਭਾਰਤ।

ਈਮੇਲ: hardevsingh.virk@gmail.com

ਜਾਣ-ਪਛਾਣ

ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ (SGGS), ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਅੰਤਮ ਹਕੀਕਤ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਹੈ [1]:

ੴ ਸਤਿ ਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ
॥

ਅੰਤਮ ਹਕੀਕਤ ਇੱਕ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਦੋਹਰੀ ਹੈ। ਪਰਮ ਅਸਲੀਅਤ ਸੱਚ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਸੱਚ, ਹੋਂਦ ਅਤੇ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਵਾਸਤਵਿਕਤਾ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਹਨ ਇਸਦੀ ਪਾਰਦਰਸ਼ੀਤਾ ਅਤੇ ਸਥਿਰਤਾ, ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਵਿਅਕਤੀ, ਬਿਨਾਂ ਡਰ ਜਾਂ ਨਫਰਤ ਦੇ, ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਸਥਾਨ ਤੋਂ ਪਰੇ, ਸਵੈ-ਹੋਂਦ ਵਾਲਾ, ਅਲੌਕਿਕ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡੀ ਆਤਮਾ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਪਹਿਲਾ ਗੁਣ ੧ੳ (ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ੧ੳ-ੳਅੰਕਾਰ ਜਾਂ ਏਕ-ੳਕਾਰ ਵਜੋਂ ਉਚਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਬਾਨੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸੰਕਲਪ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਿਲੱਖਣ ਅੱਖਰ ਅੰਕੀ ਬ੍ਰਹਮ ਚਿੰਨ੍ਹ, ੧ੳ ਦੁਆਰਾ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਐਲੇਨੋਰ ਨੇਸਬਿਟ ਅਤੇ ਡੀਐਸ ਚਾਹਲ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਲੋਗੋ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ [2,3]। ਨਿੱਕੀ-ਗੁਨਿੰਦਰ ਸਿੰਘ [4] ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬ੍ਰਹਮ ਚਿੰਨ੍ਹ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਗਿਆਨ ਦੇ ਤਿੰਨ ਢੰਗ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ - ਸੰਖਿਆਤਮਕ, ਵਰਣਮਾਲਾ ਅਤੇ ਜਿਓਮੈਟ੍ਰਿਕਲ। ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਨੰਬਰ '1' ਨੂੰ ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ, ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਦਾ ਅਲਫ਼ਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਇਕ (ਹੋਣ) ਲਈ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹੈ ਅਤੇ ਕਾਰ (ਇਸ) ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਨਾਲ ਪੂਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਪੁਲਾੜ ਵਿਚ ਦੂਰ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਦਾ ਇੱਕ ਜਿਓਮੈਟ੍ਰਿਕਲ ਚਾਪ ਹੈ। ਏਕਤਾ ਦਾ ਇਹ ਸਿਧਾਂਤ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰਾਧਿਕਾਰੀ ਗੁਰੂਆਂ ਦੁਆਰਾ SGGS ਵਿੱਚ ਅਕਸਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ [5]:

ਏਕੇ ਏਕੁ ਏਕੁ ਹਰਿ ਆਪਿ ॥

(SGGS, M.5, P. 289)

ਏਕੇ ਕਹੀਐ ਨਾਨਕਾ ਦੂਜਾ ਕਾਹੇ ਕੂ ॥

(SGGS, M. 1, ਪੰਨਾ 1291)

੧ੳ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ ਅਤੇ ਵਿਆਖਿਆਵਾਂ

ਡੀ.ਐਸ. ਚਾਹਲ [6] ਨੇ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਅੰਡਰਸਟੈਂਡਿੰਗ ਸਿੱਖਇਜ਼ਮ: ਦਿ ਰਿਸਰਚ ਜਰਨਲ ਦਾ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਕ (ਸਿਲਵਰ ਜੁਬਲੀ) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਧਰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਰੱਬ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਬਾਰੇ ਦਰਜਨ ਦੇ ਕਰੀਬ ਲੇਖ ਹਨ। ਇੱਥੇ ਦੋ ਲੇਖ ਹਨ: ਡੀ ਐਸ ਸੇਖੋਂ ਦੁਆਰਾ ੧ੳ ਅਤੇ "ਇਕ ਓਂਕਾਰ: ਕੁਝ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ" ਐਲੀਨਰ ਨੇਸਬਿਟ ਦੁਆਰਾ

[8] ਮੇਰੇ ਪੇਪਰ ਵਿੱਚ ਚਰਚਾ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇ ਨਾਲ ਨਜ਼ਿੱਠਦੇ ਹੋਏ। ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਉਦਾਰਵਾਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਲੇਖਕ ਇੱਕੋ ਤਰੰਗ-ਲੰਬਾਈ 'ਤੇ, ਜਾਂ ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਗੂੰਜਦੇ ਹਨ।

ਸੇਖੋਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ: “ੴ” ਇਕ ਓਂਕਾਰ” “ਏਕ ਓਂਕਾਰ” ਜਾਂ “ਏਕੰਕਾਰ” ਵਜੋਂ ਉਚਾਰਿਆ ਜਾਣਾ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਮੁੱਚੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਇਸ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਘੁੰਮਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਹੀ ਪਰਮ ਹਸਤੀ ਹੈ, ਜੋ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦਾ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਵੀ ਹੈ। ਚਿੰਨ੍ਹ ਦਾ ਸੰਖਿਆ “1” ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੇਵਲ “1” ਪਰਮ ਹਸਤੀ ਹੈ। ੴ ਵਿੱਚ “ਊਰਾ” ਅੱਖਰ ਦਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾਪਣ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮ ਪੁਰਖ, ਜਿਸਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਅਕਾਲਪੁਰਖ, ਕਰਤਾਰ, ਜਾਂ ਹੋਰ ਕਈ ਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸਰਵ ਵਿਆਪਕ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਨੂੰ ਭਰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਕੁਝ ਸਥਾਨਾਂ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਹੋਰ ਰੂਪ, “ਇਕ ਓਂਕਾਰ” ਅਤੇ “ਏਕੰਕਾਰ ਜਾਂ ਏਕੰਕਾਰ” ਸ਼ਬਦ “ਓਮਕਾਰ” ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਸਵਾਰਥੀ ਹਿੱਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਗਲਤ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪਹਿਲਾਂ ਹਿੰਦੂ ਪਵਿੱਤਰ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਰਮ ਪੁਰਖ ਲਈ ਇਹ ਵਿਲੱਖਣ ਨਾਮ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਅਖੌਤੀ ਮੂਲ ਮੰਤਰ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੱਦਾ) ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਵਿਲੱਖਣ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਸੇਖੋਂ ੴ ਦੇ ਉਚਾਰਣ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ: “ਵਿਉਤਪਤੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, “ਏਕੰਕਾਰ” ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅੱਖਰਾਂ – ਏਕ ਅਤੇ ਓਂਕਾਰ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਚਿੰਨ੍ਹ ੴ ਦਾ ਸਹੀ ਉਚਾਰਣ “ਇਕ ਓਂਕਾਰ” ਜਾਂ “ਏਕੰਕਾਰ” ਹੈ। ਉਹ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ SGGS ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਅਤੇ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਹਿੰਦੂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਤ੍ਰਿਏਕਤਾ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿੱਚ ਸਮਝੇ ਗਏ “ਓਮ” ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਸੇਖੋਂ ਨੇ SGGS ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੇ ਗਏ ਨਵੇਂ ਸਿੱਕੇ

ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ "ਓਮ" ਅਤੇ ਸਿੱਖੀ "ਇਕੋਕਾਰ" ਦਾ ਮੇਲ-ਮਿਲਾਪ ਪਾਇਆ: "ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਉਹਨਾਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਬਦਲਣਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕ ਮੰਨਦੇ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਪਰਮ ਪੁਰਖ ਹੋਣ ਲਈ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਪਰਮ ਪੁਰਖ ਲਈ "ਓਮਕਾਰ (ਉ)" ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਬਦਲਿਆ, ਪਰ ਇਸਦੇ ਅਰਥ ਅਤੇ ਮੂਲ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਇਸਦੇ ਅੱਗੇ ਅੰਕ "1" ਜੋੜਿਆ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ "ਏਕ-ਓਕਾਰ" ਕਿਹਾ ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਹੀ ਪਰਮ ਹਸਤੀ ਹੈ - ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਨਹੀਂ - ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਚਿੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤਾ, ੧ੳ।"

ਸੇਖੋਂ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਕੁਝ ਸਿੱਖ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਚੁੱਕ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਸਿੱਖੀ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਪਰੰਪਰਾ ਤੋਂ ਵੱਖ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਦਾ ਹੈ: "ਇਸ ਲਈ, ਭਾਵੇਂ ਪਵਿੱਤਰ ਸ਼ਬਦ "ਏਕ ਓਕਾਰ" ਦਾ ਮੂਲ "ਓਮਕਾਰ" ਵਿੱਚ ਪਿਆ ਹੋਵੇ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵੱਖਰਾ ਉਚਾਰਨ ਅਤੇ ਇੱਕ ਬਿਲਕੁਲ ਵੱਖਰਾ ਅਰਥ ਦਿੰਦੇ ਹਨ - ਕਿ ਸ਼ਬਦ "ਓਮਕਾਰ" ਦਾ ਅਰਥ ਏਕ-ਓਕਾਰ ਹੈ। ਭਾਵ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਹੀ ਪਰਮ ਹਸਤੀ ਹੈ" ।

ਨੇਸਬਿਟ [8] ਨੇ ਐਨੀ ਬੇਸੈਂਟ ਅਤੇ ਡੋਰਥੀ ਫੀਲਡ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਕੇ ਸਿੱਖ ਅਧਿਐਨ ਵਿੱਚ ੧ੳ-ਓਕਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਹ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ y ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਖਿਆ [ik] ਭੂਗੋਲ, ਲਿੰਗ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਅੰਤਰਾਂ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਧਾਰਮਿਕ ਪਛਾਣਾਂ ਅਤੇ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ [9] ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ। ਉਹ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਵਜੋਂ ੧ੳ-ਓਕਾਰ ਨੂੰ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀਕਰਨ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ: "ਇਸ ਲਈ, ਨਾ ਸਿਰਫ ਬੋਲਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ 'ਇਕ ਓਕਾਰ' ਪਰਮ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਭਾਰਤੀ "ਓਮ" ਦੀ ਗੂੰਜ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ, ਪਰ ਵਿਜੁਅਲ ਪ੍ਰਤੀਕ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਹੈ। ਵੀ. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਮੁੱਢਲੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਇਹ ਲਗਾਤਾਰ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ, ਪੰਥ (ਗੁਰੂ ਦੇ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਚੱਲਣ ਵਾਲੇ) ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਦੇ

ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਧਾਰਮਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਭਿੰਨ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰਤੀਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, 'ਇਕ ਓਅੰਕਾਰ', ਖਾਲਸੇ ਦੇ ਹਥਿਆਰ-ਆਧਾਰਿਤ ਖੰਡੇ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਦੇ ਨਾਲ, ਈਸਾਈਆਂ ਦੇ ਸਲੀਬ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਚੰਦਰਮਾ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਸਵਾਸਤਿਕ ਅਤੇ ਓਮ ਦੇ ਨਾਲ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈ।

ਨੇਸਬਿਟ ਨੇ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ: "ਜੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ik ਓਅੰਕਾਰ, ਇੱਕ ਪ੍ਰਤੀਕ ਅਤੇ ਲੋਗੋ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਜੁਬਾਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਗੁੰਜਣ ਵਾਲੇ ਕਥਨ ਅਤੇ ਸੱਦਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਨਾ ਸਿਰਫ ਅੱਜ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜਦਾ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਜੋੜਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ। ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਜਾਰੀ ਰੱਖੋ। ਇਹ ਓਅੰਕਾਰ ਸਿੱਖਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਸਾਧਕਾਂ ਦੀ ਖੋਜ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬਤ ਕਰਦਾ ਰਹੇ।" ਉਹ ਇਕ ਓਅੰਕਾਰ ਲਈ "ਲੋਗੋ" ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਪਹਿਲੀ ਲੇਖਕ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਚਾਹਲ ਨੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ [10] ਵਿੱਚ ਅਪਣਾਇਆ ਸੀ।

ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਸਿੱਖ ਵਿਦਵਾਨ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ੧੯ਵੇਂ ਸੰਕਲਪ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਡੀ ਪੀ ਸਿੰਘ ੧੯ਵੇਂ ਸੰਖੇਪ ਵਰਣਨ ਦਿੰਦਾ ਹੈ [11]: "ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਧਾਰਨਾ "ਇਕ ਓਅੰਕਾਰ" ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ "ਇੱਕ ਸਰਵ ਵਿਆਪਕ ਸਿਰਜਣਹਾਰ" ਜਾਂ "ਇੱਕ ਪਰਮਾਤਮਾ"। ਇਹ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਏਕਤਾ ਅਤੇ ਏਕਤਾ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਅਤੇ ਪਾਲਣਹਾਰ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਚਾਹਲ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾਂ [3, 12-15] ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ੧੯ਵੇਂ ਸੰਕਲਪ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਹੈ।

ਚਾਹਲ ਸਿੱਖ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀ ਰਵਾਇਤੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ੧੯ਵੇਂ ਉਚਾਰਣ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਦੀ ਬਹੁਤ ਆਲੋਚਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੁਆਰਾ ਕਲਪਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਮੌਲਿਕਤਾ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। "ਲੋਗੋ, ੧੯ਵੇਂ ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਸ਼ਾਸਤਰੀਆਂ ਅਤੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਏਕੁ ਓਅੰਕਾਰੁ (ਏਕ ਓਅੰਕਾਰ) ਜਾਂ ਏਕੁ ਓਮਕਾਰੁ (ਏਕ ਉੰਕਾਰ)

ਵਜੋਂ ਉਚਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਪਲਬਧ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਸਰਵੇਖਣ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੁਰਾਤਨ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਭਾਰੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ ਮੁਢਲੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ-ਸ਼ਾਸਤਰੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਇਸ ਲਈ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਹਰ ਲਿਖਤ ਦੇ ਸਿਖਰ 'ਤੇ 'ਓਅੰਕਾਰ' ਜਾਂ 'ਓੰਕਾਰ' ਜਾਂ 'ਓਮ' ਜਾਂ 'ਓਮ' ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਆਮ ਹੈ।

ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਟੀਵੀ ਸ਼ੋਅ ਦੇਖਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪਣੀ ਖੋਜ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ: “ਇਹ ਇੱਕ ਟੀਵੀ ਸ਼ੋਅ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਇੱਕ ਓਮਕਾਰ ਵਜੋਂ ਸਪੈਲ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਦੇਖਿਆ। ਇੰਜ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਸਿੱਖੀ ਨੂੰ ਵੈਦਿਕ ਮੋੜ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ੧੯ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਦੇ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋਏ। ਪਹਿਲਾਂ, ਸਹੀ ਉਚਾਰਨ ਕੀ ਸੀ; ਅਤੇ ਦੂਸਰਾ ਇਸ ਪ੍ਰਤੀਕ/ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਕੀ ਸੰਦੇਸ਼ ਸੀ, ੧੯ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਸੀ” ।

ਉਹ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ, ਸਿੱਖ ਸੇਵਕ ਅਤੇ SGGG ਦੇ ਗ੍ਰੰਥੀ, ਨੂੰ ੧੯ ਓਅੰਕਾਰ ਦੇ ਮੌਜੂਦਾ ਉਚਾਰਨ ਲਈ ਦੇਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਂਦਾ ਹੈ: “ਹਾਲਾਂਕਿ, ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਬਨਾਰਸ (ਵਾਰਾਨਸੀ) ਵਿਖੇ ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਪਹਿਲੇ ਸਿੱਖ ਵਿਦਵਾਨ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ੧੯ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਏਕੁ ਓਅੰਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਏਕੁ ਓਅੰਕਾਰ) ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਸਦੀ ਵਾਰ 3 ਦੀ ਪਉੜੀ 15 ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ [16]। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਹੋਰ ਸਿੱਖ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੇ ੧੯ ਦੇ ਉਚਾਰਨ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਵੀ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਪਹਿਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਤੁਕ ਨੂੰ ਮੂਲ ਮੰਤਰ ਅਤੇ ਏਕੁ ਓਅੰਕਾਰ (ਏਕੁ ਓਅੰਕਾਰ) ਵਜੋਂ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਜੋ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਵੇਦਾਂ ਅਤੇ ਵੇਦਾਂਤ ਫਲਸਫ਼ਿਆਂ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮੰਤਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵੇਦਾਂ ਤੋਂ ਹੈ ਅਤੇ ਓਅੰਕਾਰ/ਓੰਕਾਰ/ਓੰਕਾਰ ਓਮ/ਓਮ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਅੱਗੇ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ ਤ੍ਰਿਏਕ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੁਆਰਾ ਨਾ ਤਾਂ ਮੰਤਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਤ੍ਰਿਏਕਤਾ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਚਾਹਲ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ੧ੳ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਇਸ ਲੋਗੋ ਦੇ ਡਿਜ਼ਾਈਨ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅੰਕ 1, ਗੁਰਮੁਖੀ ਵਰਣਮਾਲਾ ਓਪਨ ਓਰਾ ਓ, ਅਤੇ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਰੇਖਾ () ਹੋਵੇ। ਇਸਲਈ, ੧ੳ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਇਕੁ ਓ ਬੇਅੰਤ (ਏਕ ਓਹ ਬੇਅੰਤ) ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ 'The One and Only, 'That is Infinite' ਵਜੋਂ ਉਚਾਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ [17]। ਉਹ ਦਲੀਲ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਰੇਖਾ 'ਅਨੰਤ' ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ (ਬੇਅੰਤ)। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਚਿੰਨ੍ਹ ਵਿੱਚ 'ਅਨੰਤ' ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਦਾ ਕੋਈ ਖਾਸ ਤਰੀਕਾ ਜਾਂ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸਿਵਾਏ ਇੱਕ ਖੁੱਲੀ ਲਾਈਨ ਦੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਬੇਅੰਤ ਲੰਬਾਈ ਤੱਕ ਦੇਵਾਂ ਸਿਰਿਆਂ 'ਤੇ ਵਧਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਮੇਰੀ ਰਾਏ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਉਚਾਰਨ ਸਰੀ ਦੇ ਨਿਰਮਲ ਕਲਸੀ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ [18] ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਚਾਹਲ ਦੁਆਰਾ ਸੋਧਿਆ ਅਤੇ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਚਾਹਲ ਨਵੇਂ ਉਚਾਰਨ ਦੀ ਖੋਜ ਬਾਰੇ ਇੰਨਾ ਅਡੋਲ ਕਿਉਂ ਹੈ? ਇਸ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸਿਰਫ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਸਿੱਖ ਵਿਗਿਆਨੀ, ਧਰਮ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਜੇ ਵੀ ੧ੳ ਨੂੰ ਏਕੁ ਓਅੰਕਾਰੁ (ਏਕ ਓਅੰਕਾਰ) ਵਜੋਂ ਉਚਾਰਣ ਲਈ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਓਅੰਕਾਰੁ (ਓਅੰਕਾਰ) ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪਉੜੀ ਵਿੱਚ ਕਈ ਵਾਰ ਓਅੰਕਾਰੁ (ਓਅੰਕਾਰ) ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਓਅੰਕਾਰ) SGGS ਵਿੱਚ ਬਾਣੀ। ਫਿਰ ਵੀ, ੧ੳ ਨੂੰ ਓਅੰਕਾਰੁ (ਓਅੰਕਾਰ) ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਉਪਨਿਸ਼ਦਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਓਮ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਰੱਬ ਦੀ ਤ੍ਰਿਏਕ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ: ਬ੍ਰਹਮਾ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਅਤੇ ਸ਼ਿਵ।

ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਭਾਗ ਨੂੰ ਸਮਾਪਤ ਕਰੀਏ, ਆਓ ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਲੇਖਕ, ਐਸ ਐਸ ਭੱਟੀ [19] ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਤਾਜ਼ਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇਈਏ, ਜਿਸ ਨੇ ਓੰਗ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਪੈਨਰ ਸੁੱਟਿਆ ਹੈ। ੧ੳ ਨੂੰ ੧ੳ ਇੱਕ ਲੋਗੋ ਕਹਿਣ ਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ। ਉਹ ਸਿੱਖ ਵਿਦਵਾਨਾਂ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦੀ ਸਾਡੀ ਨਵੀਂ ਨਸਲ ਦੀ ਬਹੁਤ ਆਲੋਚਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈ: "ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਵਿੱਚ, ਮੈਂ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਬਾਰੇ ਦੋ ਮੂਲ ਮੁੱਦੇ ਉਠਾਉਣਾ ਚਾਹਾਂਗਾ ਤਾਂ ਜੋ

ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਮੇਰਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਮੇਰੇ ਪਾਠਕਾਂ ਲਈ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋਵੇ: (1)) ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਕੁਝ ਵਿਦਵਾਨ ਪਵਿੱਤਰ ਸ਼ਬਦ “ਓਂਕਾਰ” ਦੀ ਧੁਨ ਲਈ ਸਖਤ ਨਫ਼ਰਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬੇਲੋੜੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਵਾਂ ਸਿੱਕਾ “ਓਅੰਕਾਰ” ਮੌਲਿਕ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਸਦੀਆਂ ਪੁਰਾਣੇ “ਗੁਰ-ਮੰਤਰ” ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੈ। , ਅਤੇ (2) ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਉਸੇ ਕਬੀਲੇ ਦਾ ਇੱਕ ਵਿਦਵਾਨ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਇਹ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਕਦਮ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ “ਇਕ ਓਅੰਕਾਰ” [] ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਕਾਲ-ਰਹਿਤ-ਯੂਨੀਵਰਸਲ ਗੁਰੂ-ਮੰਤਰ ਇੱਕ “ਲੋਗੋ” ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਪੈਰੰਬਰ ਇੱਕ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਮੰਤਰ ਹੈ ਜੋ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਓਮ ਦੀ ਧੁਨੀ ਨੂੰ ਸਮੁੱਚੀ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਵਰਤਮਾਨ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ, ਇਸਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੱਸਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ, ਇਸਨੂੰ “ਲੋਗੋ” [ਅਤੇ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਇਹ “ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ” ਹੈ] ਕਹਿਣਾ ਨਾ ਮੁਆਫ਼ੀਯੋਗ ਬੇਅਦਬੀ ਹੈ। ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਅਨਪੜ੍ਹ ਜਾਂ ਅਗਿਆਨੀ ਵਿਅਕਤੀ ਹੀ ਇਸ ਨੂੰ ਵਜ਼ੀਫ਼ੇ ਜਾਂ ਵਿਦਵਤਾ ਦੀ ਜਾਂਚ ਦੇ ਨਾਮ 'ਤੇ ਕਰੇਗਾ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ, “ਇਕ ਓਅੰਕਾਰ ” ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਇਹ ਇੱਕ 'ਅੰਕ' [1] ਅਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ 'ਓਰਹਾ' [ਓ] ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਟੇਕਨ ਦੁਆਰਾ, ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ “ਲੋਗੋ” ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਇਸ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਵਪਾਰਕ ਮਾਲ ਵਜੋਂ ਨਹੀਂ ਵੇਚ ਰਹੇ ਸਨ - ਇਹ ਉਹਨਾਂ 'ਤੇ ਉਭਰਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਬੇਮਿਸਾਲ ਬ੍ਰਹਮ ਮਿਸ਼ਨ ਲਈ ਚੁਣਿਆ ਸੀ”।

ਇਕੋਂਕਾਰ: ਵਿਸ਼ਵ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਏਕੀਕਰਨ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ

ੴ ਦੇ ਸਾਡੇ ਪ੍ਰਤੀਬੰਬ ਅਤੇ ਵਿਆਖਿਆਵਾਂ ਵਿਸ਼ਵ ਧਰਮਾਂ ਦੀ “ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਵਿੱਚ ਏਕਤਾ” ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਜਾਂ ਨਿਸ਼ਾਨ ਵਜੋਂ ਇਸਦੀ ਸਵੀਕ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇੱਕ ਭੌਤਿਕ ਵਿਗਿਆਨੀ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ, ਅਸੀਂ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਵਿੱਚ ਭੌਤਿਕ ਵਰਤਾਰਿਆਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੇ ਏਕੀਕਰਨ ਦੇ

ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ, ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ੧੯ਵੇਂ ਸੰਕਲਪ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵ ਧਰਮਾਂ ਦੀ ਇੱਕਜੁੱਟ ਸ਼ਕਤੀ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਪੂਰੀ ਸਮਰੱਥਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ਵ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਅਤੇ ਦਰਸ਼ਨ, ਅਰਥਾਤ. ਹਿੰਦੂ, ਬੁੱਧ, ਇਸਲਾਮ, ਯਹੂਦੀ ਅਤੇ ਈਸਾਈ ਧਰਮ ੧੯੧੯ ਵਿੱਚ ਅਭੇਦ ਹੋ ਗਏ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਓ.ਐਮ., ਇਸਲਾਮ ਦਾ ਇਕ ਈਸ਼ਵਰਵਾਦ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪਛਮੀ ਧਰਮਾਂ ਦੀ ਗੁੰਜ ਇਕ ਓਅੰਕਾਰ ਵਿਚ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਤਾਜ਼ਾ ਕਿਤਾਬ [20] ਵਿੱਚ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਏਕਤਾ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਹੈ: “ਇਕ ਓਅੰਕਾਰ ਅਸਲੀਅਤ ਦੀ ਏਕਤਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਇੱਕ ਬ੍ਰਹਮ ਸ਼ਕਤੀ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਜੋੜਦੀ ਹੈ। ਇਕ ਓਅੰਕਾਰ ਦੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਂਦੇ ਹੋਏ, ਅਸੀਂ ਪਛਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਪਿਛੇਕੜ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ, ਸਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰੇਕ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇੱਕ ਬ੍ਰਹਮ ਚੰਗਿਆੜੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਾਂ, ਅਤੇ ਸਾਡੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਵੱਡੇ ਤਾਣੇ-ਬਾਣੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਹੈ। ਇਕ ਓਅੰਕਾਰ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਨ ਨਾਲ, ਅਸੀਂ ਦੂਜਿਆਂ ਵਿਚ ਬ੍ਰਹਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਤਿਕਾਰ, ਦਇਆ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਆ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

ਅਮਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੰਜ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ (ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ, ਹਿੰਦੀ, ਪੰਜਾਬੀ, ਉਰਦੂ ਅਤੇ ਸ਼ਾਹਮੁਖੀ) ਵਿੱਚ “ਅਲੈਗਰੀ - ਏ ਟੇਪੇਸਟ੍ਰੀ ਆਫ਼ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਟ੍ਰੈਵਲਜ਼” [21] ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ, ਏਕਤਾ ਦਾ ਇੱਕ ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਉੱਤੇ 24 ਐਪੀਸੋਡ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਲੜੀ ਬਣਾਈ ਹੈ। ਇਹ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਫਿਲਮਾਂ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਹਵਾਲੇ

ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਹਵਾਲੇ SGGS (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ) ਤੋਂ ਹਨ। (M = 1, 2, 3, 4, 5, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਘਰ ਦੇ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਉਤਰਾਧਿਕਾਰੀ ਸੰਖਿਆ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ), SGGS ਦਾ

P = ਪੰਨਾ। ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ: ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ, ਗੋਲਡਨ ਟੈਂਪਲ ਪ੍ਰੈਸ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।

1. SGGGS, ਜਪੁ ਬਾਣੀ, ਪੰਨਾ 1)

2. ਏਲੀਨੋਰ ਨੇਸਬਿਟ। ਸਿੱਖੀ। ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਛੋਟੀ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ। OUP, 2005.

3. ਡੀ.ਐਸ. ਚਾਹਲ। ੧੯ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ- ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਸਦੀਵੀ ਹਸਤੀ (ਰੱਬ) ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਫਿਲਾਸਫੀ ਨੈੱਟਵਰਕ (SPN), 18 ਅਗਸਤ, 2020।

4. ਨਿੱਕੀ-ਗੁਨਿੰਦਰ ਕੇ. ਸਿੰਘ। ਸਿੱਖਿਜ਼ਮ: ਇੱਕ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ। ਆਈ.ਬੀ. ਟੌਰਿਸ ਐਂਡ ਕੰਪਨੀ ਲਿਮਿਟੇਡ, ਨਿਊਯਾਰਕ, 2011।

5. ਐਚ.ਐਸ. ਵਿਰਕ। ਰੱਬ ਦਾ ਸੰਕਲਪ: ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਅੰਤਮ ਅਸਲੀਅਤ। ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ: ਰਿਸਰਚ ਜਰਨਲ, ਸਿਲਵਰ ਜੁਬਲੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਕ, ਜਨਵਰੀ-ਦਸੰਬਰ। 2023, ਵੋਲ. 25(1), ਪੰਨਾ 51-56.

6. ਡੀ.ਐਸ. ਚਾਹਲ। ਸੰਪਾਦਕ, ਸਿੱਖਿਜ਼ਮ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ: ਰਿਸਰਚ ਜਰਨਲ। ਸਿਲਵਰ ਜੁਬਲੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਕ, ਜਨਵਰੀ-ਦਸੰਬਰ। 2023, ਵੋਲ. 25, ਨੰ. 1.

7. ਦਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੇਖੋਂ। ੧੯ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ: ਰਿਸਰਚ ਜਰਨਲ। ਸਿਲਵਰ ਜੁਬਲੀ ਅੰਕ, ਜਨਵਰੀ-ਦਸੰਬਰ 2023, ਵੋਲ. 25 (1), ਪੰਨਾ 67-71.

8. ਏਲੇਨੋਰ ਨੇਸਬਿਟ। ੧੯ ਓਅੰਕਾਰ: ਕੁਝ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ। ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ: ਰਿਸਰਚ ਜਰਨਲ, ਸਿਲਵਰ ਜੁਬਲੀ ਅੰਕ, ਜਨਵਰੀ-ਦਸੰਬਰ। 2023, ਵੋਲ. 25(1), ਪੰਨਾ 5-6.

9. ਹਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ। ਸਿੱਖ ਵਿਜ਼ਡਮ ਤੋਂ ਗਹਿਣੇ: ਖੋਜ ਦੀ ਯਾਤਰਾ, ਯੋਰਬਾ ਲਿੰਡਾ: ਸਿੱਖਲੈੱਸ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, 2022।

10. ਡੀ.ਐਸ. ਚਾਹਲ। ੧ੳ ਵਿਲੱਖਣ ਲੋਗੋ। ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ Res. ਜੇ. 2011, ਪੀ.18.

<http://www.iuscanada.com/journal/archives/2011/j1312p18.pdf>

11. ਡੀ ਪੀ ਸਿੰਘ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸੰਕਲਪ। ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ: ਰਿਸਰਚ ਜਰਨਲ, ਸਿਲਵਰ ਜੁਬਲੀ ਅੰਕ, ਜਨਵਰੀ-ਦਸੰਬਰ। 2023, ਵੋਲ. 25(1), ਪੰਨਾ 57-65.

12. ਡੀ.ਐਸ. ਚਾਹਲ। ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਅਰੰਭਕ ਬਾਣੀ। ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ Res. ਜੇ. 2000, 2 (1), ਪੰਨਾ 8-19.

13. ਡੀ.ਐਸ. ਚਾਹਲ। ਜਾਪ: ਨਾਨਕੀ ਫਿਲਾਸਫੀ ਦਾ ਸਾਰ। ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਫਾਰ ਅੰਡਰਸਟੈਂਡਿੰਗ ਸਿੱਖਇਜ਼ਮ, ਲਵਲ, ਕਿਊਬਿਕ, ਕੈਨੇਡਾ। ਵਿਤਰਕ: ਸਿੰਘ ਬ੍ਰਦਰਜ਼, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, 2003।

14. . ਡੀਐਸ ਚਾਹਲ ਨਾਨਕੀ ਫਿਲਾਸਫੀ ਵਿੱਚ ਰੱਬ ਦੀ ਇੱਕ ਵਿਲੱਖਣ ਧਾਰਨਾ। ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ Res. ਜੇ. 2002, 4 (2), ਪੰਨਾ 5-15.

15. ਡੀ.ਐਸ. ਚਾਹਲ। ਓਅੰਕਾਰ ਜਾਂ ਓਮਕਾਰ: ਗਲਤ ਸਮਝਿਆ ਹੋਇਆ ਸ਼ਬਦ - ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੁਆਰਾ ਵਿਆਖਿਆ। ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ Res. ਜੇ. 2005, 7 (2), ਪੀ. 17.

16. ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ। ਵਾਰਾਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਸਟੀਕ (ਪੰਜਾਬੀ), ਹਾਲ ਬਜ਼ਾਰ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਖਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ, 1984।

17. ਡੀ.ਐਸ. ਚਾਹਲ। ਜੇਏਪੀ: ਨਾਨਕੀਅਨ ਫਿਲਾਸਫੀ ਦਾ ਸਾਰ (ਇੱਕ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਤੇ ਤਾਰਕਿਕ ਵਿਆਖਿਆ) (ਸੋਧਿਆ ਹੋਇਆ ਸੰਸਕਰਣ), ਸਿੰਘ ਬ੍ਰਦਰਜ਼, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, 2018।

18. ਨਿਰਮਲ ਐਸ. ਕਲਸੀ। (1996) ਬੀਜ ਮੰਤਰ ਦਰਸ਼ਨ (ਪੰਜਾਬੀ)। ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ: ਕਲਸੀ ਟੈਕਨੋਲੋਜੀ, #15, 7711 - 128ਵੀਂ ਸਟਰੀਟ, ਸਰੀ, ਬੀ.ਸੀ., ਕੈਨੇਡਾ।
19. ਐਸ ਐਸ ਭੱਟੀ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ – ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਚਾਨਣ ਦਾ ਵਿਤਰਕ। ਵ੍ਹਾਈਟ ਫਾਲਕਨ ਪਬਲਿਸ਼ਿੰਗ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, 2019।
20. ਸਿਮਰਨ ਜੀਤ ਸਿੰਘ। ਰੋਸ਼ਨੀ ਜੋ ਅਸੀਂ ਸਾਂਝਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ: ਸਿੱਖ ਬੁੱਧੀ ਤੁਹਾਡੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਬਦਲ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਨਿਊਯਾਰਕ: ਰਿਵਰਹੈੱਡ ਬੁੱਕਸ, 2022।
21. ਅਮਰਦੀਪ ਸਿੰਘ। <https://thegurunanak.com>. ਮੁਫਤ ਔਨਲਾਈਨ ਉਪਲਬਧ ਹੈ।

ਈ.ਆਰ. ਆਕਾਸ਼ ਸੇਠੀ। ਕਵੀ

ਕੈਮੀਕਲ ਇੰਜੀਨੀਅਰ, ਕੈਮੀਕਲ ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ ਅਤੇ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ
ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ

ਸੇਵਾਮੁਕਤ, ਜਨਰਲ ਮੈਨੇਜਰ ਭਾਰਤੀ ਤੇਲ ਨਿਗਮ

ਮਨੀਸ਼ਾ ਅਰੋੜਾ, ਸੰਪਾਦਕ
ਅਧਿਆਪਕ, ਬਾਲ ਭਾਰਤੀ ਸਕੂਲ, ਦਿੱਲੀ

ਹਿੰਦੀ ਸੂਫੀ ਕਾਵਿ ਪਰੰਪਰਾ

(ਡਾ. ਦਰਸ਼ਨ ਲਾਲ ਸੇਠੀ ਦੇ ਹਿੰਦੀ ਲੇਖਾਂ ਤੋਂ ਲਿਆ ਗਿਆ)

ਆਕਾਸ਼ ਸੇਠੀ

'ਸੂਫੀ' ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਬਾਰੇ ਕਈ ਸਿਧਾਂਤ ਅਤੇ ਤਰਕ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹਨ। ਕੁਝ ਚਿੰਤਕਾਂ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਸਭ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣੇ ਸੂਫੀ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਪਹਿਰਾਵੇ, ਜੋ ਕਿ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਉੱਨ (ਅਰਬੀ ਵਿੱਚ ਸੂਫ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ) ਦੇ ਬਣੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਸੂਫੀ ਵਜੋਂ ਨਾਮ ਦੇਣ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ। ਚਿੰਤਕਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸਮੂਹ ਮੰਨਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਦੀਨਾ ਵਿਖੇ ਪਹਿਲੀ ਕਤਾਰ (ਸਫ਼-ਏ-ਅਵਲ) ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹੇ ਦਰਵੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸੂਫੀ ਨਾਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇੱਕ ਹੋਰ ਸਮਝਣ ਯੋਗ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸੂਫੀ ਸ਼ਬਦ ਅਰਬੀ ਸ਼ਬਦ ਸੇਫੀਆ ਤੋਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਗਿਆਨਵਾਨ (ਗੁਣ, ਬੁੱਧੀ, ਸਿਆਣਪ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀ ਵਾਲਾ)।

ਸੂਫੀਵਾਦ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਇੱਕ ਸੰਪਰਦਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ, ਜਿਸਦੀ ਅਗਵਾਈ ਰਹੱਸਵਾਦੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਜੋ ਆਤਮ-ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਉੱਨਤੀ ਦਾ ਸਹੀ ਮਾਰਗ ਮੰਨਦੇ ਸਨ। ਸੂਫੀ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬਸਰਾ ਦੇ ਅਲ-ਜਾਹੀਜ਼ ਦੁਆਰਾ 9ਵੀਂ ਸਦੀ ਈਸਵੀ ਵਿੱਚ (ਇੱਕ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਵਿੱਚ) ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਛੇਤੀ ਹੀ ਬਾਅਦ, ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਇਸਲਾਮੀ ਰਹੱਸਵਾਦੀਆਂ (ਰਹੱਸਵਾਦੀ) ਨੂੰ ਸੂਫੀ ਵਜੋਂ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ ਜਾਣ ਲੱਗਾ। ਸੂਫੀਵਾਦ ਸ਼ਰੀਅਤ ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਏ ਗਏ ਇਸਲਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਸੀ। ਸੂਫੀਵਾਦ ਨੇ ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ।

ਸੂਫੀਵਾਦ ਦੇ ਮੂਲ ਵਿੱਚ ਪਿਆਰ ਸੀ। ਸੂਫੀ ਕਵਿਤਾ ਨੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਪਿਆਰ (ਇਸ਼ਕ-ਏ-ਮਜਾਜ਼ੀ) ਨੂੰ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਪਿਆਰ (ਇਸ਼ਕ-ਏ-ਹਕੀਕੀ) ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਅਤੇ

ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਮਾਧਿਅਮ ਵਜੋਂ ਵਰਤਿਆ। ਇਹ ਅਧਿਆਤਮਿਕਤਾ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਦੀਆਂ ਕਈ ਧਾਰਾਵਾਂ ਦਾ ਸੰਯੋਜਨ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਦਵੈਤਵਾਦ, ਵਿਸ਼ਿਸ਼ਟਵਾਦ, ਨਿਓਪਲਾਟੋਨਿਜ਼ਮ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣ ਪਰੰਪਰਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਜੋ ਦਇਆ ਅਤੇ ਅਹਿੰਸਾ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਭਾਰਤੀ ਉਪ-ਮਹਾਂਦੀਪ ਵਿੱਚ ਸੂਫੀਵਾਦ ਦਾ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ 11ਵੀਂ ਸਦੀ ਈਸਵੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸੂਫੀ ਸੰਤ ਅਲਹੁਜਵੀਰੀ ਦੇ ਆਉਣ ਨਾਲ ਹੋਇਆ। ਉਹ ਗਜ਼ਨੀ, ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਦਾ ਮੂਲ ਨਿਵਾਸੀ ਸੀ ਅਤੇ 1077 ਈਸਵੀ ਵਿੱਚ ਲਾਹੌਰ ਵਿੱਚ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਿਆ। ਲਾਹੌਰ ਵਿੱਚ ਉਸਦਾ ਦਰਗਾਹ, ਜਿਸਨੂੰ ਦਾਤਾ ਦਰਬਾਰ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਦੱਖਣੀ ਏਸ਼ੀਆ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਸੂਫੀ ਅਸਥਾਨ ਹੈ।

ਭਾਰਤੀ ਉਪ-ਮਹਾਂਦੀਪ ਵਿੱਚ ਸੂਫੀਵਾਦ ਦਾ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਇਤਿਹਾਸ, ਜੋ ਕਿ ਸੂਫੀ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿੱਚ ਮਾਸਟਰ-ਚੇਲੇ ਸਬੰਧਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, 1190 ਈਸਵੀ ਵਿੱਚ ਲਾਹੌਰ ਵਿੱਚ ਖਵਾਜਾ ਮੋਇਨੁਦੀਨ ਚਿਸ਼ਤੀ ਦੇ ਆਉਣ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਦਿੱਲੀ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਅਜਮੇਰ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ, ਜਿੱਥੇ ਉਸਨੇ 1235 ਈਸਵੀ ਵਿੱਚ ਦੇਹਾਂਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਸੂਫੀਵਾਦ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ। ਅਜਮੇਰ ਵਿਖੇ ਉਸ ਦਾ ਅਸਥਾਨ ਸੂਫੀਮਤ ਦੇ ਚਿਸ਼ਤੀ ਸੰਪਰਦਾ ਦਾ ਮੱਕਾ ਹੈ।

ਚਿਸ਼ਤੀ ਸੰਪਰਦਾ ਦੀ ਲੰਮੀ ਗੁਰੂ-ਚੇਲਾ ਪਰੰਪਰਾ ਹੈ। ਚਿਸ਼ਤੀ ਪਰੰਪਰਾ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਚੇਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਸੀ, ਜਿਸਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਾ ਖੇਤਰ ਦੱਖਣੀ ਪੰਜਾਬ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਦਾ ਜਨਮ 1188 ਈ: ਨੂੰ ਕਾਠਵਾਲ, ਮੁਲਤਾਨ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ। ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਨੁਯਾਈ ਬਹੁਤ ਸਨ। ਉਸ ਦੇ ਚਿੱਲੇ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਪਾਕਪਟਨ (ਪੰਜਾਬ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ) ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਹਨ, ਜਿੱਥੇ ਉਸ ਦਾ ਧਰਮ ਅਸਥਾਨ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਈ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਕਵਿਤਾ ਲਿਖਣ ਵਾਲੇ ਪਹਿਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਭਾਸ਼ਾ

ਬਣ ਗਈ। ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਕਈ ਬਾਣੀਆਂ ਨੂੰ 5ਵੇਂ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ, ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਹਜ਼ਰਤ ਨਿਜ਼ਾਮੁਦੀਨ ਔਲੀਆ ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਦੇ ਚੇਲੇ ਸਨ ਅਤੇ 'ਮਹਿਬੂਬ-ਏ-ਇਲਾਹੀ', 'ਸੁਲਤਾਨ-ਉਲ-ਔਲੀਆ' ਅਤੇ 'ਨਿਜ਼ਾਮੁਦੀਨ ਔਲੀਆ' ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਕਈਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸਤਿਕਾਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਦਾ ਜਨਮ 1230 ਈ: ਵਿਚ ਬਦਾਯੁੰ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ ਅਤੇ 1325 ਈ: ਵਿਚ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਇਸ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ਹੋਇਆ। ਏਟਾ (1245 ਈ.-1325 ਈ.) ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਉਸਦੇ ਪਸੰਦੀਦਾ ਚੇਲੇ, ਅਮੀਰ ਖੁਸਰੋ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾ ਹਿੰਦੀ ਸੂਫੀ ਕਵੀ ਹੋਣ ਦਾ ਸਿਹਰਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਫਾਰਸੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖਦਾ ਸੀ ਪਰ ਫਿਰਕੂ ਸਦਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਸਹਿ-ਹੋਂਦ ਦੇ ਭਾਰਤੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਅਪਣਾਇਆ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਕਾਰਜ ਖੇਤਰ, ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਰਚਨਾਵਾਂ ਲਿਖਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਉਸ ਦਾ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਇੰਨਾ ਗੂੜ੍ਹਾ ਸੀ ਕਿ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਹ ਇੱਕ ਸਾਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਚਿਆ। (ਆਪਣੇ ਮਾਲਕ ਦੀ ਮੌਤ ਦੇ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਮਸ਼ਹੂਰ ਕਵਿਤਾ, "ਗੋਰੀ ਸੇਵੇ ਸੇਜ ਪਰ, ਮੁਖ ਪਰ ਦਾਰੇ ਕੇ... ਚਲ ਖੁਸਰੋ ਘਰ ਆਪਨੇ, ਰੇਨ ਭਈ ਚਾਹੁੰ ਦੇਸ" ਉਸ ਦੇ ਦੁੱਖ ਅਤੇ ਬੇਵਸੀ ਦੀ ਗਹਿਰਾਈ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਦੀ ਹੈ)

ਹਿੰਦੀ ਸੂਫੀ ਕਾਵਿ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਨੂੰ 1318 ਈਸਵੀ ਤੋਂ 1643 ਈਸਵੀ ਦੇ ਅਰਸੇ ਦੌਰਾਨ ਨਿਮਨਲਿਖਤ ਸੱਤ ਨਿਪੁੰਨ ਕਵੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਹਿੰਦੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਪੂਰਵ-ਮੱਧਯੁਗੀ ਯੁੱਗ (ਪੂਰਵ ਮੱਧ-ਯੁਗੀਨ ਕਾਲ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਭਗਤੀ ਕਾਲ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

1. ਅਮੀਰ ਖੁਸਰੋ
2. ਮੁੱਲਾ ਦਾਊਦ (ਚੰਦਯਨ ਲਿਖਿਆ)
3. ਕੁਤੁਬਨ (ਮਿ੍ਰਗਾਵਤੀ ਲਿਖੀ)

4. ਜਯਾਸੀ (ਪਦਮਾਵਤ ਲਿਖਿਆ)
5. ਮੰਝਨ (ਮਧੁਮਾਲਤੀ ਲਿਖੀ)
6. ਉਸਮਾਨ (ਚਿੱਤਰਵਲੀ ਲਿਖੀ)
7. ਸ਼ੇਖ ਨਬੀ (ਲਿਖਿਆ ਗਿਆਨ ਦੀਪ)

ਡਾ: ਡੀ ਐਲ ਸੇਠੀ ਦੀ ਗਜ਼ਲ

ਆਦਮੀ ਹੂੰ, ਆਦਮੀ ਸੇ ਪਿਆਰ ਕਰਤਾ ਹੂੰ,
 ਪੀਛੇ ਪੀਠ ਕੇ, ਖੰਜਰ ਸੇ ਵਾਰ ਕਰਤਾ ਹੂੰ,
 ਜਿਸ ਕਾ ਖਾਤਾ ਹੂੰ, ਗੰਨ ਉਸੀ ਕੇ ਗੱਟਾ ਹੂੰ,
 ਮਗਰ, ਉਸੀ ਥਲੀ ਮੈਂ ਛੇੜ, ਬਾਰ-ਬਾਰ ਕਰਤਾ ਹੂੰ,
 ਮੁਝੇ ਕਿਆ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਏ? ਯੇਹ ਸੋਚਣੇ ਕਿ ਫੁਰਸਤ ਕਹਾਂ,
 ਮੈਂ ਤੇ ਹਰ ਪਲ, ਰੇਤ ਕੇ ਮੀਨਾਰ, ਤੈਯਾਰ ਕਰਤਾ ਹੂੰ,
 ਔਰੋਨ ਕਿ ਆਹੇਨ-ਆਨਸੁਓਨ ਸੇ, ਮੁਝੇ ਕਿਆ ਵਾਸਤਾ?
 ਮੈਂ ਤੇ ਆਪਣੀ ਆਸਠਾਓਨ ਕੇ, ਚਰਚੇ ਹਜ਼ਾਰ ਕਰਤਾ ਹੂੰ,
 ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਸਾਹ-ਬੋਧ, ਸੰਪਰਕ ਤਥਾ ਸਦਭਾਵ ਕਾ ਸਾਧਨ ਹੈ,
 ਮੈਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਅਕਸ਼ਰ ਕੇ ਅਰਥ ਮੈਂ, ਅਨਰਥ ਕਾ ਵਯਾਭਿਚਾਰ ਕਰਤਾ ਹੂੰ,
 ਮੈਂ ਵਾਣੀ, ਵਰਗ, ਵਾਦ ਔਰ ਵੜਨ ਕੇ ਨਾਮ ਪਰ,
 ਨਿੱਤ ਨਾਏ ਮੁੱਦਾਓਨ, ਨਾਏ ਮੁਖੇਊਤੇਨ ਕਾ ਵਿਆਪਾਰ ਕਰਤਾ ਹੂੰ,

ਦੂਸਰੇ ਕੇ ਦਰਦ ਕੇ, ਦਿਲ ਮੇਂ ਜਗ੍ਹਾ ਦੇ, ਦਰਸ਼ਨ,

ਦੀਵਿਆਂ-ਦਰਸ਼ਨ ਕੀ ਇਸ ਆਵਾਜ਼ ਕੇ, ਮੈਂ ਤਾਰ-ਤਾਰ ਕਰਤਾ ਹੂੰ

ਗਜ਼ਲ ਬੀ ਡਾ. ਡੀ.ਐੱਲ. ਸੇਠੀ: ਇਨਸਾਨ ਕੀ ਤਲਾਸ਼

ਆਦਮੀ, ਆਦਮੀ ਕੇ ਖੂਨ ਕਾ ਪਿਆਸਾ ਹੈ,
ਯਹ ਆਤਮਹੱਤਿਆ, ਕੈਸਾ ਘਿਨੌਣਾ ਤਮਾਸ਼ਾ ਹੈ,
ਮੁੱਤਹੀ ਭਰ ਰਾਖ ਕਾ ਪੁਤਲਾ, ਔਰ ਯਹ ਸ਼ੁਰੂਰ,
ਕੁੱਲ ਕਾਇਨਾਤ ਕੇ ਖਾਕ ਮੈਂ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹਟਾ ਹੈ,
ਕੈਸੀ ਯਹ ਮ੍ਰਿਗਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ? ਕੈਸੀ ਯਹ ਬਰਬਰ ਭੂਖ?
ਆਦਮੀ, ਆਦਮੀ ਕੇ ਖਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹਟਾ ਹੈ,
ਧਰਮ ਤੇ ਅਹਿੰਸਾ, ਆਸਥਾ ਔਰ ਆਰਾਧਨਾ ਹੈ,
ਫਿਰ ਕਿਉਂ ਯੇ ਹਿੰਸਾ, ਅਲਗਾਵ ਔਰ ਅਹਿਮ ਬੇਤਹਾਸ਼ਾ ਹੈ?
ਅਹਿਮ ਨਹੀਂ, ਅਲਗਾਵ ਨਹੀਂ, ਹਿੰਸਾ ਨਹੀਂ,
ਪ੍ਰੇਮ ਹੀ ਪੂਜਾ ਹੈ ਔਰ ਜੀਵਨ ਕੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਹੈ,
ਉਸ ਧਰਤੀ ਕਿ ਮੁਝੇ ਆਬ ਤੱਕ ਤਲਾਸ਼ ਹੈ 'ਦਰਸ਼ਨ'
ਜਿਸ ਕੇ ਬਾਸ਼ਿਨਦੇਨ ਕੇ ਮਹਾਜ਼ 'ਮਨੁੱਖ' ਕਹਾ ਜੱਟਾ ਹੈ ...

ਮੈਗਜ਼ੀਨ "ਸੁਹਾਸਦੀਪ" ਦੇ ਸਹਿ-ਸੰਪਾਦਕ ਵਜੋਂ ਮੇਰੀ ਯਾਤਰਾ - ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਮਨੀਸ਼ਾ ਅਰੋੜਾ

ਮੈਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਇੱਕ ਨਵੇਂ ਪੜਾਅ ਨਾਲ ਜੁੜ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਦਿੱਲੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਉੱਤਰੀ ਕੈਂਪਸ ਕਾਲਜ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਇੱਕ ਪਬਲਿਕ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਤਬਦੀਲੀ। ਇਹ 1984 ਦਾ ਸਾਲ ਸੀ। ਸਕੂਲ ਬੱਸ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਸਪੈਸ਼ਲ ਤੱਕ, ਸਕੂਲੀ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਕਲਾਸਾਂ ਛੱਡਣ ਦੀ 'ਆਜ਼ਾਦੀ' ਤੱਕ, ਵਰਦੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 'ਆਪਣੀ

ਮਰਜ਼ੀ ਅਨੁਸਾਰ ਪਹਿਰਾਵਾ' ਤੱਕ ਆਦਿ। ਉਹ ਸਮਾਂ ਸੀ, ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ, ਡਾਕਟਰ ਡੀ.ਐਲ. ਸੇਠੀ, ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਇੱਕ ਅਨੁਭਵੀ ਸੰਪਾਦਕ ਸਨ, ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਅਤੇ ਸੰਪਾਦਕੀ ਕੰਮ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਮੈਨੂੰ ਸੌਂਪੀ। ਮੈਂ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੋਵਾਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਅਕਾਦਮਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਚੰਗਾ ਸੀ ਪਰ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਜੋ ਕੰਮ ਉਮੀਦ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਉਸ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ।

ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ, "ਸੁਹਾਸਦੀਪ" ਦੇ ਉੱਤਮ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਦੇ ਸਹਿ-ਸੰਪਾਦਕ ਦੀ ਹੈਸੀਅਤ ਵਿੱਚ, ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਸੰਪਾਦਿਤ ਕਰਨ, ਖੋਜਣ, ਜਾਂਚਣ ਅਤੇ ਪਰੂਫ ਰੀਡਿੰਗ ਦਾ ਕੰਮ ਮੇਰੇ ਨੌਜਵਾਨ ਭੇਲੇ-ਭਾਲੇ ਮੋਢਿਆਂ 'ਤੇ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸੀ। ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਲੇਖਕ ਹਿੰਦੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵੱਡੇ ਨਾਮ ਸਨ ਅਤੇ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਉੱਚੇ ਸਨਮਾਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਸਰੋਤ, ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਮੇਰੇ ਹੁਨਰ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਮੇਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ, ਰੱਬ ਨਾ ਕਰੇ, ਕੁਝ ਗਲਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਕੱਦ, ਤਜਰਬੇ, ਰਚਨਾਤਮਕਤਾ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਉੱਤੇ ਬੇਮਿਸਾਲ ਹੁਕਮ ਦੇ ਨਾਲ ਮੌਜੂਦ ਹੈ।

ਮੈਂ, ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਅਤੇ ਨਿਰੰਤਰ, ਸੰਪਾਦਨ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਬਿਹਤਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ, ਮੁੱਖ ਸੰਪਾਦਕ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ, ਸਮੁੱਚੇ ਕਾਰਜ ਦੀ ਕਮਾਨ ਸੰਭਾਲਦੇ ਹੋਏ, ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦੇ ਦਸ ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ ਮੇਰਾ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਨ, ਸਲਾਹਕਾਰ ਅਤੇ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਵੇਕਲਾ ਸਮਾਂ ਕੱਢਦੇ ਹੋਏ, ਮੈਂ ਸਹਿ- ਸੰਪਾਦਕ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਦੇ ਹਰ ਅੰਕ ਦੀ ਪਾਠਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਬੇਸਬਰੀ ਨਾਲ ਉਡੀਕ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਸਮੱਗਰੀ, ਵਿਸ਼ਿਆਂ/ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਸੰਗਿਕਤਾ ਲਈ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ।

ਸੰਪਾਦਕੀ ਕੈਲੰਡਰ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਕਰਨਾ, ਹਰ ਅੰਕ ਦੇ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਨੂੰ ਸੁਚਾਰੂ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ। ਡਾ. ਸੇਠੀ ਦੇ ਅਣਥੱਕ ਯਤਨਾਂ ਅਤੇ ਲੰਮੀ ਦੁਪਹਿਰ ਦੇ ਕੰਮ ਲਈ ਧੰਨਵਾਦ ਜੋ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਦੇ ਤੜਕੇ ਘੰਟਿਆਂ ਤੱਕ

ਸੰਪਾਦਕੀ ਅੰਤਮ ਰੂਪ ਦੇਣ ਦੀ ਸਮਾਂ ਸੀਮਾ ਦੇ ਨੇੜੇ ਸੀ, ਨਿਯਮਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਫਲ ਦਿੰਦਾ ਸੀ, ਹਰ ਵਾਰ ਵਧੀਆ ਕੁਆਲਿਟੀ ਲਿਆਉਂਦਾ ਸੀ, ਹਰ ਅੰਕ ਇੱਕ ਮਾਸਟਰਪੀਸ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ.

ਉਸ ਦਾ ਸੰਗਠਨਾਤਮਕ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਹੁਨਰ ਅਦਭੁਤ ਸੀ। ਉਸ ਕੋਲ ਵਿਸ਼ਾ ਸਮੱਗਰੀ ਦਾ ਡੂੰਘਾ ਗਿਆਨ ਸੀ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਸਰੋਤਿਆਂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਸਮਝ ਸੀ। ਉਹ ਕਲਾਤਮਕ ਅਤੇ ਮਨਮੋਹਕ ਲੇਖਕ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਸਮਾਜ ਨਾਲ ਇੱਕ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਸੰਪਰਕ ਬਣਾਈ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਫੀਡਬੈਕ ਲਈ ਬਹੁਤ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਪੇਸ਼ੇਵਰਤਾ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਲਈ ਸਮਰਪਣ ਨੇ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਮੈਨੂੰ, ਸਗੋਂ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ ਜੋ ਸਾਹਿਤਕ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਨਾਮ ਕਮਾਉਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਬਣਾਈ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਸੰਪੂਰਨਤਾ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਨਿਰੰਤਰ ਕੰਮ ਕਰੇਗਾ। ਕੋਈ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ, ਉਸ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਕਈ ਦਹਾਕਿਆਂ ਬਾਅਦ, ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਵਿੱਚ ਅੱਜ ਤੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਆਤਮ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਮੇਰੀ ਕਾਬਲੀਅਤ ਵਿੱਚ ਭਰੋਸਾ ਅਤੇ ਖੋਜ, ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਮੁਹਾਰਤ, ਰਚਨਾਤਮਕ ਲਿਖਤ ਅਤੇ ਰਚਨਾਤਮਕ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਟੀਮਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਵਰਗੇ ਹੁਨਰਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਮਿਲਿਆ। 90 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ, ਮੈਨੂੰ ਵਿਦਿਅਕ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਜਰਨਲ ਦੀ ਸੰਪਾਦਨਾ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜਿਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇੱਕ ਫੈਕਲਟੀ ਮੈਂਬਰ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਨੂੰ ਇਕੱਲੇ ਕਰਨ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੇਰਾ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਂ ਡਾ: ਸੇਠੀ ਕੋਲ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਹਿ-ਸੰਪਾਦਕ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਉਸ ਨੇ ਮੁਸਕਰਾ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਕੰਮ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ

ਠੀਕ ਕਰਦਾ ਸੀ (ਉਹ ਵੀ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਲੋੜੀਂਦਾ ਸੀ) ਸਿਰਫ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਲਈ। ਹੁਣ ਪਿਛਲੇ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ, ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਭਾਗ, ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਸੰਭਾਲਦੇ ਹੋ, ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਕੰਮ ਹਨ ਅਤੇ ਕਾਫ਼ੀ ਸਫਲ ਵੀ ਹਨ। ”

ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸੰਸਥਾ ਨੂੰ ਭਰੋਸੇ ਨਾਲ 'ਹਾਂ' ਕਹਿਣ ਲਈ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਅੱਜ ਤੱਕ ਇਸ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਨਿਭਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਡਾ: ਸੇਠੀ, ਮਹਾਨ ਪ੍ਰੋਰਕ, ਯੋਗ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਕ, ਬੇਮਿਸਾਲ ਸਿਰਜਣਾਤਮਕ ਵਿਅਕਤੀ ਅਤੇ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਰਡਸਮਿਥ, ਨੇ ਇੱਕ 18 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸੰਪਾਦਕ ਬਣਾਇਆ ਸੀ।

ਧੰਨਵਾਦ, ਪਿਤਾ ਜੀ, ਮੇਰੇ ਸੰਪਾਦਕ-ਇਨ-ਚੀਫ਼, ਸਾਰੇ ਨਿੱਘ, ਸਾਰੇ ਪਿਆਰ, ਸਾਰੀਆਂ ਅਸੀਸਾਂ ਲਈ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਵਰਖਾ ਕਰਦੇ ਹੋ।

ਡਾ: ਦਰਸ਼ਨ ਲਾਲ ਸੇਠੀ

ਡਾ: ਦਰਸ਼ਨ ਲਾਲ ਸੇਠੀ ਦਾ ਜਨਮ 24 ਮਈ 1933 ਨੂੰ ਅਣਵੰਡੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਉੱਤਰੀ ਪੱਛਮੀ ਸਰਹੱਦੀ ਸੂਬੇ (NWFP) ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹਰੀਪੁਰ ਹਜ਼ਾਰਾ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਅਧਿਆਪਨ ਮਾਧਿਅਮ ਅਤੇ ਸਿਖਾਈਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਬਦਲਾਅ ਨੂੰ ਦੇਖਦਿਆਂ ਡਾ: ਸੇਠੀ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੇ ਕੁਝ ਮਹੀਨਿਆਂ ਲਈ ਸੁਖ ਦਾ ਸਾਹ ਲਿਆ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਨੁਕੂਲ ਬਣਾਇਆ, ਉਸਨੇ 9ਵੀਂ ਜਮਾਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪਣੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਤੰਗੀ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਦਿਆਂ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਖਰਚਿਆਂ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਣ ਲਈ ਦੁਕਾਨ 'ਤੇ ਸੇਲਜ਼ਮੈਨ, ਵਰਕਸ਼ਾਪ 'ਤੇ ਹੈਲਪਰ ਆਦਿ ਛੋਟੀਆਂ-ਛੋਟੀਆਂ ਨੌਕਰੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੁਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਸਿਰਫ਼ ਉਰਦੂ, ਫ਼ਾਰਸੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਜਾਣਦਿਆਂ ਸਿਰਫ਼ ਐੱਫ.ਏ. (ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ 11ਵੀਂ ਜਮਾਤ ਦੇ ਬਰਾਬਰ) ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਇੱਕ ਵਾਰ ਡਾ: ਸੇਠੀ ਨੇ ਆਰਟਸ ਸਟ੍ਰੀਮ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਗ੍ਰੈਜੂਏਸ਼ਨ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ, ਉਸਨੇ ਟੀਚਰਸ ਟਰੇਨਿੰਗ ਡਿਪਲੋਮਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲ ਅਧਿਆਪਕ ਵਜੋਂ ਭਰਤੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਦੋਸਤਾਂ, ਸ਼੍ਰੀ ਤਿਲਕ ਰਾਜ ਸ਼ਰਮਾ, ਸ਼੍ਰੀ ਘਣਸ਼ਿਆਮ ਦਾਸ ਗੁਲਾਟੀ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਓਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸ਼ਰਮਾ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ, 'ਨਵ ਜੋਤੀ' ਨਾਮਕ ਇੱਕ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਲਿਆਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਸੰਪਾਦਕ ਵਜੋਂ ਡਾ: ਸੇਠੀ ਦਾ ਇਹ ਪਹਿਲਾ ਤਜਰਬਾ 1970 ਤੋਂ 1990 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਵਿੱਚ ਖਿੜਨ ਦਾ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਹਿੰਦੀ ਰਸਾਲਿਆਂ, ਅਰਥਾਤ 'ਪ੍ਰਚੇਤਾ' ਅਤੇ 'ਸੁਹਾਸ ਦੀਪ' ਦੇ ਮੁੱਖ ਸੰਪਾਦਕ ਸਨ।

ਡਾ: ਸੇਠੀ ਨੇ ਹਿੰਦੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਪੋਸਟ ਗ੍ਰੈਜੂਏਸ਼ਨ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ 1966 ਵਿੱਚ ਦਿੱਲੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿੱਚ ਲੈਕਚਰਾਰ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ 1967 ਵਿੱਚ ਸੂਫੀ ਕਵੀ ਜਯਾਸੀ ਦੇ ਕੰਮ 'ਤੇ ਡਾਕਟਰੇਟ ਖੋਜ ਕੀਤੀ। ਉਸ ਦਾ ਖੋਜ ਥੀਸਿਸ, 'ਜਯਾਸੀ ਕਾ ਕਾਵਿਆ ਸ਼ਿਲਪ' (1970 ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ) ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੰਦਰਭੀ ਰਚਨਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਦੀਆਂ 250 ਤੋਂ ਘੱਟ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਦੀਆਂ ਅਲਮਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਿੰਗਾਰਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਪੋਸਟ-ਡਾਕਟੋਰਲ ਖੋਜ ਕਾਰਜ, ਜੋ 'ਮਧਮਾਲਤੀ ਕਾ ਕਾਵਿਆ ਸੰਦਰਿਆ' ਨਾਮੀ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ, ਸੂਫੀ ਕਾਵਿ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਖੋਜਕਰਤਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਬਰਾਬਰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ।

ਡਾ: ਸੇਠੀ ਦਿੱਲੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪ੍ਰਸੰਸਾਯੋਗ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰਤ ਲੈਕਚਰਾਰ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਗ੍ਰੈਜੂਏਸ਼ਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਪੋਸਟ ਗ੍ਰੈਜੂਏਸ਼ਨ ਦੇਵਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਇਆ। ਉਸਦੇ ਗੈਰ-ਰਾਜਨੀਤਕ ਸੁਭਾਅ ਅਤੇ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਗੈਰ-ਵਿਵਾਦਤ ਵਿਅਕਤੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਰਗਾਂ, ਵੱਖ-ਵੱਖ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾਵਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਦੇ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਯੂਐਸਐਸਆਰ ਅਤੇ ਡੀਪੀਆਰ ਕੋਰੀਆ ਦੀਆਂ ਸੈਨੇਟਾਂ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਵਜੋਂ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਮੰਚਾਂ 'ਤੇ ਮਾਨਵਤਾਵਾਦੀ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ, ਇੱਕ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਹਰ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਸਦਭਾਵਨਾ ਵਾਲੀ ਹੋਂਦ ਦੀ ਦੁਹਰਾਈ।

ਡਾਕਟਰ ਸੇਠੀ ਨੇ 28 ਫਰਵਰੀ 2008 ਨੂੰ ਆਖਰੀ ਸਾਹ ਲਿਆ।

ਰਹੀਮ ਧਾਗਾ ਪ੍ਰੇਮ ਕਾ: ਰਹੀਮ, ਕਵੀ, ਚਿੰਤਕ, ਯੋਧਾ
(ਡਾ. ਦਰਸ਼ਨ ਲਾਲ ਸੇਠੀ ਦੇ ਮੂਲ ਲੇਖ ਤੋਂ ਲਿਆ ਗਿਆ)

ਪ੍ਰੋ ਡਾ: ਡੀ.ਐਲ ਸੇਠੀ

ਰਹੀਮ ਇੱਕ ਲੋਕ ਕਵੀ ਸੀ, ਜਿਸਦਾ ਹਵਾਲਾ ਮੌਜੂਦਾ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਲਗਭਗ ਹਰ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ ਅਕਸਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਰਹੀਮ ਨੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾਲ ਘੇਰਾ ਹੈ ਜਿਸ 'ਤੇ ਰਹੀਮ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਅਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਲਿਖਤਾਂ ਸਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪਣੀ ਸਾਰਥਕਤਾ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸਮੇਂ ਦੀ ਪਰੀਖਿਆ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ।

ਜੀਵਨ ਇਤਿਹਾਸ

ਰਹੀਮ ਮੱਧਯੁਗੀ ਜਗੀਰੂ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਪਿਛੋਕੜ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸੀ। ਉਹ ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਧਰਮਾਂ ਵਿਚ ਇਕਸੁਰਤਾ ਦੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਵਕੀਲ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਨਮ 15 ਦਸੰਬਰ 1556 ਨੂੰ ਲਾਹੌਰ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਪਿਤਾ, ਬੈਰਮ ਖਾਨ ਹੁਮਾਯੂੰ ਦੇ ਦੇਸਤ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਸਨ। ਬੈਰਮ ਖਾਨ ਨੌਜਵਾਨ ਅਕਬਰ ਦਾ ਸਰਪ੍ਰਸਤ ਅਤੇ ਸਲਾਹਕਾਰ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਖਾਨ-ਏ-ਖਾਨਾ ਦੀ ਉਪਾਧੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਰਹੀਮ ਜਦੋਂ ਪੰਜ ਸਾਲ ਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਬੈਰਮ ਖਾਨ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਕਬਰ ਨੇ ਰਹੀਮ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਾਲਕ ਪੁੱਤਰ ਵਜੋਂ ਪਾਲਿਆ। ਰਹੀਮ ਨੇ ਬਾਬਾ ਜੰਬੂਰ ਤੋਂ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ। ਰਹੀਮ ਕੋਲ ਇੱਕ ਕਵੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾਇਸ਼ੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਤੁਰਕੀ, ਅਰਬੀ, ਫਾਰਸੀ, ਉਰਦੂ, ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸਮੇਤ ਕਈ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁਹਾਰਤ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ।

ਰਹੀਮ ਇੱਕ ਨਿਪੁੰਨ ਯੋਧਾ ਸੀ, ਜਿਸਨੇ ਅਕਬਰ ਲਈ ਗੁਜਰਾਤ, ਕੁੰਭਲਨੇਰ ਅਤੇ ਉਦੈਪੁਰ ਸਮੇਤ ਕਈ ਲੜਾਈਆਂ ਜਿੱਤੀਆਂ ਸਨ। ਅਕਬਰ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਰਣਥੰਬੌਰ ਦਾ ਕਿਲ੍ਹਾ ਤੋਹਫੇ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ "ਮੀਰ-ਆਰਜ਼" ਅਤੇ "ਖਾਨ-ਏ-ਖਾਨਾ" (ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਰਾਜਾ) ਦੀਆਂ

ਉਪਾਧੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਅਕਬਰ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਹਾਂਗੀਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਬਣਿਆ। ਜਹਾਂਗੀਰ ਦੇ ਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਪਹਿਲੇ 15 ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ, ਰਹੀਮ ਦਾ ਰੁਤਬਾ ਅਤੇ ਸਥਿਤੀ ਬਰਕਰਾਰ ਰਹੀ ਪਰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ, ਨੂਰਜਹਾਂ ਅਤੇ ਰਹੀਮ ਵਿਚਕਾਰ ਝਗੜੇ ਕਾਰਨ, ਜਹਾਂਗੀਰ ਨੇ ਰਹੀਮ ਤੋਂ ਉਸਦਾ ਦਰਜਾ, ਸਨਮਾਨ ਅਤੇ ਦੌਲਤ ਖੋਹ ਲਈ। ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਇਸ ਮੋੜ ਨੇ ਰਹੀਮ ਨੂੰ ਚਕਨਾਚੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਹ ਭੌਤਿਕ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਣ-ਅਨੁਕੂਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਹ ਚਿਤਰਕੂਟ ਚਲਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸੰਨਿਆਸੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਲੱਗਾ।

ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ, ਜਹਾਂਗੀਰ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਗਲਤੀ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਮੁਆਫੀ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਵਜੋਂ ਦਰਜਾ, ਸਨਮਾਨ, ਦੌਲਤ ਅਤੇ 12 ਲੱਖ ਦੀ ਰਕਮ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਰਹੀਮ ਵਾਪਸ ਪਰਤਿਆ ਪਰ ਉਸ ਲਈ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹੁਣ ਆਸਾਨ ਨਹੀਂ ਰਹੀਆਂ। ਬੁਢਾਪਾ, ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਅਤੇ ਪਤਨੀ ਦੀ ਮੌਤ ਨੇ ਉਸ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਲਿਆ। ਲਹੌਰ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਲੜਾਈ ਦੇ ਮਿਸ਼ਨ 'ਤੇ, 1627 ਵਿਚ 71 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਇਸ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ।

ਸ਼ਖਸੀਅਤ

ਰਹੀਮ ਬਹੁਪੱਖੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਸਨ। ਇੱਕ ਯੋਧੇ ਦੀ ਕਠੋਰਤਾ, ਇੱਕ ਵਾਰਤਾਕਾਰ ਦੀ ਚਲਾਕੀ, ਇੱਕ ਦਾਨੀ ਦੀ ਉਦਾਰਤਾ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਪ੍ਰਮੋਟਰ ਦਾ ਜਨੂੰਨ ਇਹ ਸਭ ਉਸਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸਨ। ਉਹ ਇੱਕ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸੀ ਪਰ ਦੂਜੇ ਧਰਮਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਦਾ ਬਰਾਬਰ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ, ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਸਕੂਲਾਂ ਅਤੇ ਪਿਛੋਕੜ ਵਾਲੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਕੀਤੀ।

ਰਹੀਮ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ

ਰਹੀਮ ਨੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਅਬੁਲ ਫਜ਼ਲ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਸ਼ਾਸਕ 'ਤੇ ਹਮਲੇ ਬਾਰੇ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੋਟੀ ਰਕਮ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸੇ ਵਿਅਕਤੀ, ਰਹੀਮ ਨੇ ਆਪਣੀ ਇੱਕ ਪਉੜੀ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਵਜੋਂ, ਗੈਂਗ ਨਾਮ ਦੇ ਕਵੀ ਨੂੰ 36 ਲੱਖ

ਰੁਪਏ ਦਿੱਤੇ। ਰਹੀਮ ਨੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸਾਧਨ ਵਜੋਂ ਦੌਲਤ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਪਰ ਕਦੇ ਵੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਟੀਚੇ ਵਜੋਂ ਪੈਸੇ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਰਹੀਮ ਦੁਆਰਾ ਦਰਸਾਏ ਨਿਮਰਤਾ, ਦੂਜਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਉਦਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ, ਕਵੀ ਗੰਗ ਦੁਆਰਾ, ਹੇਠ ਲਿਖੀ ਪਉੜੀ ਵਿੱਚ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ

“ਸੀਖੇ ਕਹਾਂ ਨਾਵਾਬਜੁ, ਐਸੀ ਡੈਨੀ ਦੇਣ,

ਜਯਉਨ ਜਯਉਨ ਕਰ ਉਨਚੇ ਕਰੇ, ਤਯਉਨ ਤਯਉਨ ਨੀਚੇ ਨੈਣ”

ਰਹੀਮ ਨੇ ਇਸ ਪਉੜੀ ਦਾ ਉੱਤਰ ਹੇਠ ਲਿਖੀ ਪਉੜੀ ਨਾਲ ਦਿੱਤਾ, ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਇੱਕ ਨਿਮਰ ਉਦਾਰ ਆਦਮੀ ਹੋਣ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਮੰਨਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਦੇ 'ਕਰਤਾ ਭਾਵ' (ਕਰਤਾ ਵਜੋਂ ਹਉਮੈ) ਨੂੰ ਛੱਡਣਾ, ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਉੱਨਤੀ ਲਈ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕਦਮ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮਦਭਾਗਵਤ ਗੀਤਾ ਵੀ।

ਦੇਣ ਹਾਰ ਕੌ ਔਰ ਹੈ, ਭੇਜਾਤ ਸੇ ਦਿਨ-ਰੈਨਿ,

ਲੋਕ ਭਰਮ ਹਮ ਪਰ ਧਰਾਈ, ਯਆਤੈਨ ਨੀਚੇ ਨੈਣ

ਰਹੀਮ ਦੀ ਉਦਾਰਤਾ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਹਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਉਸ ਵਿਚ ਪਨਾਹ ਮੰਗੀ। ਇੱਕ ਮਸ਼ਹੂਰ ਘਟਨਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਤੁਲਸੀ ਦਾਸ (ਰਾਮ ਚਰਿਤ ਮਾਨਸ ਦੇ ਨਿਰਮਾਤਾ) ਨੇ ਇੱਕ ਗਰੀਬ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਔਰਤ, ਜੋ ਆਪਣੀ ਧੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦੇ ਖਰਚੇ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਆਰਥਿਕ ਮਦਦ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ, ਨੂੰ ਰਹੀਮ ਕੋਲ ਭੇਜਿਆ। ਰਹੀਮ ਨੇ ਨਾ ਸਿਰਫ ਮਹਿਲਾ ਦੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਸਗੋਂ ਇਸ ਦਾ ਸਿਹਰਾ ਵੀ ਤੁਲਸੀ ਦਾਸ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ।

ਰਹੀਮ ਦੀ ਉਦਾਰਤਾ ਉਸ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕੰਮ ਤੱਕ ਵੀ ਵਧ ਗਈ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਰਹੀਮ ਆਪਣੇ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਵੰਡ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਤਨਖਾਹ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਉਸ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਫੁਸਫੁਸਾ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਪੈਰ-ਸਿਪਾਹੀ ਵਿਰੁੱਧ ਮੁਦਰਾ ਦੀ ਗ਼ਲਤ ਇਕਾਈ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਤੋਂ 40 ਗੁਣਾ ਰਕਮ ਦਿਖਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਰਹੀਮ ਤੋਂ ਗਲਤੀ ਸੁਧਾਰਨ ਦੀ ਇਜ਼ਾਜ਼ਤ ਮੰਗੀ। ਰਹੀਮ ਨੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਰਵਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਕੋਲ ਇਸ ਵਾਰ ਸਾਥੀ ਨੂੰ ਵੱਧ ਤਨਖਾਹ ਦੇਣ ਦਾ ਡਿਜ਼ਾਈਨ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਆਓ ਉਸ ਦੇ ਡਿਜ਼ਾਈਨ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਨਾ ਆਈਏ।

ਰਹੀਮ ਇੰਨਾ ਬੌਧਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਿਪੁੰਨ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਸੰਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਰਹੀਮ ਘਰ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਦੂਜੇ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਨਾਲ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਗਰੀਬ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਉਸਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ 'ਤੇ ਆ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਗਾਰਡ ਦੁਆਰਾ ਉਸਦੀ ਪਛਾਣ ਅਤੇ ਆਉਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਗਾਰਡ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਰਹੀਮ ਦਾ ਸਹਿ-ਭਰਾ (ਕਿਸੇ ਦੀ ਪਤਨੀ ਦੀ ਅਸਲੀ ਭੈਣ ਨਾਲ ਵਿਆਹਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਬੋਲਚਾਲ ਵਿੱਚ ਸੰਦੂ ਭਾਈ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਇਆ ਸੀ। . ਰਹੀਮ ਨੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ। ਰਹੀਮ ਨੇ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਆਦਰਪੂਰਵਕ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਲੈ ਆਵੇ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਗਰੀਬ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਆਇਆ ਤਾਂ ਰਹੀਮ ਨੇ ਉਸ ਨਾਲ ਇੱਜ਼ਤ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਆਇਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵੱਡੀ ਰਕਮ ਦੇ ਕੇ ਵਿਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਰਹੀਮ ਨਾਲ ਹੋਈ ਮੁਲਾਕਾਤ ਵਿਚ ਅਹਿਲਕਾਰ ਉਲਝੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਰਹੀਮ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚਲੇ ਸਵਾਲਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗਰੀਬ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਇਸ ਤੱਥ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਸੀ ਕਿ ਔਕੜ (ਵਿਪੱਤੀ) ਅਤੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ (ਸੰਪੱਤੀ) ਅਸਲ ਭੈਣਾਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਹਿਲੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਮੇਰਾ ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਹੋਣਾ। , ਸਾਨੂੰ ਸਹਿ-ਭਰਾ ਬਣਾਇਆ। ਹੁਣ, ਜੇ ਕੁਝ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਹ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਉਦਾਰਤਾ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀ ਸੀ, ਰਹੀਮ ਦੀ ਤਾਕਤ, ਸਰਵਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਵਿੱਚ ਉਸਦਾ ਬੇਮਿਸਾਲ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਬੇਮਿਸਾਲ ਸੀ। ਉਹ ਮੁੱਲਾ ਨਜ਼ੀਰੀ ਨਾਲ ਦੇਸਤੀ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਇਕ ਵਾਰ ਰਹੀਮ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ 1 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੇਖਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਰਹੀਮ ਨੇ ਮੁੱਲਾ ਦੀ ਇੱਛਾ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ, ਮੁੱਲੇ ਨੇ ਕਿਹਾ “ ਖੁਦ ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਨਵਾਬ ਕਿ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸੇ ਮੈਣੇ ਇਤਨਾ ਪੈਸਾ ਇਕ-ਸਾਥ ਦੇਖਾਂ ਹੈ ”

ਰਹੀਮ ਨੇ ਉਹ ਪੈਸੇ ਮੁੱਲਾ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਸਰਬਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ “ ਇਕ ਬਾਰ ਫਿਰ ਖੁਦਾ ਕਾ ਸ਼ੁਕਰ ਅਦਾ ਕਰੋ “ਰਹੀਮ ਤੋਂ ਸਨਮਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਵੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕਵੀ ਕੇਸ਼ਵ, ਆਸਕਰਨ, ਗੰਗ, ਨਰਹਰੀ ਅਤੇ ਮੰਡਨ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਨ। ਆਸਕਰਨ ‘ਜੱਡਾ’ , ਇੱਕ ਕਵੀ, ਜੋ ਡਿੰਗਲ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਲਿਖਦਾ ਸੀ, ਨੇ ਹੇਠਲੀਆਂ ਸਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹੀਮ, ਜੋ ਕਿ ਸ਼ਾਂਤੀ-ਪ੍ਰੇਮੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਯੋਧਾ ਵੀ ਸੀ, ਦੀ ਉਸਤਤ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਰਹੀਮ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪੜਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸਥਿਤੀਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਮਨੁੱਖੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਬਹੁਤ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਸੀ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਰਹੀਮ ਦੇ ਅਧੀਨ ਇੱਕ ਕਰਮਚਾਰੀ ਨੇ ਵਿਆਹ ਲਈ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਲੈ ਲਈ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਵਿਆਹ ਹੋ ਗਿਆ, ਕਰਮਚਾਰੀ ਆਪਣੀ ਨਵੀਂ ਦੁਲਹਨ ਵਿੱਚ ਇੰਨਾ ਰੁੱਝਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਕਿ ਉਸਨੇ ਦਫਤਰ ਤੋਂ ਛੁੱਟੀ ਦਾ ਕਾਰਜਕਾਲ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਡਿਊਟੀ ਜੁਆਇਨ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਸੋਚਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਡਰ ਗਿਆ ਕਿ ਰਹੀਮ ਉਸ ਵਿਰੁੱਧ ਕੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰੇਗਾ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਦੁਲਹਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਡਰ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਲਾਈਨਾਂ ਲਿਖੀਆਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਰਹੀਮ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਣ ਲਈ ਦੇ ਦਿੱਤਾ, ਪ੍ਰਵਾਨਿਤ ਛੁੱਟੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸਦੇ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਵਜੋਂ।

ਰੀਤ-ਰੀਤੀ ਕੌਂ ਬੀੜਵਾਂ ਚਾਲੇਹੁ ਲਗਾਇਆ,

ਸੀਂਚਣ ਕੀ ਸੁਧਿ ਲੀਜਯਓ ਮੁਰਝੀ ਨਾ ਜਾਏ

ਰਹੀਮ ਨੇ ਲਾਈਨਾਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਅਤੇ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਰਚਨਾ ਅਤੇ ਸਮੱਗਰੀ ਤੋਂ ਇੰਨਾ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਸਨੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰ ਛੁੱਟੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਆਫ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਰਹੀਮ ਦੀਆਂ ਸਾਹਿਤਕ ਰਚਨਾਵਾਂ

ਰਹੀਮ ਨਾਂ ਦਾ ਵਿਅਕਤੀ 1627 ਵਿਚ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਿਆ ਪਰ ਉਹ ਉਪਰੋਕਤ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਵੀ ਜਿਉਂਦਾ ਹੈ। ਰਹੀਮ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਾਹਿਤ ਦੀਆਂ ਅੱਠ ਰਚਨਾਵਾਂ ਹਵਾਲੇ ਲਈ ਉਪਲਬਧ ਹਨ। ਇਹ

1 ਖੇਤ-ਕੌਤੁਕਾਮ (ਆਕਾਸ਼ੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਗਤੀ): ਇਹ ਕੰਮ ਜੋਤਿਸ਼ ਵਿਚ ਇਕ ਕੰਮ ਹੈ।

2 ਨਗਰ-ਸ਼ੋਭਾ (ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਮਾਣ): ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਅਕਬਰ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਮੀਨਾ ਬਾਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਿਤ।

3 ਬਾਰਵਈ ਨਾਇਕਾ ਭੇਦ (ਨਾਇਕਾਵਾਂ ਦੇ ਭੇਦ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਨ ਲਈ ਬਾਰਵਈ ਸ਼ੈਲੀ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ): ਇਸ (ਬਰਵਈ) ਸ਼ੈਲੀ ਦੀ ਛੰਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਨਾਇਕਾ ਦੇ ਭੇਦ (ਨਾਇਕਾ ਭੇਦ) ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇ ਵਜੋਂ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨਾ, ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਲੇਖਕ ਰਹੀਮ ਦਾ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਯਤਨ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

4 ਬਾਰਵਈ (ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਸ਼ਿਆਂ 'ਤੇ ਬਰਵਈ ਛੰਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ): ਗਣੇਸ਼, ਸ਼੍ਰੀਕ੍ਰਿਸ਼ਨ, ਸੂਰਜ ਦੇਵ, ਸ਼ਿਵਜੀ ਅਤੇ ਰਘੁਵੀਰ ਸਮੇਤ ਕਈ ਹਿੰਦੂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਕੇ, ਗੁਰੂ (ਗੁਰੂ) ਦੀ ਪੂਜਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਕਈ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ, ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪਿਆਰੇ ਤੋਂ ਵਿਛੋੜੇ ਦੇ ਦਰਦ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

5 ਮਦਨਾਸ਼ਟਕ (ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਜਜ਼ਬਾਤ 'ਤੇ ਅੱਠ ਛੰਦ): ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਾਸ-ਲੀਲਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਗੋਪੀਆਂ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦੇ ਦਰਦ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ। 'ਮਾਲਿਨੀ' ਛੰਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ (ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸਾਹਿਤ ਤੋਂ ਉਧਾਰ) ਇਸ ਰਚਨਾ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੈ।

6 ਸਿੰਗਾਰ ਸੋਰਠ (ਪ੍ਰੇਮ ਬਾਰੇ ਛੰਦ): ਇਹ ਰਚਨਾ ਕੁੱਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਉਪਲਬਧ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕੇਵਲ ਛੇ ਛੰਦ ਉਪਲਬਧ ਹਨ।

7 ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਕਾਵਿਆ (ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿੱਚ ਕਵਿਤਾ): ਰਹੀਮ ਦੀ ਇੱਕ ਵਿਲੱਖਣ ਰਚਨਾ, ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪਰ ਕੁਝ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਉਰਦੂ ਦੇ ਵੀ ਸ਼ਬਦ ਹਨ। ਸਮੱਗਰੀ ਸ਼ਰਧਾ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਭਾਵਨਾ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ।

8 ਦੋਹਾਵਾਲੀ (ਦੋ-ਲਾਈਨ ਤੁਕਾਂਤ ਵਾਲੇ ਦੋਹੇ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ): ਇਸ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ 300 ਦੋਹੇ (ਦੋ-ਲਾਈਨ ਤੁਕਾਂਤ ਵਾਲੇ ਦੋਹੇ) ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਰਹੀਮ ਦੀ ਅਥਾਹ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੈ। ਵਿਸ਼ੇ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਹਨ ਪਰ ਯੁੱਗਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਨ।

ਰਹੀਮ ਦੀਆਂ ਪਉੜੀਆਂ ਸਿਆਣਪ ਨਾਲ ਭਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ

ਜੀਵਨ ਦੇ ਸਾਧਨ ਵਜੋਂ ਦੌਲਤ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਬਾਰੇ, ਰਹੀਮ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ

ਰਹਿਮਾਨ ਨਿਜ ਸਾਮਪੱਤੀ ਬਿਨਾਂ, ਕੌ ਨਾ ਵਿਪੱਤੀ ਸਾਹੇ

ਬਿੰਨੁ ਪਾਣੀ ਜਿਉਣ ਜਲਜ ਕੇ, ਨਹੀਂ ਰਵੀ ਸਕੈਨ ਬੱਚੇ

ਪ੍ਰਤੀਕੂਲ ਸਮੇਂ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਬਾਰੇ, ਰਹੀਮ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ

ਰਹਿਮਾਨ ਬਿਪਦਾਹੁ ਭਲੀ, ਜੇ ਥੋੜੇ ਦਿਨ ਹੋਏ

ਹਿਤ ਅਨਹਿਤ ਯਾ ਜਗਤ ਮੈਂ, ਜਾਣ ਪੜਾਈ ਸਭ ਕੋਏ

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ 'ਤੇ, ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਰਹੀਮ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ

ਕਹਾ ਕਰੌਣ ਬੈਕੁੰਠ ਕਾ, ਕਾਲਪਾਵਰਿਕਸ਼ਾ ਕਿ ਛਾਨਹ,

ਰਹਿਮਾਨ ਧਾਕ ਸੁਹਾਵਨੇ, ਜੇ ਗੱਲ ਪ੍ਰੀਤਮ ਬਾਂਹ

ਰਹੀਮ ਨੂੰ ਢੱਕ ਦੇ ਦਰੱਖਤ (ਪਲਾਸ਼) ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਸੁਹਾਵਣਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਤੁਹਾਡੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਦੀ ਬਾਂਹ ਤੁਹਾਡੀ ਗਰਦਨ ਦੁਆਲੇ ਹੈ)

ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਲੰਬੇ ਫਾਰਮੈਟਾਂ ਨਾਲੋਂ ਦੋਹਾ (ਛੋਟੀ ਦੋ-ਲਾਈਨ ਪਉੜੀ) ਦੀ ਉੱਤਮਤਾ ਬਾਰੇ, ਰਹੀਮ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ

ਦੀਰਘ ਦੋਹਾਂ ਅਰਥ ਕੇ, ਆਖਰ ਥੋੜ੍ਹੇ ਆਹੀ,

ਜਿਉਣ ਰਹੀਮ ਨਾਟ ਕੁੰਡਲੀ, ਸਿਮਿਤੀ ਕੁੜੀ ਕੱਢੀ ਜਾਹਿਨ

ਭਗਵਾਨ ਰਾਮ 'ਤੇ, ਆਪਣੇ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਅੰਤਮ ਆਸਰਾ, ਰਹੀਮ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ

ਗਾਹੀ ਸਰਣਾਗਤੀ ਰਾਮ ਕੀ, ਭਾਵ-ਸਾਗਰ ਕਿ ਨਾਂਵ,

ਰਹਿਮਾਨ ਜਗਤ ਉੱਧਰ ਕੇ, ਅੱਰ ਨਾ ਕਛੁ ਉਪਾਈ

ਰਹੀਮ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਅਤੇ ਅਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੋਣ ਬਾਰੇ

ਸਦਾ ਨਾਗਰਾ ਕੁਚ ਕਾ, ਬਾਜਾਤ ਆਠੇਨ ਜਾਮ,

ਰਹਿਮਾਨ ਯਾ ਜੱਗ ਆਈਕੇ, ਕੌ ਕਰੀ ਰਹਾ ਮੁਕਾਮ

ਬੇਲਣ ਨਾਲੋਂ ਚੁੱਪ ਦੀ ਉੱਤਮਤਾ ਬਾਰੇ, ਰਹੀਮ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ

ਰਹਿਮਾਨ ਜਿਵਹਾ ਬਾਵਰੀ, ਕਹਿ ਗਈ ਸਰਗ-ਪਤਾਲ,

ਆਪੁ ਤੇ ਕਹਿ ਭੀਤਰਿ ਰਹੀ, ਜੁਤੀ ਖਾਟ ਕਪਾਲ

ਰਹੀਮ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਮਾਈ ਅਤੇ ਬੱਚਤ ਦੀ ਕੁਲੀਨਤਾ 'ਤੇ, ਸਿਰਫ ਇਸ ਨੂੰ ਦਾਨ ਵਜੋਂ ਦੇਣ ਲਈ (ਕੁਝ ਅਜਿਹਾ ਜਿਸਦਾ ਉਸਨੇ ਭਰਪੂਰ ਅਭਿਆਸ ਕੀਤਾ)

ਤਰੁਵਰ ਫਲ ਨਹੀਂ ਖਾਟ ਹੈ, ਸਰਵਰ ਪਿਯੋਹਿਨ ਨਾ ਪਾਣੀ,

ਕਹਿ ਰਹੀਮ ਪਰ-ਕਾਜ-ਹਿਤ, ਸਾਮਪੱਤੀ ਸੰਚਹਿ ਸੁਜਾਣੀ

ਰਹੀਮ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਚੰਗੇ ਲੋਕ ਧਨ ਇਕੱਠਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਕਰਦੇ ਹਨ)

ਰਹੀਮ ਦਾ ਭੌਤਿਕ ਸਵੈ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਸਾਹਿਤਕ ਰਚਨਾਵਾਂ, ਉਸਦੀ ਬਹਾਦਰੀ ਦੇ ਕੰਮਾਂ, ਉਸਦੇ ਉਦਾਰਤਾ ਦੇ ਕੰਮਾਂ, ਅਤੇ ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ, ਸਹਿ-ਹੋਂਦ ਅਤੇ ਸਦਭਾਵਨਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਵਜੋਂ ਸਾਡੇ ਵਿਚਕਾਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਬਿਬਲੀਓਗ੍ਰਾਫੀ

1. ਰਹਿਮਾਨ ਸ਼ਤਕ (ਸ਼. ਰਾਮਲਾਲ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਦੁਆਰਾ ਸੰਪਾਦਿਤ), ਹਿੰਦੀ ਪ੍ਰਭਾ ਪ੍ਰੈਸ, ਲਖੀਮਪੁਰ (1898 ਈ.)
2. ਰਹਿਮਾਨ ਸ਼ਤਕ (ਸ਼. ਸੂਰਿਆ ਨਰਾਇਣ ਤ੍ਰਿਪਾਠੀ ਦੁਆਰਾ ਸੰਪਾਦਿਤ), ਖੇਮਰਾਜ ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾਸ, ਮੁੰਬਈ (1909 ਈ.)
3. ਖਾਨਖਾਨਾ ਨਾਮਾ (ਮੁਨਸ਼ੀ ਦੇਵੀ ਪ੍ਰਸਾਦ), ਭਾਰਤ ਮਿੱਤਰ ਪ੍ਰੈਸ, ਕੋਲਕਾਤਾ (1909 ਈ.)
4. ਰਹੀਮ (ਸ਼. ਰਾਮ ਨਰੇਸ਼ ਤ੍ਰਿਪਾਠੀ ਦੁਆਰਾ ਸੰਪਾਦਿਤ), ਹਿੰਦੀ ਮੰਦਰ, ਪ੍ਰਯਾਗ (1921 ਈ.)
5. ਰਹੀਮ ਕਵਿਤਾਵਲੀ (ਸ਼. ਸੁਰੇਂਦਰ ਨਾਥ ਤਿਵਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਸੰਪਾਦਿਤ), ਨਵਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਪ੍ਰੈਸ, ਲਖਨਊ (1926 ਈ.)
6. ਰਹਿਮਾਨ ਵਿਨੋਦ (ਸ਼. ਅਯੋਧਿਆ ਪ੍ਰਸਾਦ ਸ਼ਰਮਾ ਦੁਆਰਾ ਸੰਪਾਦਿਤ), ਹਿੰਦੀ ਸਾਹਿਤ ਸੰਮੇਲਨ, ਪ੍ਰਯਾਗ (1927 ਈ.)
7. ਰਹੀਮ ਰਤਨਾਵਲੀ (ਸ਼. ਮਾਇਆ ਸ਼ੰਕਰ ਯੱਗਿਕ ਦੁਆਰਾ ਸੰਪਾਦਿਤ), ਸਾਹਿਤ ਸੇਵਾ ਸਦਨ, ਵਾਰਾਣਸੀ (1928 ਈ.)
8. ਰਹੀਮ ਵਿਲਾਸ (ਸ਼. ਬ੍ਰਜ ਰਤਨਾ ਦਾਸ ਦੁਆਰਾ ਸੰਪਾਦਿਤ), ਰਾਮ ਨਰਾਇਣ ਲਾਲ ਕਿਤਾਬ ਵਿਕਰੇਤਾ, ਇਲਾਹਾਬਾਦ (1930 ਈ.)
9. ਰਹੀਮ ਨੀਤੀ ਦੋਹਾਵਲੀ (ਸ਼. ਲਕਸ਼ਮੀ ਨਿਧੀ ਚਤੁਰਵੇਦੀ ਦੁਆਰਾ ਸੰਪਾਦਿਤ), ਅਗਰਵਾਲ ਸਾਹਿਤ ਸਦਨ, ਪ੍ਰਯਾਗ (1932 ਈ.)
10. ਅਬਦੁਰ-ਰਹੀਮ ਖਾਨਖਾਨਾ (ਡਾ. ਸਰਯੂ ਪ੍ਰਸਾਦ ਅਗਰਵਾਲ), ਕੇਂਦਰੀ ਹਿੰਦੀ ਡਾਇਰੈਕਟੋਰੇਟ, ਐਨ. ਦਿੱਲੀ (1941 ਈ.)

11. ਅਕਬਰੀ ਦਰਬਾਰ ਕੇ ਹਿੰਦੀ ਕਵੀ (ਡਾ. ਸਰਯੂ ਪ੍ਰਸਾਦ ਅਗਰਵਾਲ), ਲਖਨਊ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਲਖਨਊ (1950 ਈ.)
12. ਅਬਦੁਰ-ਰਹੀਮ ਖਾਨਖਾਨਾ (ਡਾ. ਸਮਰ ਬਹਾਦਰ ਸਿੰਘ), ਸਾਹਿਤ ਸਦਨ, ਝਾਂਸੀ (1961 ਈ.)
13. ਰਹੀਮ ਕੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀਅਤਾ (ਡਾ. ਦੇਵੇਂਦਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਸੋਲੰਕੀ), ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਬ੍ਰਦਰਜ਼, ਅਜਮੇਰ (1966 ਈ.)
14. ਰਹੀਮ ਕਾ ਨੀਤੀ ਕਾਵਿਆ (ਡਾ. ਬਾਲਕ੍ਰਿਸ਼ਨ 'ਅਕਿੰਚਨ'), ਅਲੰਕਾਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਦਿੱਲੀ (1972 ਈ.)
15. ਭਾਰਤੀ ਨੀਤੀ ਕਾਵਿਆ-ਪਰੰਪਰਾ ਔਰ ਰਹੀਮ (ਡਾ. ਬਾਲਕ੍ਰਿਸ਼ਨ 'ਅਕਿੰਚਨ'), ਅਲੰਕਾਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਦਿੱਲੀ (1974 ਈ.)
16. ਰਹੀਮ ਸਾਹਿਤ ਕੀ ਭੂਮਿਕਾ (ਡਾ. ਬੰਬਮ ਸਿੰਘ 'ਨੀਲਕਮਲ'), ਬਿਹਾਰ ਰਾਸ਼ਟਰਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ, ਪਟਨਾ (1979 ਈ.)
17. ਰਹੀਮ ਗ੍ਰੰਥਾਵਲੀ (ਡਾ. ਵਿਦਿਆ ਨਿਵਾਸ ਮਿਸ਼ਰਾ ਅਤੇ ਸ਼. ਗੋਵਿੰਦ ਰਜਨੀਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਸੰਪਾਦਿਤ), ਵਾਣੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ (1985 ਈ.)
18. ਭਗਤੀਕਲੀਨ ਚੇਤਨਾ ਮੈਂ ਰਹੀਮ ਕਾ ਯੋਗਦਾਨ (ਡਾ. ਆਰਿਫ਼ ਨਜ਼ੀਰੀ), ਭਾਰਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਮੰਦਰ, ਅਲੀਗੜ੍ਹ (1988 ਈ.)
19. ਰਹੀਮ ਕਾਵਿਆ ਦਾ ਸਮਾਜਸ਼ਾਸਤਰੀ ਅਧਿਆਯਨ (ਡਾ. ਮੰਜੂ ਸ਼ਰਮਾ), ਸਾਹਿਤ ਰਤਨਾਲੇ, ਕਾਨਪੁਰ (1989 ਈ.)
20. ਰਹੀਮ (ਡਾ. ਵਿਯੋਂਦਰ ਸਨਾਤਕ), ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਦਮੀ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ (1990 ਈ.)

21. ਅਬਦੁਰ-ਰਹੀਮ ਖਾਨਖਾਨਾ (ਡਾ. ਸ਼ੇਖ ਸਲੀਮ ਅਹਿਮਦ), ਖੁਸਰੋ ਕਿਤਾਬ ਘਰ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ (1995 ਈ.)

ਰਸੀਦ: ਇਹ ਲੇਖ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਲੇਖਕ ਦੁਆਰਾ ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਲੇਖ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਅਤੇ ਮੁੜ ਲਿਖਣਾ ਆਕਾਸ਼ ਸੇਠੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ

ਚੇਅਰਮੈਨ ਦੇ ਡੈਸਕ ਤੋਂ ਪੱਤਰ

ਸੁਨੀਲ ਭਾਟੀਆ ਦੁਆਰਾ ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ

ਮੈਂ ਯੂਟਿਊਬ 'ਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੋਂ ਰਾਣਾ ਇਜ਼ਾਜ਼ ਦੇ 2024 ਦੇ ਸ਼ੋਅ ਦਾ ਇੱਕ ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਮੇਡੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦੋ ਮਰਦ ਪਾਤਰ ਪੰਜਾਬੀ ਗਾਇਕ ਸਨ ਜੋ ਆਪਣੀ ਰੋਜ਼ੀ-ਰੋਟੀ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸਥਾਨਕ ਜਾਂ ਨੇੜਲੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਛੋਟੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਜਾਂ ਸਮਾਜਿਕ ਸਮਾਗਮਾਂ ਵਿੱਚ ਗਾ ਕੇ ਕਮਾਈ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਇਕੱਲੇ ਸਥਾਨ ਨੂੰ ਚੁਣਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਕਮਾਈ ਵਿਚ ਸੁਧਾਰ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰ ਸਕਣ। ਉਹ ਤੀਹ ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਦੇ ਇੱਕ ਨੌਜਵਾਨ ਨੂੰ ਨੇੜੇ ਆ ਰਹੇ ਦੇਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਜਾਣੀ-ਪਛਾਣੀ ਬਦਨਾਮੀ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਕੋਈ ਮੁਸੀਬਤ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰਿਵਾਜੀ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਨੌਜਵਾਨ ਨੇ ਨੇੜਲੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਗਾਇਕੀ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਲਈ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਮਾਜਿਕ ਇਕੱਠਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਫੀਸਾਂ ਦੀ ਉਸਦੀ ਆਕਰਸ਼ਕ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਪਿਛਲੇ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਉਸਨੇ ਦੋਨਾਂ ਨੂੰ ਸਰਾਪ ਦੇ ਕੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ “ਲਕਸ਼ਮੀ ਦੇ ਨ ਪੈਰੀਂ ਨਾਲ ਖੁਦ ਚਲ ਕੇ ਆਈ ਤੇ ਤੁਸੀ ਮਨਾ ਕਰ ਦੇਤਾ” (ਲਕਸ਼ਮੀ (ਹਿੰਦੂ ਮਿਥਿਹਾਸ ਅਨੁਸਾਰ ਦੌਲਤ ਦੀ ਦੇਵੀ) ਆਪਣੇ ਦੋ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਆਈ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ)।

ਸਾਲ 2024 ਦੇ ਟੀਵੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਿਆਂ ਸਕ੍ਰਿਪਟ ਵਿੱਚ ਗਣਾ ਇਜਾਜ਼ ਦਾ ਡਾਇਲਾਗ ਸੁਣ ਕੇ ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਿਆ ਕਿ 1947 ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਵੰਡ ਵੇਲੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਮਿਕ ਸਫ਼ਾਈ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇੱਕ ਇਸਲਾਮੀ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸੱਤ ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮਾਂ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਅਜੇ ਵੀ ਮਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਹਿੰਦੂ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਲਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਸ਼ਕਿਰਿਆ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਝਲਕ ਰਹੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਮੁਸਲਮਾਨ 'ਪੀਰ ਦੀ ਮਜ਼ਾਰ' (ਸੰਤ ਦੇ ਮਕਬਰੇ) ਅੱਗੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਮੱਥਾ ਟੇਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਧਰਮ ਇਸਲਾਮ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਾ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਹੈ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਕਬਰ ਅੱਗੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ ਦੀ ਕਿਰਿਆ ਕਿਤੇ ਨਾ ਕਿਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਵਚੇਤਨ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਮਨ ਸੰਯੁਕਤ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ, ਇਸਲਾਮ ਇੱਕ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਇਆ ਪਰ ਉਹ ਅਜੇ ਵੀ ਹਿੰਦੂ ਫਲਸਫੇ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਹਨ। ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸਲਾਮ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹਿੰਦੂ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਦਿਲੋਂ ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਹਨ ਅਤੇ ਅਤੀਤ ਦੇ ਇਸ ਪੰਜਾਬੀ ਮੂਲ ਕਿਰਦਾਰ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ।

ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਸੋਚਿਆ, 'ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਦੇਵੀ ਦਾ ਕੋਈ ਹਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚ ਰੱਬ ਅਤੇ ਪੈਗੰਬਰ ਦੇ ਨਾਲ ਜੰਨਤ (ਸਵਰਗ) ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਜੋ ਇਸ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਚੰਗੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਵਰਗ ਵਿੱਚ 'ਹੂਰ' (ਕੋਣ) ਦੁਆਰਾ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਇੱਛਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਲਈ ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਗੇ। ਇਸ ਭੌਤਿਕ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ, ਸਾਡੇ ਅਜੋਕੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਰਾਹੀਂ ਦੌਲਤ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਨਾ ਦੇਣ ਦਾ ਪਾੜਾ ਲਕਸ਼ਮੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਲਈ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਦੇਵੀ ਲਕਸ਼ਮੀ ਅੱਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਵਰਗ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਸਾਡੀ

ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਅਮੀਰ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਧਰਮ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ ਉੱਕਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜੋ ਕਦੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਜੋਂ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ।

ਇਸ ਘਟਨਾ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਯਾਦ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੀ ਜੋ 1947 ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਵੰਡ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਸਨ। ਮੁਸਲਿਮ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮਿੱਤਰ, ਸਮਝਦਾਰ, ਉਦਾਰ, ਸਧਾਰਨ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੁਖੀ ਸਨ। ਅਸੀਂ ਦੀਵਾਲੀ (ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਦੀਵੇ ਜਗਾਉਣ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ) ਮਨਾਉਣ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਰੁੱਝੇ ਹੋਏ ਸੀ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੀਵਾਲੀ ਦੀ ਪੂਰਵ ਸੰਧਿਆ 'ਤੇ ਰੋਸ਼ਨੀ ਲਈ ਦੀਵੇ, ਤੇਲ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਮੱਗਰੀ ਖਰੀਦ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਦੀਵੇ ਕਿਉਂ ਜਗਾਉਂਦੇ ਹੋ? ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਭਗਵਾਨ ਰਾਮ ਰਾਵਣ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਜਿੱਤਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 14 ਸਾਲ ਦੀ ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਭਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੋਂ ਘਰ ਵਾਪਸ ਆ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਹ ਇੱਕ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਜੋ ਦੀਵੇ ਜਗਦੇ ਹਨ, ਦੇਵੀ ਲਕਸ਼ਮੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸਾਲ ਲਈ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਉਸ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੁਆਗਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੌਲਤ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ"

ਉਸਨੇ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਉਸਦੇ ਬੱਚੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਤੋਂ ਪਟਾਕੇ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਪੈਸੇ ਮੰਗ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਵਿੱਚ ਥੋੜ੍ਹਾ ਅਜੀਬ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਭਰੇ ਲਹਿਜੇ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ, 'ਇਹ ਬੱਚੇ ਪਟਾਕੇ ਖਰੀਦ ਕੇ ਦੀਵਾਲੀ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਪੈਸੇ ਮੰਗ ਰਹੇ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ ਕਿ ਇਹ ਸਾਡਾ ਤਿਉਹਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ?'

ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਾ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ 'ਅਸੀਂ ਦੌਲਤ ਦੀ ਦੇਵੀ ਲਕਸ਼ਮੀ ਦੇ ਸਵਾਗਤ ਲਈ ਦੀਵਾਲੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਦੀਵੇ ਵੀ ਜਗਾਵਾਂਗੇ'। ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵ 'ਤੇ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਹ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਸਾਦਗੀ ਨਾਲ ਬੋਲਦੀ ਹੈ, 'ਲਕਸ਼ਮੀ ਦੇਵੀ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਪਤਾ ਲੱਗੇਗਾ ਕਿ ਇਹ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ

ਘਰ ਹੈ ਜਾਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ? ਸਾਡੇ ਘਰ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਤੋਂ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਹੋਣ 'ਤੇ ਉਹ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਰਹੇਗੀ।'

ਆਖਰਕਾਰ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਇੱਛਾ ਦੇ ਅੱਗੇ ਸਮਰਪਣ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੀਵਾਲੀ ਦੀ ਪੂਰਵ ਸੰਧਿਆ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਨੂੰ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਰਾਤ ਦੇ ਖਾਣੇ ਲਈ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਉਸਨੇ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਆਵਾਂਗੇ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਮੀਦ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮਹਿਮਾਨ ਸਾਨੂੰ ਸਵਾਗਤ ਕਰਨ ਲਈ ਆਉਣਗੇ।

ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮਨਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਤਿਉਹਾਰ ਵਿਸਾਖੀ ਅਤੇ ਲੋਹੜੀ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੱਖੋ-ਵੱਖ ਧਰਮਾਂ ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਹਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ। ਹਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਇਸ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਸ਼ਾਕਾਹਾਰੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਪਿਛੋਕੜ ਥੋੜ੍ਹਾ ਵੱਖਰਾ ਹੈ। ਘੱਟ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਮਾਸ ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਸਨ ਪਰ ਧਾਰਮਿਕ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਕਾਰਨ, ਉਹ ਮੁਰਗੇ, ਅੰਡੇ ਅਤੇ ਬੱਕਰੀ ਦੇ ਮਾਸ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਸਨ। ਗਾਂ ਪਵਿੱਤਰ ਹੈ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦਾ ਬਹੁਤ ਉੱਚਾ ਸਥਾਨ ਹੈ। ਮੱਧ ਪੂਰਬ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਉਹ ਲੋਕ ਮਾਰੂਥਲ ਦੀਆਂ ਕਠੋਰ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਕੋਈ ਵਿਕਲਪ ਨਹੀਂ ਹੈ ਈ ਹਰੀਆਂ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਦੀ ਪਰ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦਾ ਮਾਸ ਖਾਣ ਲਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਅਤੇ ਘਾਟ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਜਾਨਵਰ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਪਾਬੰਦੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੱਧ ਪੂਰਬ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਮਾਸ ਖਾਣ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜਦੇ ਹਾਂ। ਸਿੱਖ ਇੱਕ ਜੁਝਾਰੂ ਭਾਈਚਾਰਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ਾਕਾਹਾਰੀ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰ ਬਚਾਅ ਦੇ ਭੇਜਨ ਲਈ ਜਾਨਵਰਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਝਿਜਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਧਾਰਮਿਕ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਦੋਹੇ ਹਨ

ਬਾਬਾ, ਹੇ ਖਾਣਾ ਖਵਾਸੀ ਖਾਵਾਂ

ਜਿੱਤ ਖੜ੍ਹੇ, ਤਾਂ ਪਿਦਾਏਈ,

ਮਾਂ ਕੇ ਚਲੇ ਵਿਕਾਰ...

ਇਸ ਫਲਸਫੇ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੁਆਰਾ ਅਨੁਯਾਈਆਂ ਨੂੰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਛੇਵੇਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਨਿਆਂ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਹਥਿਆਰ ਚੁੱਕਣ ਦੇ ਅੱਗੇ ਬਦਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਯੁੱਧ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਦੇ ਨਵੇਂ ਫਲਸਫੇ ਨੂੰ ਅਨੁਕੂਲ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਨਿਯਮਾਂ ਨੂੰ ਸੋਧਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਭੋਜਨ ਲਈ ਜਾਨਵਰਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਤਿੱਖੇ ਸੰਦ ਨਾਲ ਇੱਕ ਵਾਰ ਵਿੱਚ ਮਾਰ ਕੇ ਮਾਰਨ ਦੀਆਂ ਧਾਰਮਿਕ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਧੀ ਨੂੰ ਝਟਕਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਝਟਕਾ ਮਾਸ ਇੱਕ ਜਾਨਵਰ ਤੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਤਲਵਾਰ ਜਾਂ ਕੁਹਾੜੀ ਨਾਲ ਸਿਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਲਗਭਗ ਤੁਰੰਤ ਮੌਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਨਾ "ਝਟਕਾ" ਸ਼ਬਦ "ਸਵਿਫਟ" ਲਈ ਹੈ।) ਕਤਲ ਦੀ ਇਸ ਵਿਧੀ ਦਾ ਟੀਚਾ ਜਾਨਵਰ ਲਈ ਦੁੱਖ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਜਾਨਵਰ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਇਸ ਨੂੰ ਡਰਾਉਣਾ ਜਾਂ ਹਿੱਲਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ। ਗਲੇ ਦੀ ਪਾਈਪ ਵੱਢ ਕੇ ਮਰਨ ਵਾਲੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਹਲਾਲ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਹਲਾਲ ਮੀਟ ਜੋ ਕੁਰਾਨ ਵਿੱਚ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਇਸਲਾਮੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੇਖਣ ਵਾਲੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਲਈ ਖਾਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਹੈ। ਸ਼ਬਦ ਹਲਾਲ ਅਰਬੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ "ਮਨਜ਼ੂਰ" ਜਾਂ "ਕਾਨੂੰਨੀ" ਜਾਨਵਰਾਂ ਜਾਂ ਮੁਰਗੀਆਂ ਨੂੰ ਕੱਟਣ ਦਾ ਇਸਲਾਮੀ ਰੂਪ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਗੁੜ ਦੀ ਨਾੜੀ, ਕੈਰੋਟਿਡ ਧਮਣੀ, ਅਤੇ ਹਵਾ ਦੀ ਨਲੀ ਨੂੰ ਕੱਟ ਕੇ ਮਾਰਨਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ, ਭੋਜਨ ਲਈ ਜਾਨਵਰਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੇ ਅਭਿਆਸ 'ਤੇ ਇਹ ਧਾਰਮਿਕ ਪਾਬੰਦੀ ਕਈ ਵਾਰ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਦੰਗਿਆਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਵਿਚ ਗਊਆਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸਤਿਕਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ 'ਹਲਾਲ' ਮਾਸ ਨੂੰ ਭੋਜਨ ਵਜੋਂ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ ਵੰਡ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੂਜੇ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਧਾਰਮਿਕ

ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਆਦਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਗਊਆਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਅਲੱਗ ਥਲੱਗ ਕਰਕੇ ਮਾਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਲੋਕ ਖਾਸ ਜੇਬਾਂ ਤੋਂ ਖਰੀਦਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਬੇਲੋੜੀ ਕੁੱਟਮਾਰ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਕੁਝ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਮੰਗਲਵਾਰ ਨੂੰ ਕਸਾਈ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਹਫ਼ਤੇ ਦਾ ਇਹ ਦਿਨ ਹਿੰਦੂਆਂ ਲਈ ਸ਼ੁਭ ਹੈ। ਕਈ ਅਜਿਹੇ ਮੌਕੇ ਆਏ ਜਦੋਂ ਬਦਨਾਮ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਧਾਰਮਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀਸ਼ੁਦਾ ਮੀਟ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧਤ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਥਾਨਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸੁੱਟਣ ਦੀਆਂ ਅਫਵਾਹਾਂ ਨੇ ਦੰਗੇ ਭੜਕਾ ਦਿੱਤੇ।

ਬਕਰ ਈਦ (ਬੱਕਰੀ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ) ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਨਾਇਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਤਿਉਹਾਰ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਬੱਕਰੇ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹਿੱਸਾ ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਣਾ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਕੰਮ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਤਿਉਹਾਰ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਲਗਭਗ ਨਾਮੁਮਕਿਨ ਸੀ। ਜਨਤਾ ਦਾ ਕਾਰਨ ਜਾਂ ਤਾਂ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੇ ਕਤਲੇਆਮ ਦੇ ਢੰਗ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਵਰਜਿਤ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਜਾਂ ਸ਼ਾਕਾਹਾਰੀ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦੇਣ 'ਤੇ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਤਿਉਹਾਰ ਰਮਜ਼ਾਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਵਰਤ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਈਦ ਅਲ ਫਿਤਰ (ਈਦ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ) ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜੇਹਲਮ ਮਸ਼ੀਨ ਮੁਹੱਲਾ ਗਲੀ ਨੰਬਰ-3 ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਹੇ ਸੀ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਦਾ ਪਿਛਲਾ ਹਿੱਸਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਗਲੀਆਂ (ਗਲੀਆਂ) ਮੁਸਲਿਮ ਬਹੁਲ ਸਨ। ਇੱਕ ਫਕੀਰ ਰਮਜ਼ਾਨ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਤੜਕੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾ ਕੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਗਲੀ ਵਿੱਚ ਪੁਕਾਰਦਾ ਸੀ "ਉਥੇ ਉਠੋ ਮੁਸਲਮਾਨੋ! ਸੁਤੈ ਪਾਇ!!..ਰੋਜ਼ਾ ਰੱਖੋ!!!" ਇਹ ਤਿਉਹਾਰ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਆਕਰਸ਼ਕ ਸੀ ਅਤੇ ਹਰ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ 'ਸਵੈਨ' ਦੇ ਮਿੱਠੇ ਪਕਵਾਨ ਚੜ੍ਹਾਏ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਇਹ ਤਿਆਰੀਆਂ ਹਰ ਧਰਮ ਦੇ ਅਨੁਯਾਈਆਂ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਚੀਕਦੇ ਹਾਂ ...ਕਿਹੜਾ ਫਕੀਰ ਬੁਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਉਹ ਹੱਸ ਕੇ ਬੋਲੇ "ਤੁਸੀਂ ਲੋਕਾ ਨਾ ਸਾਲ ਭਰ ਰੋਜ਼ਾ ਰੱਖ ਵਾ ਸਦਨਾ (ਬੱਚਿਓ ਤੁਹਾਡੀ ਯਾਦ ਸਾਨੂੰ ਸਾਰਾ ਸਾਲ ਵਰਤ ਰੱਖਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰੇਗੀ)।

ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਦੋਸਤ ਨੇ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਬਾਰੇ ਜੋ ਉਹ ਬਿਆਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਉਹ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ ਕਿ ਦੇਸਹਿਰੇ ਸਮੇਂ ਜਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ 'ਨਗਰ ਕੀਰਤਨ' ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਬਲੀਦਾਨ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਜਾਂ ਜਨਮ ਦਿਨ ਜਾਂ ਮੁਹੱਰਮ ਦੇ ਸਮੇਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਚ ਮੌਤ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਜਲੂਸ ਕੱਢਣੇ। ਹੁਸੈਨ ਦੇ. ਇਹ ਪ੍ਰਥਾ ਸੀ ਕਿ ਹੋਰ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਭਾਗ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਆਪਣੇ ਰੂਟ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਮੁਫਤ ਪਾਣੀ (ਛਬੀਲ) ਜਾਂ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਦੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਭੋਜਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੂਜੇ ਦੇ ਧਰਮ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰ ਵਿੱਚ ਬਿਨਾਂ ਜੁੱਤੀ ਪਾਏ ਖੜ੍ਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਲੂਸ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਆਗਿਆ ਲੈ ਕੇ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸਥਾਨਕ ਪੁਲਿਸ ਤਾਇਨਾਤ ਪੁਲਿਸ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਦੰਗੇ ਨੂੰ ਭੜਕਾਉਣ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਨਾ ਕੀਤਾ।

ਮੇਰੀ ਭਰਜਾਈ ਦੀ ਦਾਦੀ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਪਰਵਾਸ ਕਰ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸਧਾਰਨ, ਧਰਮੀ ਔਰਤ ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਲਈ ਧਾਰਮਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੰਦਰ ਗਈ ਸੀ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਉਸ ਦੇ ਛੋਟੇ ਪੁੱਤਰ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ “ਬੇਬੇ! ਆਜ ਪਾਨਦਾਤਜੀ ਨੇ ਕਿ ਪ੍ਰਵਚਨ ਦਿੱਤਾ”. ਉਸ ਨੇ ਮਾਸੂਮੀਅਤ ਨਾਲ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ “ਆਜ ਗੀਤਾ ਤੇ ਬੋਲੇ”. ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਪੜਤਾਲ ਕੀਤੀ “ਪਾਨਦਾਤਜੀ ਨੇ ਕਿ ਕਹਿਆ”. ਉਸਨੇ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਕਾਨ੍ਹਾ ਕਿ ਸੀ. ਅਹਿ ਕਿਆ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਇਕ ਗ੍ਰਾਮ ਤੇਲ ਦਾ ਕੱਢਿਆ ਹੈ ਤੇ ਅੱਸੀ ਪਕੌੜੇ. ਅਦੇਰੇਈਨ ਡਾਲੀ ਜਾਇਓ ਤੇ ਉੱਦਹਰਿਓਨ ਕਦੀ ਜਾਇਓ”

ਇਹ ਸੀ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਧਰਮਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਭੇਲੀ-ਭਾਲੀ ਸੋਚ ਦਾ ਪੱਧਰ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ ਦੇ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ, ਬਾਬਾ ਬੁੱਲੇ ਸ਼ਾਹ, ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇਕੱਲਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਸਰਵਉੱਚ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹੀ ਹੈ। ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ

'ਤੇ ਨਾ ਚੱਲੇ ਸਗੋਂ ਇਹ ਸਮਝਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੋ ਕਿ ਹਰ ਧਰਮ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਇੱਕੋ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਹੈ ਮਨੁੱਖਤਾ।

ਗੱਲ ਸਮਝ ਲੈ ਤੇ ਰੱਲਾ ਕਿ,

ਰਾਮ ਰਹੀਮ ਤੇ ਮੱਲਾ ਕਿ

(ਬਾਬਾ ਬੁੱਲ੍ਹੇ ਸ਼ਾਹ)

ਨਾ ਕੋਈ ਹਿੰਦੂ ਨਾ ਕੋਈ ਮੁਸਲਮਾਨ

(ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ)

ਇੱਕ ਵਾਰ ਬੁਲੇਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਬਟਾਲੇ ਦੇ ਇੱਕ ਬੁੱਧੀਮਾਨ ਸ਼ਾਸਕ ਨੇ ਲਾਹੌਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਆਦਮੀ ਇੱਕ ਮਾਲੀ (ਅਰਾਈ) ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਬਾਗਬਾਨੀ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਬੁੱਲੇ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ, "ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਕਿਸ ਗੱਲ ਨੇ ਆਉਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ? ਬੁੱਲੇ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਰੱਬ ਬਾਰੇ ਉਲਝੇ ਹੋਏ ਧਾਰੋ ਸੁਲਝਾਉਣ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਸਰਲ ਦੇਹਰਾ ਬੋਲਿਆ।

ਰਬ ਦਾ ਕੀ ਪਾਨਾ, ਅਧਰੋਇਨ ਪੁਤਨਾ, ਤੇਈ ਉਧਰੋਂ ਲਾਣਾ

(ਸ਼ਾਹ ਇਨਾਇਤ ਕਾਦਰੀ)

ਧਰਮ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਵਿਹਾਰਕ ਸਮਝ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਇਹੀ ਮਨ ਸੀ।

ਇਹ ਉਹ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਫਾਇਦੇ ਲਈ ਜਨਤਾ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਮਨਾਂ ਦਾ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 1947 ਵਿਚ ਧਾਰਮਿਕ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਵੰਡ ਲਈ ਸਹਿਮਤੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਸਫ਼ਾਈ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨੇ ਲੱਖਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜਾਨ ਲੈ ਲਈ

ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਨ-ਮਾਲ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਆਪਣਾ ਜੱਦੀ ਸਥਾਨ ਛੱਡਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। . ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਿਵੇਕਲੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਲਈ ਧਾਰਮਿਕ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕਰਨ ਦੀ ਆਪਣੀ ਨਾਪਾਕ ਖੇਡ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਕੱਟੜ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਸੰਯੁਕਤ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਵਿਚਰ ਰਹੀ ਪੰਜਾਬੀਅਤ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਕੀਤਾ।

ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਇਕੱਠੇ ਰਹਿਣ ਦੇ ਸੰਯੁਕਤ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਧਰਮ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਧਰਤੀ ਦਾ ਧਰਮ ਅਪਣਾਉਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕੀਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨਵੇਂ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜਾਂ ਦੂਜੇ ਧਾਰਮਿਕ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਜਾਂ ਪਰਵਾਸ ਲਈ ਭੱਜ ਕੇ ਜਾਨਾਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ।

ਸ਼ਾਂਤੀ, ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਸਦਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਨ ਦੇ ਧਰਮ ਦੇ ਮੂਲ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਖੇਰਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਬਲਾਤਕਾਰ ਕਰਕੇ, ਮਾਸੂਮ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕੰਧ ਜਾਂ ਖੂਹ 'ਤੇ ਸੁੱਟ ਕੇ ਜਾਂ ਜ਼ਿੰਦਾ ਸਾੜ ਕੇ ਕਤਲ ਕਰਕੇ, ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਦੇ ਅਸਲ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ। ਕੀ ਅਸੀਂ ਅਜੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਨਸਾਨ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ? ਧਾਰਮਿਕ ਅਭਿਆਸ ਸ਼ੱਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਅਸਮਾਨ ਦਾ ਜ਼ਮੀਨ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਦੀ ਕੋਈ ਹਕੀਕਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਵਿਦਵਾਨ ਸਨ ਅਤੇ ਧਰਮ ਦੀਆਂ ਮੂਲ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੂਲ ਆਧਾਰ ਨੂੰ ਜਾਣੇ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਧਰਮ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਧਰਮ ਦੀ ਆਪਣੀ ਮਾੜੀ ਵਿਆਖਿਆ ਨਾਲ ਜਨਤਾ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਗਲਤੀ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਲੋਕ ਧਰਮ ਦੇ ਅਸਲ ਅਰਥ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਉਹੀ ਕਰਨ ਦਿੰਦੇ ਸਨ ਜੋ ਉਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਨਤੀਜਾ 1947 ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਵੰਡ ਸੀ।

ਸੁਭਾਅ ਦੁਆਰਾ ਹਿੰਦੂ ਮਨ ਧਨ ਦੀ ਰਚਨਾ ਲਈ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਹੈ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪਸੰਦ ਅਤੇ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ। ਉਸ ਦਾ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਮਨ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਉਕਸਾਉਣ 'ਤੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ।

ਮੇਰਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਚਿਰ ਦੁਖੀ ਮਨ ਨਾਲ ਜੀ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਜਵਾਬ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਆਮ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣਾ ਹੈ ਜੋ ਉਸਨੂੰ ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਅਨੁਕੂਲ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪੈਰੋਕਾਰ ਧਨ-ਦੌਲਤ ਲਈ ਦੂਜਿਆਂ ਵਾਂਗ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹਨ ਪਰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਦੌਲਤ ਖੋਹਣ ਦੇ ਮੌਕੇ ਲੱਭਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਧਰਮ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸਮਾਜਿਕ ਅਣਗਹਿਲੀ ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲ ਇਨਸਾਨਾਂ ਵਾਂਗ ਪੇਸ਼ ਆਉਣ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਦਿਮਾਗ ਸਿੱਖ ਹਨ ਜੋ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਹੋਈ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਲਈ ਲੜਨ, ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ।

ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਤੋਂ ਇਹ ਇੱਕ ਸਬਕ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰਨ ਲਈ ਜੇ ਵੀ ਹੋਰ ਤਾਕਤਾਂ ਉਕਸਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਬੁਨਿਆਦੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦਾ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪਿਛਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਧਰਮ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸੀ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਸਿਰਫ਼ ਗ਼ਲਤ ਕੰਮ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਸਗੋਂ ਮਾਮੂਲੀ ਲਾਭਾਂ ਅਤੇ ਮਨਾਂ ਦੀ ਪਲ-ਪਲ ਖੁਸ਼ੀ ਲਈ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਤਕਲੀਫ਼ ਦੇਣ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣਿਆ। ਨਾ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅਸੀਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਬੁੱਧੀਮਾਨ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਚੇਤਾਵਨੀਆਂ ਅਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 'ਦੂਸਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕੰਮ ਨਾ ਕਰਨ' ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਚੰਗੀ ਮਨੁੱਖੀ ਸਮੱਗਰੀ ਸਾਬਤ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਸਾਰੇ ਧਾਰਮਿਕ ਪ੍ਰਚਾਰ ਨੂੰ ਉਜਾੜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਥਾਂ ਅਤਿਅੰਤ ਨਫ਼ਰਤ ਨਾਲ ਲੈ ਲਈ ਗਈ ਕਿ ਮਨੁੱਖਤਾ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਜ਼ੁਲਮ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਨੇ ਦੂਜਿਆਂ ਲਈ ਇੱਕ ਮਿਸਾਲ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ।

ਸਾਹਿਰ ਦੀ ਕਵਿਤਾ

ਤੇਈਨ ਹਿੰਦੂ ਬਣੇ ਗਾ ਨਾ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਣੇ ਗਾ

ਇਨਸਾਨ ਕੀ ਔਲਾਦ ਹੈ ਇਨਸਾਨ ਬਾਨੇਗੇਈ

ਆਦਰ ਸਾਹਿਤ

ਸੁਨੀਲ ਭਾਟੀਆ ਨੇ ਡਾ

ਭਾਰਤ ਦਾ ਦੱਖਣੀ ਏਸ਼ੀਆ ਖੋਜ ਕੇਂਦਰ

www.southasiaresearchcentre.in

dr_subha@yahoo.com

ਟੈਲੀਫੋਨ-91-11-27853470®

ਆਗਾਮੀਮੁੱਦੇ

ਅਗਸਤ 2024 Vol-3 ਨੰ-8

ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸੋਹਲ ਇੱਕ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ (ਸੇਵਾਮੁਕਤ), ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਭਾਗ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ (ਪੰਜਾਬ), ਭਾਰਤ ਹਨ। ਨਾਮਵਰ ਰਸਾਲਿਆਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਰਸਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ 110 ਤੋਂ ਵੱਧ ਖੋਜ ਪੱਤਰਾਂ, ਲੇਖਾਂ ਅਤੇ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੀਆਂ ਸਮੀਖਿਆਵਾਂ ਦਾ ਸਿਹਰਾ ਉਸਦੇ ਸਿਰ ਹੈ। ਉਸਦੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਤਬਦੀਲੀ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਆਰਥਿਕਤਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਦ ਮੇਕਿੰਗ ਆਫ ਦ ਮਿਡਲ ਕਲਾਸਜ਼ ਇਨ ਦਾ ਪੰਜਾਬ (1849-1947) ਅਤੇ ਕ੍ਰੈਡਿਟ, ਰੂਰਲ ਡੈਬਟ ਐਂਡ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਪੀਜ਼ੈਂਟਰੀ (1849-1947) ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਤਿੰਨ ਮੋਨੋਗ੍ਰਾਫਾਂ ਦਾ ਸੰਪਾਦਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਦਰਜਨ ਡਾਕਟਰੇਟ ਥੀਸਿਸ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਭਾਗ ਅਤੇ ਸਕੂਲ ਆਫ ਸੋਸ਼ਲ ਸਾਇੰਸਿਜ਼ ਦੇ ਮੁਖੀ ਅਤੇ ਗ਼ਦਰ ਲਹਿਰ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਲਈ ਚੇਅਰ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ

ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ। ਉਹ ਖੇਤਰੀ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਜਰਨਲ ਦਾ ਸੰਪਾਦਕ ਸੀ।

ਸਤੰਬਰ 2024 ਭਾਗ-3 ਨੰ-9

ਮਨਮੋਹਨ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਕਵੀ, ਨਾਵਲਕਾਰ, ਆਲੋਚਕ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਨਮ 14 ਜੁਲਾਈ 1963 ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਡੀ.ਏ.ਵੀ ਸਕੂਲ ਅਤੇ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਗ੍ਰੈਜੂਏਸ਼ਨ ਕੀਤੀ। ਉਸਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਮਾਸਟਰ ਡਿਗਰੀ ਅਤੇ ਐਮ.ਫਿਲ ਕੀਤੀ। ਉਸਨੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਉੱਤੇ ਆਪਣੀ ਡਾਕਟਰੇਟ ਦੀ ਪੈਰਵੀ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ 10ਵੇਂ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮਿਥਿਹਾਸਕ ਕਵਿਤਾ ਦਰਜ ਹੈ। 1996 ਅਤੇ 2015 ਵਿੱਚ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੀਐਚਡੀ ਥੀਸਿਸ ਦੀ ਇੱਕ ਪੁਸਤਕ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚਾਰ ਮਿਠ ਰੂਪੰਤਰ' ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਈ।

ਉਸਦਾ ਪਹਿਲਾ ਨਾਵਲ 'ਨਿਰਵਾਨ' 2011 ਵਿੱਚ ਰਿਲੀਜ਼ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇਸਦਾ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ 2013 ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਨਾਵਲ 'ਨਿਰਵਾਨ' ਲਈ ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਦਮੀ ਪੁਰਸਕਾਰ ਨਾਲ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਨਵਾਂ ਨਾਵਲ 'ਸਹਿਜ ਗੁਪਤ ਮਹਿ ਆਸਣ' 2021 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਉਸ ਦੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਦੋ ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਦੇ ਨੌਂ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹਨ। ਉਸ ਦੇ ਕ੍ਰੈਡਿਟ ਵਿੱਚ ਸਾਹਿਤਕ ਆਲੋਚਨਾ, ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਅਰਥ-ਵਿਗਿਆਨ ਦੀਆਂ 11 ਪੁਸਤਕਾਂ ਹਨ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਾਹਿਤਕ ਰਚਨਾ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਨੈਸ਼ਨਲ ਬੁੱਕ ਟਰੱਸਟ, ਦਿੱਲੀ ਲਈ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਅਕਾਦਮੀ ਦਿੱਲੀ ਲਈ ਇੱਕ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਟਕ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਟਕ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਤੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਉਸਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ 550ਵੇਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪੁਰਬ ਮੌਕੇ ਗੁਹਾਟੀ ਵਿੱਚ ਆਯੋਜਿਤ ਸੈਮੀਨਾਰ ਦੇ ਪੇਪਰਾਂ ਅਤੇ ਕਾਰਵਾਈਆਂ 'ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ: ਵਾਰਤਮਾਨ ਪਰਿਪੇਖ ਆਤੇ ਪ੍ਰਸੰਗਿਕਤਾ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਸੰਕਲਨ ਅਤੇ ਸੰਪਾਦਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਦਮੀ ਵੱਲੋਂ 2022 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

2013 ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੇ ਨਾਵਲ 'ਨਿਰਵਾਣ' ਲਈ ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਦਮੀ ਪੁਰਸਕਾਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਉਸ ਨੂੰ 2020 ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਪੁਰਸਕਾਰ-2020 ਸਮੇਤ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪੁਰਸਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸਨਮਾਨਾਂ ਨਾਲ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ।

ਅਕਤੂਬਰ 2024 ਭਾਗ-3 ਨੰ-10

ਰਜ਼ਾ ਨਈਮ ਲਾਹੌਰ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਇੱਕ ਪੁਰਸਕਾਰ ਜੇਤੂ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਖੋਜਕਾਰ, ਅਨੁਵਾਦਕ ਅਤੇ ਨਾਟਕੀ ਪਾਠਕ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਯੂਕੇ ਵਿੱਚ ਲੀਡਜ਼ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਤੋਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਅਰਥਵਿਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਫੋਏਟਵਿਲੇ, ਯੂਐਸਏ ਵਿੱਚ ਅਰਕਨਸਾਸ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਤੋਂ ਮੱਧ ਪੂਰਬੀ ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਮਾਨਵ ਵਿਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਹ ਪਿਛਲੇ ਦੋ ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਮੱਧ ਪੂਰਬ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਪਿਛਲੇ ਇੱਕ ਦਹਾਕੇ ਜਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਮਿਸਰ, ਯਮਨ ਅਤੇ ਤੁਰਕੀ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤੀ। ਉਹ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਦ ਵਾਇਰ ਅਤੇ ਆਉਟਲੁੱਕ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਦ ਫਰਾਈਡੇ ਟਾਈਮਜ਼ ਵਿੱਚ ਨਿਯਮਿਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਸਤੰਬਰ 2014 ਵਿੱਚ ਲਾਹੌਰ ਵਿੱਚ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਪਾਬੰਦੀਸ਼ੁਦਾ ਬੁੱਕਸ ਵੀਕ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸੰਸਕਰਨ ਦਾ ਸੰਚਾਲਨ ਅਤੇ ਸੰਚਾਲਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਓਲੰਪੋਪੋਲੇ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ, ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲਗਾਤਾਰ ਪੰਜ ਸੰਸਕਰਨ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਉਸਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਅਤੇ ਨਾਟਕੀ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਕੰਮ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਲਖਨਊ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਲਿਟਰੇਚਰ ਫੈਸਟੀਵਲ (ਦੇਵੇਂ 2014 ਵਿੱਚ), ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਵਿਨੀਪੈਗ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਰਾਈਟਰਜ਼ ਫੈਸਟੀਵਲ (ਕੈਨੇਡਾ, ਸਤੰਬਰ 2017), ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਤਕ ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ

ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ; ਅਤੇ ਸਥਾਨਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ TEDx (ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ TEDxLUMS, ਲਾਹੌਰ, ਅਪ੍ਰੈਲ 2018 ਵਿੱਚ) ਅਤੇ ਮਾਡਲ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ (ਸਭ ਤੋਂ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ LUMUN 17, ਲਾਹੌਰ, ਜਨਵਰੀ 2021 ਵਿੱਚ) ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਕਾਰੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਅਤੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਗਮਾਂ ਵਿੱਚ। ਉਹ ਯੂਕੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵੱਕਾਰੀ 2013-2014 ਚਾਰਲਸ ਵੈਲੇਸ ਟਰੱਸਟ ਫੈਲੋਸ਼ਿਪ ਦਾ ਪ੍ਰਾਪਤਕਰਤਾ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਪਾਬੰਦੀਸ਼ੁਦਾ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਲੇਖਕ ਸਆਦਤ ਹਸਨ ਮੰਟੋ ਦੇ ਲੇਖਾਂ ਦੇ ਅਨੁਵਾਦ ਅਤੇ ਵਿਆਖਿਆਤਮਕ ਕੰਮ ਲਈ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਉਦਘਾਟਨੀ 2017 ਜਵਾਦ ਮੈਮੋਰੀਅਲ ਇਨਾਮ ਲਈ ਉਪ ਜੇਤੂ/ਫਾਇਨਲਿਸਟ ਹੈ। ਉਰਦੂ-ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਨੁਵਾਦ (ਭਾਰਤ) ਲਈ, ਅਬਦੁੱਲਾ ਹੁਸੈਨ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖੀ ਗਈ ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਕਹਾਣੀ 'ਬਹਾਰ' (ਬਸੰਤ) ਦੇ ਅਨੁਵਾਦ ਲਈ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਹ ਵਰਤਮਾਨ ਵਿੱਚ ਲਾਹੌਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਲੇਖਕ ਸੰਘ (ਅੰਜੁਮਨ ਤਰਾਕੀ ਪਾਸੰਦ ਮੁਸੰਨਫੀਨ) ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੈ। ਉਹ ਵਰਤਮਾਨ ਵਿੱਚ ਸਾਹਿਰ ਲੁਧਿਆਣਵੀ ਅਤੇ ਲਾਹੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਖਰੜੇ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, 2021 ਵਿੱਚ (ਕਵੀ ਦੀ 100ਵੀਂ ਜਨਮ ਵਰ੍ਹੇਗੰਢ ਦੇ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦਾ ਹੈ)।

ਨਵੰਬਰ 2024 ਭਾਗ-3 ਨੰ-11

ਪ੍ਰੋ. ਡਾ: ਸੁਰਿੰਦਰ ਕੁਮਾਰ ਦੇਵੇਸ਼ਵਰ, ਐਮ.ਏ. (ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸ); ਐਮ.ਐੱਡ., ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ., ਐਮਰੀਟਸ ਫੈਲੋ, ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਗ੍ਰਾਂਟਸ ਕਮਿਸ਼ਨ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ, 2017-2019 ਗੈਸਟ ਐਡੀਟਰ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਕ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਪੰਜਾਬੀ ਹੋਵੇਗਾ।

ਦਸੰਬਰ 2024 ਭਾਗ-3 ਨੰ-12

ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਡਾ: ਰੌਣਕੀ ਰਾਮ ਵੰਡ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿਆਸੀ ਸਮਾਜਿਕ ਸਥਿਤੀ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰਨਗੇ

ਜਨਵਰੀ 2025 Vol-4 ਨੰ-1

ਡਾ. ਰੋਬੀਨਾ ਯਾਸਮੀਨ ਵਰਤਮਾਨ ਵਿੱਚ ਬਹਾਵਲਪੁਰ ਦੀ ਇਸਲਾਮੀਆ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿੱਚ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਸਟੱਡੀਜ਼ ਵਿਭਾਗ ਵਿੱਚ ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਦਾ ਸਨਮਾਨਯੋਗ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਦੀ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਅਕਾਦਮਿਕ ਸਫ਼ਰ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਲਾਹੌਰ ਵਿੱਚ ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਅਧਿਐਨ ਵਿਭਾਗ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਹਾਇਕ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਵਜੋਂ ਅੱਠ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮੇਂ ਲਈ ਸੇਵਾ ਕਰਨਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਡਾ: ਯਾਸਮੀਨ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਕਾਲ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣੇ ਖੋਜ ਖੇਤਰ ਦੇ ਨਾਲ ਵੱਕਾਰੀ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਤੋਂ ਡਾਕਟਰ ਆਫ਼ ਫਿਲਾਸਫੀ (ਪੀ.ਐੱਚ.ਡੀ.) ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ। HEC-ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਰਸਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਚੌਥੀ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲੇਖਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਕਮਾਲ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਨਾਲ, ਉਸਦੇ ਵਿਦਵਤਾ ਭਰਪੂਰ ਯੋਗਦਾਨਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਉਸਨੇ "ਉਨੀਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਅਧੀਨ ਮੁਸਲਮਾਨ, ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ" ਸਿਰਲੇਖ ਵਾਲੀ ਇੱਕ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਕਿਤਾਬ ਲਿਖੀ, ਜੋ ਕਿ ਨਾਮਵਰ ਬਲੂਮਸਬਰੀ ਇੰਗਲੈਂਡ ਛਾਪ ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਯਾਸਮੀਨ ਦੀ ਪਛਾਣ ਡਾਫ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਤੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪਲੇਟਫਾਰਮਾਂ 'ਤੇ, ਜਿੱਥੇ ਉਸ ਦੀ ਮਹਾਰਤ ਅਤੇ ਸੂਝ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਕਾਨਫਰੰਸਾਂ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਸੱਦੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ।

ਅਪੀਲ:

ਅਸੀਂ ਸਲਾਹੀਅਤ ਦਾ ਮਹੀਨਾਵਾਰ ਅੰਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ, ਸ਼ਾਹਮੁਖੀ ਅਤੇ ਗੁਰਮੁਖੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਲੇਖਕ ਆਪਣੀ ਸਹਿਜ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਲੇਖ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਹੋਰ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

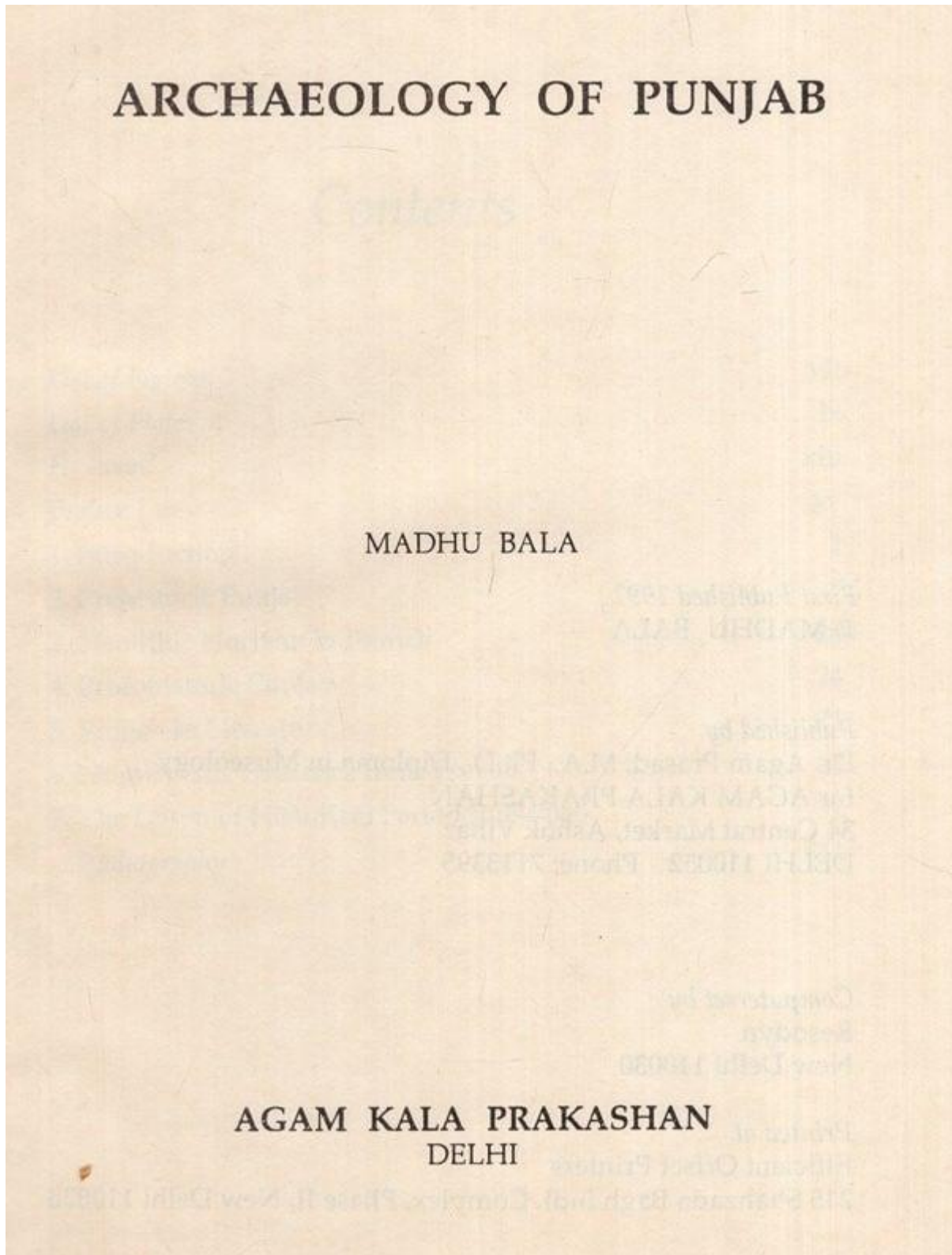
ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ ਨੂੰ ਸਾਡੀ ਅਪੀਲ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਈਮੇਲ 'ਤੇ ਲੇਖਾਂ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਰਜਿਸਟਰ ਹੋਣ:

dr.bhatiasunil@gmail.com

dr_subha@yahoo.com

ਇਹ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਵੱਡੀ ਸੇਵਾ ਹੋਵੇਗੀ।

ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਵਿਰਸਾ:

ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕਲਾ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ: ਉਮਾ ਆਧੁਨਿਕ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਮਹਿਲਾ ਨਾਟਕ ਕਲਾਕਾਰ ਹੈ

(ਉਮਾ ਡੀ/ਓ ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ)

ਭਾਵੇਂ ਪੰਜਾਬੀ ਰੰਗਮੰਚ 1895 ਵਿੱਚ ਟੈਂਪਰੈਂਸ ਹਾਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਨਾਟਕ 'ਸ਼ਰਾਬ ਕੌਰ' ਦੇ ਮੰਚਨ ਨਾਲ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਸੀ, ਪਰ ਇਸਦੀ ਪਛਾਣ ਆਈ.ਸੀ. ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਪਹਿਲੇ ਇੱਕ ਨਾਟਕ 'ਸੁਹਾਗ' ਨਾਲ ਮਿਲੀ। ਨੰਦਾ ਲਾਹੌਰ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਟਕ ਲਿਖੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਾਪਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਧੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾਟਕਾਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਜਦੋਂ ਐੱਸ.ਐੱਸ. ਅਮੇਲ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਥੀਏਟਰ ਗਰੁੱਪ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਟਕ ਸਭਾ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਉਦੋਂ ਵੀ ਸਿਰਫ਼ ਮੁੰਡੇ ਹੀ ਔਰਤਾਂ ਦੀਆਂ ਭੂਮਿਕਾਵਾਂ ਨਿਭਾ ਰਹੇ ਸਨ।

ਪੰਜਾਬੀ ਰੰਗਮੰਚ ਦੇ ਸਫ਼ਰ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਨਵਾਂ ਸਵੱਛਤਾ ਮਿਲੀ ਜਦੋਂ ਪ੍ਰੀਤ ਲਾੜੀ ਦੇ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਨੇ 1938 ਵਿਚ ਨਵਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ਪ੍ਰੀਤ ਨਗਰ ਵਸਾਇਆ। ਉਸ ਨੇ ਮੌਜੂਦਾ ਛੱਪੜ ਨੂੰ ਭਰ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਥੀਏਟਰ ਵਿਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਨੇ ਕਾਮਨਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਨਾਟਕ 'ਰਾਜ ਕੁਮਾਰੀ ਲਤਿਕਾ' ਉੱਥੇ ਮੰਚਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਰਾਜਕੁਮਾਰ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨਵਤੇਜ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ। ਪਰ ਰਾਜਕੁਮਾਰੀ ਦੀ ਮੁੱਖ ਭੂਮਿਕਾ ਲਈ ਕੋਈ ਕੁੜੀ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਇਹ ਰੋਲ ਕਿਸੇ ਲੜਕੇ ਤੋਂ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸਦੀ ਵੱਡੀ ਧੀ ਉਮਾ ਇਹ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਏਗੀ। ਨਾਟਕ ਨੂੰ ਬੜੀ ਸਫਲਤਾ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਲਈ 7 ਜੂਨ 1939 ਨੂੰ ਇਸ ਨਾਟਕ ਦੇ ਮੰਚਨ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਨਗਰ ਵਿਖੇ ਹੋਈ ਪਹਿਲੀ ਪ੍ਰੀਤ ਮਿਲਨੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਰੰਗਮੰਚ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਔਰਤ ਕਲਾਕਾਰ ਉਮਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਭਰ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈ।

ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪ੍ਰੀਤ ਨਗਰ ਵਿਖੇ ਖੇਡੇ ਜਾ ਰਹੇ ਨਾਟਕਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੇ ਭਾਗ ਲੈਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਉਹ ਸਨ: ਦੇ ਅਸਲੀ ਭੈਣਾਂ ਅਗਿਆ ਅਤੇ ਸੰਪੂਰਨ (ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਰੋੜਾ ਦੀਆਂ ਭੈਣਾਂ, ਜੋ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜ ਵਿੱਚ ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ ਜਨਰਲ ਬਣੀਆਂ), ਅਤੇ ਰਾਜਿੰਦਰ ਕੌਰ (ਜੋ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਅਚਲਾ ਸਚਦੇਵ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋਈਆਂ। ਅਭਿਨੇਤਰੀ).

ਜਦੋਂ ਉਮਾ ਫਤਿਹ ਚੰਦ ਕਾਲਜ ਫਾਰ ਵੂਮੈਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਲਾਹੌਰ ਗਈ, ਉਸਨੇ ਓਪੇਰਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਸ਼ੀਲਾ ਭਾਟੀਆ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਦੁਆਰਾ ਮੰਚਿਤ ਸੰਗੀਤਕ ਨਾਟਕਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਜੋ ਕਿ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਾਰੈਂਸ ਗਾਰਡਨ ਵਿੱਚ ਓਪਨ-ਏਅਰ ਥੀਏਟਰ ਵਿੱਚ ਖੇਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਸ਼ੀਲਾ ਭਾਟੀਆ, ਪਰੀਨ ਰਮੇਸ਼ ਚੰਦਰ, ਸੁਤੰਤਰ ਭਗਤ, ਸਨੇਹ ਲਤਾ ਸਾਨਿਆਲ, ਸ਼ੀਲਾ ਸੰਧੂ, ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ, ਲਿੱਟੋ ਘੋਸ਼, ਸਵੀਰਾ ਮਾਨ ਅਤੇ ਪੂਰਨ ਨਾਲ ਸਟੇਜ ਸਾਂਝੀ ਕੀਤੀ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਸਰੋਜਨੀ ਨਾਇਡੂ ਅਤੇ ਐਮ.ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੋਤੀ ਰਾਜਕੁਮਾਰੀ ਬਾਂਬਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਦੇਖਣ ਆਈਆਂ। ਉਮਾ ਨੂੰ ਸਰੋਦ ਵਾਦਕ ਅਲੀ ਅਕਬਰ ਖਾਨ, ਮਹਾਨ ਸਿਤਾਰ ਵਾਦਕ ਰਵੀ ਸ਼ੰਕਰ ਅਤੇ ਥੀਏਟਰ ਕਲਾਕਾਰ ਬੇਨੋਏ ਰਾਏ ਨਾਲ ਸਟੇਜ ਸਾਂਝਾ ਕਰਨ ਦਾ ਅਨੰਦ ਵੀ ਮਿਲਿਆ, ਜਦੋਂ ਲਾਰੈਂਸ ਗਾਰਡਨ ਵਿੱਚ 'ਅਮਰ ਭਾਰਤ' ਨਾਮ ਦਾ ਸੰਗੀਤ ਨਾਟਕ ਖੇਡਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਅਕਸਰ ਸ਼ੀਲਾ ਭਾਟੀਆ ਦੇ ਸਮੂਹ ਨਾਲ ਲਾਹੌਰ ਦੀਆਂ ਗਲੀਆਂ ਅਤੇ ਵਾਰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾਟਕ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ।

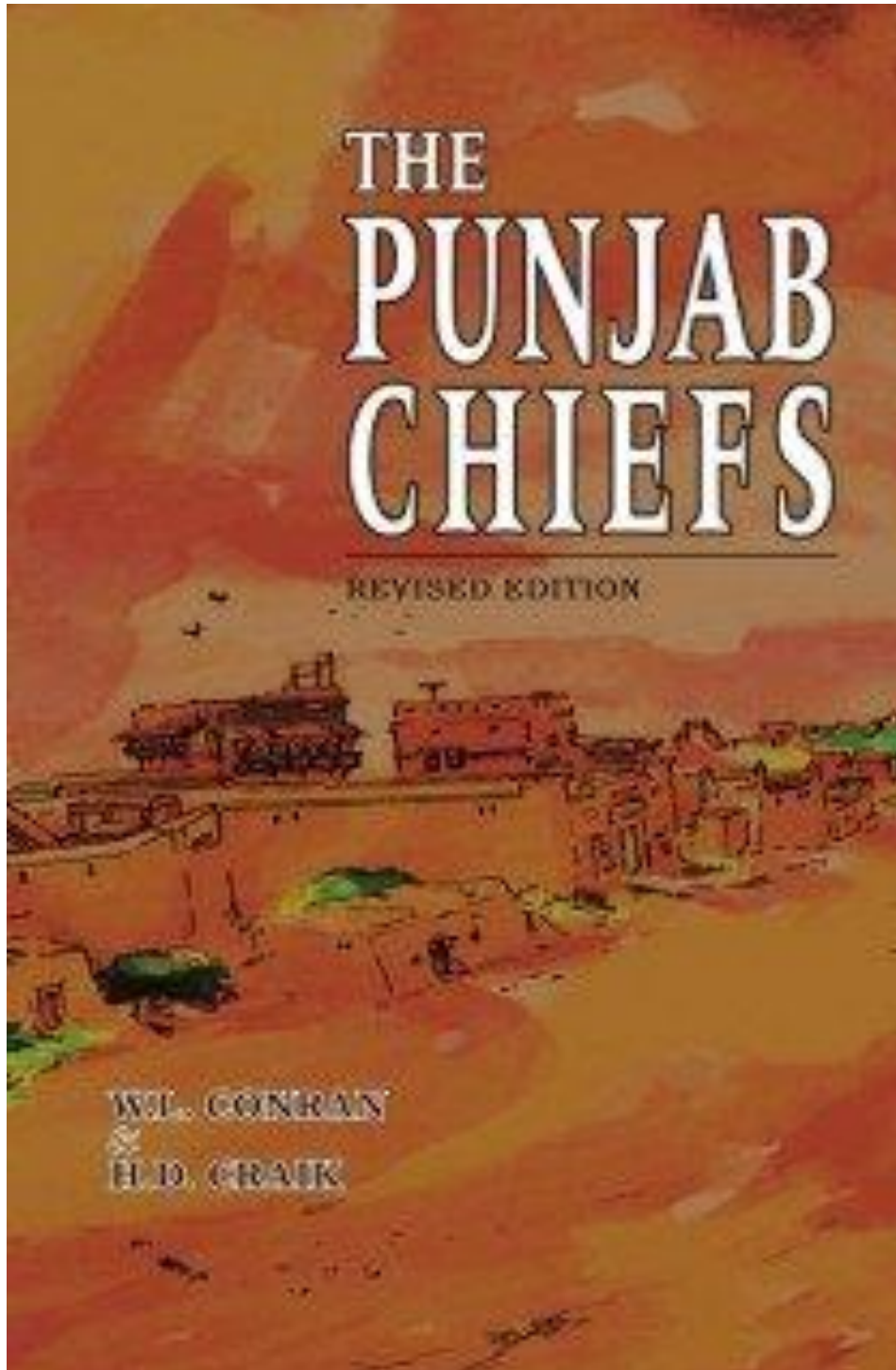
1945 ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਛੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਇੱਕ ਸੰਗੀਤਕ ਨਾਟਕ 'ਹੁਲੇ ਹੁਲੇਰੇ' ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਵੀਹ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸ਼ੋਅ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਲਾਹੌਰ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਮੋਗਾ, ਪ੍ਰੀਤ ਨਗਰ ਆਦਿ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਚੋਗਾਵਾਂ ਨਾਮਕ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਬਹਾਦਰ ਕੁੜੀਆਂ ਉਮਾ, ਉਰਮਿਲਾ, ਪ੍ਰਤਿਮਾ (ਗੁਰਬਖ਼ਸ਼ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਧੀਆਂ), ਸ਼ੀਲਾ ਸੰਧੂ, ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ, ਸ਼ਕੁੰਤਲਾ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਔਰਤ ਸਨ ਜੋ ਬਲਵੰਤ ਗਾਰਗੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕੇਸ ਖੁਸ਼ਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਲਾਹੌਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪ੍ਰੈਕਟਿਸ ਕਰ ਰਹੇ ਵਕੀਲ ਦੁਆਰਾ ਸਫਲਤਾਪੂਰਵਕ ਲੜਿਆ ਸੀ।

ਜਦੋਂ 1947 ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਪ੍ਰੀਤ ਨਗਰ ਸਰਹੱਦ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਨੇੜੇ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ। ਇੱਥੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਜਹਾਂਗੀਰ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿੱਚ ਪਨਾਹ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਬਾਅਦ 'ਚ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਸਰਹੱਦ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹੀਂ ਦਿਨੀਂ ਉਮਾ ਆਪਣੇ ਚਚੇਰੇ ਭਰਾ ਨਾਲ ਅਸਲ ਦਲੇਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਸਿੱਖ ਦੰਗਾਕਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਛੁਪ ਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਭੋਜਨ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਿਨ ਤੱਕ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਬਲੂਚ ਰੈਜੀਮੈਂਟ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਾਪਸੀ ਸੰਭਵ ਹੋ ਗਈ ਸੀ।

1950 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿੱਚ ਇੰਡੀਅਨ ਪੀਪਲਜ਼ ਥੀਏਟਰ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ (ਇਪਟਾ) ਦੀ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਸ਼ਾਖਾ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਪ੍ਰੀਤ ਨਗਰ ਨੂੰ ਇਸਦਾ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਹੈੱਡਕੁਆਰਟਰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ। ਉਮਾ ਨੇ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਚੰਨ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ਤ ਸੰਗੀਤਕ ਨਾਟਕ 'ਲੱਕਰ ਦੀ ਲਾਟ' (ਲੱਕੜ ਦੀ ਲੱਤ) ਅਤੇ 'ਅਮਰ ਪੰਜਾਬ' ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ। ਉਸਨੇ ਜੋਗਿੰਦਰ ਬਹਾਰਲਾ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ਤ ਸੰਗੀਤਕ ਨਾਟਕ 'ਹਰੀਆਂ ਸੌਂਇਆਂ' (ਵਿੰਟਰ ਐਂਡ ਸਮਰ ਹਾਰਵੈਸਟਸ) ਵਿੱਚ ਵੀ ਭਾਗ ਲਿਆ।

1953 ਵਿੱਚ ਉਮਾ ਨੇ ਰੋਮਾਨੀਆ ਵਿੱਚ ਬੁਖਾਰੈਸਟ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਦੋਸਤੀ ਲਈ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਚੌਥੇ ਵਿਸ਼ਵ ਤਿਉਹਾਰ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ। ਉਸਨੇ ਚੀਨ, ਹਾਂਗਕਾਂਗ, ਆਸਟਰੀਆ, ਸਵਿਟਜ਼ਰਲੈਂਡ ਅਤੇ ਸੋਵੀਅਤ ਯੂਨੀਅਨ ਦਾ ਵੀ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ।
(ਸਰੋਤ- ਕੇਵਲ ਧਾਲੀਵਾਲ)

ਪੰਜਾਬੀ ਲਈ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ: ਲੈਪਲ ਐੱਚ. ਗ੍ਰਿਫਿਨ (ਲੇਖਕ),
ਚਾਰਲਸ ਫ੍ਰਾਂਸਿਸ ਕਰਨਲ ਮੈਸੀ (ਲੇਖਕ), ਡਬਲਯੂ. ਐੱਲ. ਕੋਨਰਨ
(ਸੰਪਾਦਕ), ਐਚ.ਡੀ. ਕਰੈਕ (ਸੰਪਾਦਕ)

ਮਨੁੱਖਤਾ ਦਾ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ: ਮਾਂ ਹਿੰਮਤ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸੱਤ ਪੁੱਤਰ

ਜਿਹਲਮ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਪਿੰਡ ਗੁੱਜਿਆਲ ਵਿੱਚ ਸੱਤ ਭਰਾ ਸਨ ਜੋ ਬਰਤਾਨਵੀ ਫ਼ੌਜ ਵਿੱਚ ਸਨ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਵਿਸ਼ਵ ਯੁੱਧ ਦੌਰਾਨ ਜਰਮਨਾਂ ਨੇ ਫੜ ਲਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਜਾਇਦਾਦ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਰਘਬੀਰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਨੀ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਜਦੋਂ ਧਾੜਵੀਆਂ ਨੇ ਗੁੱਜਿਆਲ ਪਿੰਡ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ 70 ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਸਾਹਨੀ ਕੋਲ ਪਨਾਹ ਲਈ। ਸੱਤ ਭਰਾਵਾਂ ਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ: "ਮੈਂ ਦੁੱਧ ਤੜ ਬਕਸ਼ਣ ਗੀ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਅੰਨਦੈ ਕਮ ਆਯੋ (ਜੇ ਦੁੱਧ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀਆਂ ਛਾਤੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਚੁਸਿਆ ਹੈ, ਅੱਗੇ ਵਧੋ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਓ)"

ਭਰਾਵਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਰਾਈਫਲਾਂ ਨਾਲ ਸਾਹਨੀ ਦੇ ਘਰ ਦੀ ਛੱਤ 'ਤੇ ਪੇਜੀਸ਼ਨ ਲੈ ਲਈ, ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਨੂੰ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਹਮਲਾਵਰ ਪਿਘਲ ਗਏ। ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਚਕਵਾਲ ਅਤੇ ਫਿਰ ਪਟਿਆਲੇ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ। ਭਰਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਾਹਨੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨਾਂ ਯਾਦ ਹੈ: ਬੇਸਤਨ ਖਾਨ

(ਸਰੋਤ: ਅੰਦਰ ਸਕ੍ਰੋਲ ਕਰੋ)

ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਸ਼ਬਦ: ਲੜਾਈ

1. ਆਕੜਨਾ
2. ਆਪ
3. ਲਰੈ ਭਰਾਈ
4. ਬੁਰਦੇਬੁਰਦੀ
5. ਝੂਝਣਾ
6. ਕਪੱਤ
7. ਲਛੁੰ ਲਛੁੰ ਕਰਨਾ
8. ਪਸਾਦ
9. ਠੁਹ ਠੁਹ ਕਰਨਾ
10. ਵਾ

ਪੰਜਾਬੀ ਡਿਗਦੇ ਧੰਦੇ ਬੋਲ:

ਸ਼ਬਦ	ਪ੍ਰਸਿੱਧ	ਠੋਕਰ/ਡਿੱਗਣਾ
ਦੁੱਧ/ਗੰਨੇ ਵਿੱਚ ਉਬਲੇ ਹੋਏ ਚੌਲ	ਖੀਰ	ਤਸਮਈ
ਗੰਨੇ ਦਾ ਰਸ	ਗੰਨੇ ਦਾ ਰਸ	ਰਾਹੁ
ਵਡਿਆਈਆਂ ਨਾਲ ਬਣੇ ਚੌਲਾਂ	ਵਡਿਆਈਆਂ ਵੈਲੀ ਚੋਲ	ਹਨੇਰੀ
ਲੌਂਕੀ	ਘੀਆ	ਸਾਰਾ/ ਬੱਦ
ਇੱਕ ਸਬਜ਼ੀ ਵੇਚਣ ਵਾਲਾ	ਸਬਜ਼ੀਵਾਲਾ	ਕਰੰਜੂਰਾ
ਇੱਕ ਸਬਜ਼ੀ ਹਾਕਰ	ਰੇੜੀਵਾਲਾ	ਕੁੰਜਾਰਾ
ਸਪਾਉਟ	ਮੁਚਾਂਵਾਲੀ ਦਾਲ	ਅਣਗੁੱਲਾ

ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਮਹਾਨ ਲੋਕ: ਕਵੀ ਸਾਰਾ ਸ਼ਗੁਫਤਾ

(ਸਾਰਾ ਸ਼ਗੁਫਤਾ)

ਸਾਰਾ ਸ਼ਗੁਫਤਾ 31 ਅਕਤੂਬਰ 1954 ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ, ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਇੱਕ ਆਧੁਨਿਕ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਕਵੀ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਜਨਮ ਇੱਕ ਹੇਠਲੇ ਵਰਗ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ ਵੇਲੇ ਉਸਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਕਰਾਚੀ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਜੀਵਨ ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਗਰੀਬ ਅਤੇ ਅਨਪੜ੍ਹ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ, ਉਹ ਵਿੱਦਿਆ ਰਾਹੀਂ ਸਮਾਜਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਭਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਪਰ ਮੈਟ੍ਰਿਕ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੀ। ਜਦੋਂ ਉਹ 17 ਸਾਲ ਦੀ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਵਿਆਹ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤਿੰਨ ਹੋਰ ਅਸਫਲ ਵਿਆਹ ਹੋਏ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਨਵਜੰਮੇ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਮੌਤ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪਤੀਆਂ ਦੀ ਉਦਾਸੀਨਤਾ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਪਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਮਾੜੇ ਸਲੂਕ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਕਵਿਤਾ ਲਿਖਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਲਿਖਣਾ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ।

ਭਾਰਤੀ ਲੇਖਕ ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਾਰਾ ਦੀ ਕਰੀਬੀ ਦੋਸਤ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਸਾਰਾ ਦੇ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਰਚਨਾਵਾਂ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਕਿਤਾਬ ਏਕ ਥੀ ਸਾਰਾ (1990) ਲਿਖੀ, ਜਿਸਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਲਾਈਫ ਐਂਡ ਪੋਇਟਰੀ ਆਫ਼ ਸਾਰਾ ਸ਼ਗੁਫਤਾ (1994) ਵਜੋਂ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸ਼ਾਹਿਦ ਅਨਵਰ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖਿਆ ਨਾਟਕ 'ਮੈਂ ਸਾਰਾ' ਸਾਰਾ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ। ਦਾਨਿਸ਼ ਇਕਬਾਲ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖਿਆ ਅਤੇ ਤਾਰਿਕ ਹਮੀਦ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ਤ ਇਕ ਹੋਰ ਨਾਟਕ 'ਸਾਰਾ ਕਾ ਸਾਰਾ ਅਸਮਾਨ' ਵੀ ਉਸਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੈ। ਸਾਰਾ 'ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਕਿਤਾਬ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ, ਇਹ ਨਾਟਕ ਵਿੰਗਜ਼ ਕਲਚਰਲ ਸੋਸਾਇਟੀ

ਦੁਆਰਾ 2015 ਵਿੱਚ ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਰੇਡੀਓ ਦੇ ਉਰਦੂ ਥੀਏਟਰ ਫੈਸਟੀਵਲ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਦੇ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਸਈਦ ਅਹਿਮਦ, ਸਾਰਾ ਦੀ ਪਿਆਰ-ਰੁਚੀ ਦੁਆਰਾ ਮਰਨ ਉਪਰੰਤ 'ਆਂਖੇਂ' ਅਤੇ 'ਨੀਂਦ ਕਾ ਰੰਗ' ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਅਸਦ ਅਲਵੀ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ 'ਦ ਕਲਰ ਆਫ਼ ਸਲੀਪ ਐਂਡ ਅਦਰ ਪੋਇਮਜ਼' (2016) ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ।

ਮਾਨਸਿਕ ਰੋਗ ਤੋਂ ਪੀੜਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ਰਣ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣਾ ਪਿਆ। ਖੁਦਕੁਸ਼ੀ ਦੀ ਅਸਫਲ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਸਨੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ 29 ਸਾਲ ਦੀ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ, 4 ਜੂਨ 1984 ਨੂੰ ਇੱਕ ਰੇਲਗੱਡੀ ਅੱਗੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੁੱਟ ਕੇ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀ ਕਰ ਲਈ।

Neend Ka Rang 1993

Aankhen 1985

ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ: ਕਵੀ ਲੇਖਕ ਵਿਅੰਗਕਾਰ ਸਰਦਾਰ ਚਰਨ ਸਿੰਘ

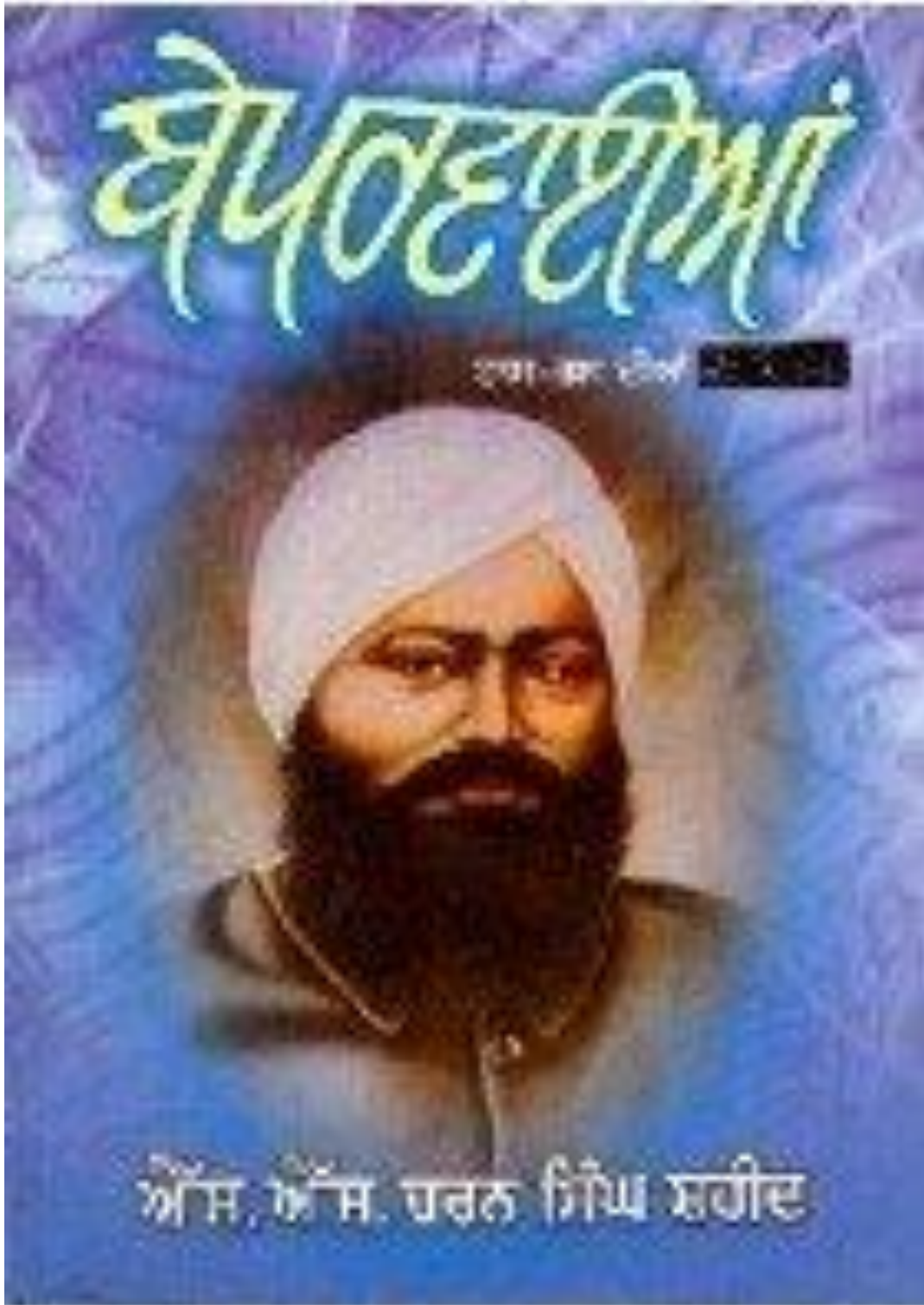
ਸ: ਚਰਨ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ

ਸ: ਚਰਨ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ

ਚਰਨ ਸਿੰਘ 'ਸ਼ਾਹਿਦ' (1891 - 1935) ਇੱਕ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵੀ, ਨਾਵਲਕਾਰ, ਨਿਬੰਧਕਾਰ ਅਤੇ ਪੱਤਰਕਾਰ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਸੂਬਾ ਸਿੰਘ ਇੱਕ ਡੂੰਘੇ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਅਕਤੀ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਨੇ ਚਰਨ ਸਿੰਘ ਉੱਤੇ ਡੂੰਘਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਇਆ। ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਿੰਘ ਗਿਆਨੀ ਨੇ ਨੌਜਵਾਨ ਚਰਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਖੇਤਰ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ। ਮੈਟ੍ਰਿਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਲਗਭਗ 1906 ਵਿਚ ਚਰਨ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ ਸਪਤਾਹਿਕ ਦੇ ਸਟਾਫ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਿਚ ਆ ਗਏ। ਜਿਵੇਂ ਧਨੀ ਰਾਮ 'ਚਾਤ੍ਰਕ' । 1907 ਵਿੱਚ, ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਰਚਨਾ, ਇੱਕ ਨਾਵਲ, ਸ਼ਾਮ ਸੁੰਦਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ। ਫਿਰ ਉਹ ਇਕ ਹੋਰ ਅਖਬਾਰ ਬੀੜ ਦੇ ਸਟਾਫ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਇਸ ਦਾ ਮੁੱਖ ਸੰਪਾਦਕ ਬਣ ਗਿਆ। 1911 ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਅਖਬਾਰ ਸ਼ਾਹਿਦ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਨੇ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਨਾਭਾ ਅਤੇ ਪਟਿਆਲਾ ਦੀਆਂ ਰਿਆਸਤਾਂ ਵਿਚ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਇੱਥੇ

ਉਹ ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਵਰਗੇ ਉੱਘੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਆਏ। ਸੰਨ 1922 ਵਿੱਚ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਅਖ਼ਬਾਰ ਜਥੇਦਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਪੱਤਰਕਾਰ ਵਜੋਂ ਉਸਦੀ ਅਸਲ ਕੀਮਤ ਮੌਜੂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਈ, ਜੋ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੁਆਰਾ 1926 ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਇੱਕ ਹਫ਼ਤਾਵਾਰੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਹੰਸ ਨਾਮ ਦੀ ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਮਿਆਦ ਦੀ ਮਾਸਿਕ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਵੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ। 1931 ਵਿੱਚ ਉਹ ਨਵੀਂ ਸਥਾਪਿਤ ਕੇਂਦਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਾ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਬਣੇ। ਉਸ ਨੂੰ ਕਵਿਤਾ ਅਤੇ ਗਲਪ ਦੋਵਾਂ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀਆਂ ਹਾਸੇ-ਮਜ਼ਾਕ ਵਾਲੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਲਈ ਵੀ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਸਦੇ ਕਾਵਿ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿੱਚ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀਆ (ਰਾਜ), ਬੇਪਰਵਾਹੀਆਂ, ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹੀਆਂ (ਸਾਮਰਾਜ), ਅਰੇਹੀ ਕਿੰਗਰੇ (ਸੈਲੇਸਟੀਅਲ ਫਿਮਜ), ਰਾਜਸੀ ਹੁਲਾਰੇ (ਰਾਜਸੀ ਹੰਸ), ਅਤੇ ਇਸ਼ਕ-ਮੁਸ਼ਕ (ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਵਾਸਨਾ) ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਉਸਦੀਆਂ ਹਾਸੇ-ਮਜ਼ਾਕ ਵਾਲੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਉਸ ਦੇ ਹਸਦੇ ਹੰਜੂ ਨਾਮਕ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਉਸ ਦੇ ਨਾਵਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮ ਸੁੰਦਰੀ, ਚੰਚਲ ਮੂਰਤੀ, ਦਲੇਰ ਕੌਰ (ਦੋ ਭਾਗ); ਰਣਜੀਤ ਕੌਰ ਅਤੇ ਦੋ ਵੋਹਟੀਆਂ (ਦੋ ਪਤਨੀਆਂ)। ਉਸ ਦੇ ਹਾਸਰਸ ਲੇਖ ਐਡੀਸਨ ਅਤੇ ਸਟੀਲ ਦੇ ਸਰ ਰੋਜਰ ਡੀ ਕਵਰਲੇ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਵਿੱਚ ਬਾਬਾ ਵਰਿਆਮਾ ਨਾਮਕ ਇੱਕ ਨਾਵਲ ਪਾਤਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਦੇ ਬਹੁ-ਪੱਖੀ ਯੋਗਦਾਨ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰਕ ਵਜੋਂ ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਦਾ ਝੁਕਾਅ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਨੁਵਾਦ, ਗਲਪ, ਨੈਤਿਕਤਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਜਿਹੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਸਮੇਤ ਉਸ ਦੀਆਂ ਦੋ ਦਰਜਨ ਹੋਰ ਛੋਟੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਹਨ। 'ਸ਼ਹੀਦ' ਅਤੇ 'ਚਰਨ' ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਉਸਨੇ ਉਸੇ ਨਾਮ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਵੀ ਦੇ ਬਾਅਦ 'ਸੂਤਰ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਛੇਵੇਂ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਹਾਸ-ਰਸ ਬਾਣੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ।

ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪਰਿਵਾਰ: ਸਰ ਅਬਦੁਲ ਕਾਦਿਰ

(ਸਰ ਅਬਦੁਲ ਕਾਦਿਰ)

ਅਬਦੁਲ ਕਾਦਿਰ ਇੱਕ ਭਾਰਤੀ ਕਾਨੂੰਨ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਅਤੇ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਸਨ। ਉਹ ਸ਼ੇਖ ਫਤਚਦੀਨ ਦੇ ਕਸੂਰ (ਪੰਜਾਬ) ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਫੋਰਮੈਨ ਕ੍ਰਿਸਚੀਅਨ ਕਾਲਜ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ।

ਸਰ ਸ਼ੇਖ ਅਬਦੁਲ ਕਾਦਿਰ ਦਾ ਜਨਮ 15 ਮਾਰਚ 1874 ਨੂੰ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਮੁਸਲਿਮ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਸੀ ਜੋ ਸਰ ਸਈਅਦ ਅਹਿਮਦ ਖਾਨ ਦੀ ਲਹਿਰ ਵਿੱਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਰਸਾਲੇ ਨੇ ਜਲਦੀ ਹੀ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਕਿਉਂਕਿ ਅੱਲਾਮਾ ਇਕਬਾਲ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਨਜ਼ਮਾਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਇਕਬਾਲ ਦੇ ਉਰਦੂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸੰਗ੍ਰਹਿ "ਬੰਗ-ਏ-ਦਾਰਾ" ਦੀ ਮੁਖਬੰਧ ਵੀ ਸ਼ੇਖ ਅਬਦੁਲ ਕਾਦਿਰ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖੀ ਗਈ ਸੀ। 1904 ਵਿੱਚ, ਸ਼ੇਖ ਅਬਦੁਲ ਕਾਦਿਰ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਨ ਲਈ ਇੰਗਲੈਂਡ ਚਲੇ ਗਏ। 1907 ਵਿੱਚ, ਉਸਨੇ ਬੈਰਿਸਟਰ ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਪਾਸ ਕੀਤੀ, ਪਹਿਲਾਂ ਦਿੱਲੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਲਾਹੌਰ ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਪੈਕਟਿਸ ਕੀਤੀ। ਉਹ 1921 ਵਿੱਚ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਜੱਜ ਬਣੇ ਅਤੇ 1935 ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ

ਸਿੱਖਿਆ ਮੰਤਰੀ ਬਣੇ। ਉਹ 1939 ਵਿੱਚ ਵਾਇਸਰਾਏ ਦੀ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਕੌਂਸਲ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਅਤੇ 1942 ਵਿੱਚ ਬਹਾਵਲਪੁਰ ਦੇ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਬਣੇ। ਸਰ ਸ਼ੇਖ ਅਬਦੁਲ ਕਾਦਿਰ ਨੂੰ ਮਿਆਣੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕਬਰਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਸਸਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਲਾਹੌਰ ਵਿੱਚ.

1895-1904 ਤੱਕ ਕਾਦਿਰ ਭਾਰਤੀ ਜਰਨਲ ਆਬਜ਼ਰਵਰ ਦਾ ਮੁੱਖ ਸੰਪਾਦਕ ਸੀ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਪਹਿਲਾ ਮੁਸਲਿਮ ਅਖਬਾਰ, ਅਤੇ ਅਲ-ਮਖਜ਼ਾਨ, ਇੱਕ ਉਰਦੂ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਜਿਸ ਨੇ ਕਵੀ ਅੱਲਾਮਾ ਇਕਬਾਲ ਦੀਆਂ ਮੁਢਲੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ। ਉਹ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਨ ਲਈ 1904 ਵਿੱਚ ਲੰਡਨ ਆਇਆ ਸੀ, ਉਸਨੂੰ 1907 ਵਿੱਚ ਲਿੰਕਨਜ਼ ਇਨ ਦੇ ਬਾਰ ਵਿੱਚ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਪੰਜਾਬ, ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰੀ ਭੂਮਿਕਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਾਰਤ ਵਾਪਸ ਪਰਤਿਆ। ਕਾਦਿਰ ਨੂੰ 1927 ਦੀ ਜਨਮਦਿਨ ਸਨਮਾਨ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਨਾਈਟਹੁੱਡ ਮਿਲਿਆ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਉਹ ਭਾਰਤ ਦੀ ਗਵਰਨਿੰਗ ਕੌਂਸਲ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਬਣ ਗਿਆ, ਉਸਨੂੰ ਲੀਗ ਆਫ਼ ਨੇਸ਼ਨਜ਼ (1926) ਦੀ ਸੱਤਵੀਂ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਨ ਲਈ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

(ਸਰ ਅਬਦੁਲ ਕਾਦਿਰ ਆਪਣੇ 30 ਵਿੱਚ)

ਸ਼ੇਖ ਅਬਦੁਲ ਕਾਦਿਰ ਦੀ ਮੌਤ 9 ਫਰਵਰੀ 1950 ਨੂੰ 75 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਮੀਆਂ ਸਾਹਿਬ ਕਬਰਿਸਤਾਨ, ਲਾਹੌਰ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਦਫ਼ਨਾਇਆ ਗਿਆ।

ਸਰਵਪੱਲੀ ਰਾਧਾਕ੍ਰਿਸ਼ਨਨ ਅਤੇ ਮੋਹਨਦਾਸ ਕਰਮਚੰਦ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਵਿੱਚ ਕਾਦਿਰ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਅਧਿਆਇ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤਜਰਬਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਨਾਲ ਬਿਆਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। 1930 ਵਿੱਚ ਯੂਰਪ ਵਿੱਚ ਗਾਂਧੀ ਦਾ।

ਉਸਦਾ ਪੁੱਤਰ, ਮੰਜੂਰ ਕਾਦਿਰ, ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਨਿਆਂਕਾਰ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਅਯੂਬ ਖਾਨ ਦੇ ਫੌਜੀ ਸ਼ਾਸਨ ਦੌਰਾਨ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਵਿਦੇਸ਼ ਮੰਤਰੀ ਵਜੋਂ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਸੀ।

(ਮੰਜੂਰ ਕਾਦਿਰ)

ਉਸਨੇ ਪੰਜਾਬ, ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਭਾਰਤ ਦੇ ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਨੇਤਾ, ਫਜ਼ਲੀ ਹੁਸੈਨ ਦੀ ਧੀ, ਅਸਗਰੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕੀਤਾ। (ਸਰ ਮੀਆਂ ਫਜ਼ਲ-ਏ-ਹੁਸੈਨ, KCSI (14 ਜੂਨ 1877 – 9 ਜੁਲਾਈ 1936) ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਰਾਜ ਦੌਰਾਨ ਇੱਕ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਯੂਨੀਅਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਇੱਕ ਸੰਸਥਾਪਕ ਮੈਂਬਰ ਸਨ। ਹੁਸੈਨ ਦਾ ਜਨਮ ਪਿਸ਼ਾਵਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਭੱਟੀ ਰਾਜਪੂਤ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪੰਜਾਬੀ ਮੂਲ ਦਾ 1877 ਵਿਚ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸੀ।) ਇਹ ਅਸਗਰੀ ਦਾ ਦੂਜਾ ਵਿਆਹ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਹਾਂਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ,

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀ ਇਜਾਜ਼ ਹੁਸੈਨ ਬਟਾਲਵੀ ਨੇ ਸਾਲਾਨਾ ਮਜ਼ੂਰ ਕਾਦਿਰ ਯਾਦਗਾਰੀ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਲੱਖਾਂ ਵਕੀਲਾਂ ਅਤੇ ਜੱਜਾਂ ਨੇ ਭਾਗ ਲਿਆ।

ਖਜ਼ਾਨਾ ਕਾਰੋਬਾਰ:

ਭਰਵਾਂ ਦਾ ਢਾਬਾ ਸੁਭਾਸ਼ ਵਿੱਜ, ਭਰਵਾਂ ਦਾ ਢਾਬਾ ਦਾ ਮੌਜੂਦਾ ਮਾਲਕ

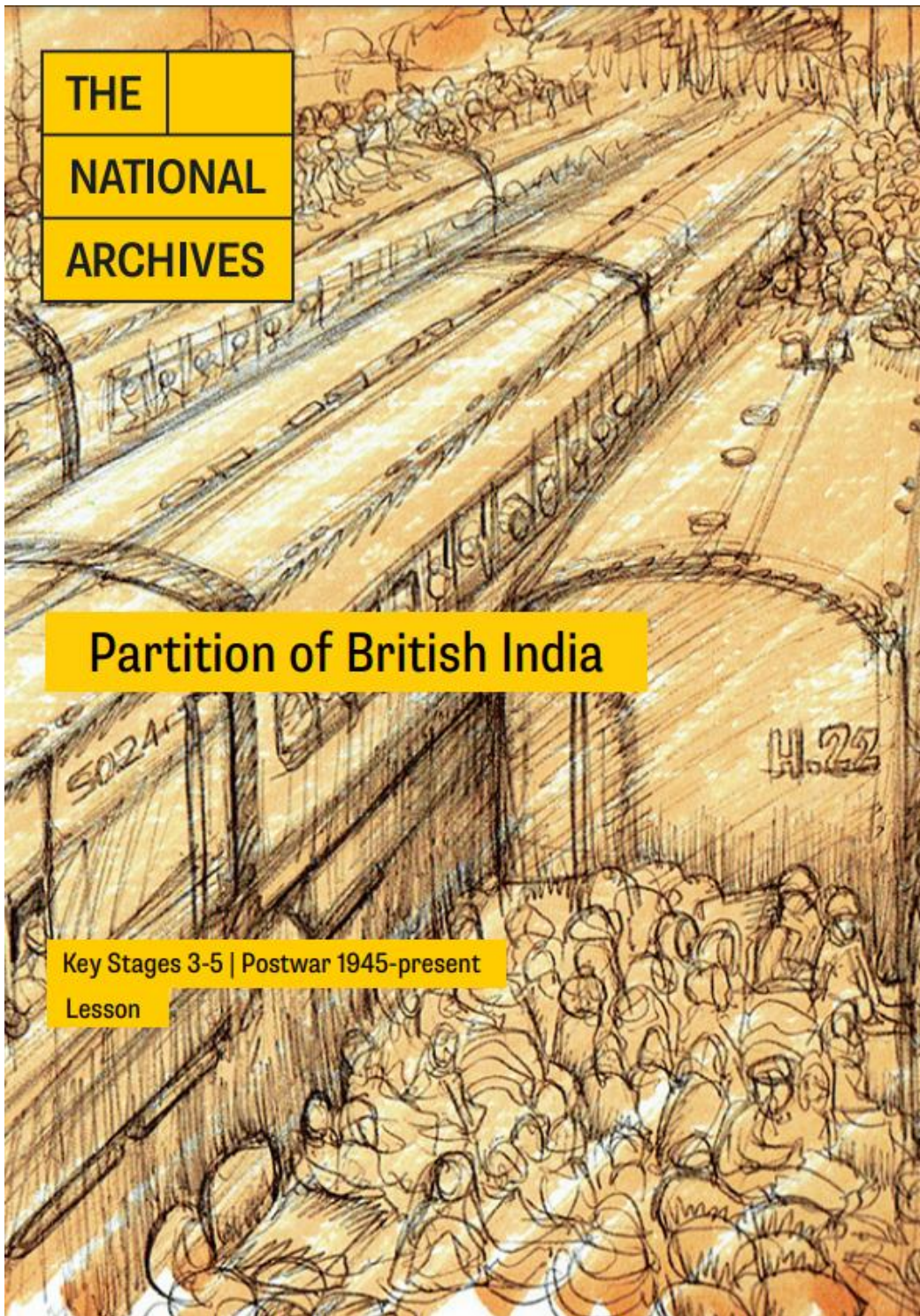
1912 ਵਿੱਚ, ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਵੰਡ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪਹਿਲਾਂ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਤੰਬੂ ਨੇ ਸਥਾਨਕ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਭੋਜਨ ਵੇਚਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਸਿਆਲਕੋਟ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਪੰਜਾਬੀ ਭੋਜਨ ਟੈਂਟ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ 1965 ਅਤੇ 1971 ਦੀਆਂ ਭਾਰਤ-ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਜੰਗਾਂ ਅਤੇ 1984 ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੋਰ ਟਕਰਾਅ ਕਾਰਨ ਹੋਏ ਆਰਥਿਕ ਮੰਥਨ ਦਾ ਸਾਮ੍ਹਣਾ ਕੀਤਾ। ਅੱਜ, ਇਹ ਪੂਰੇ ਰੈਸਟੋਰੈਂਟ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੈ। ਸਥਾਨਕ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ: ਭਰਵਾਂ ਦਾ ਢਾਬਾ। ਮਾਲਕ ਸੁਭਾਸ਼ ਵਿੱਜ (63) ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ, "ਮੇਰੇ ਦਾਦਾ ਜੀ ਨੇ ਇੱਕ ਤੰਬੂ ਵਿੱਚ ਢਾਬਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਉਹ ਸਰਹੱਦੀ ਸ਼ਹਿਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿੱਚ ਵਸਣ ਲਈ ਆਏ ਸਨ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਗ੍ਰੈਜੂਏਸ਼ਨ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 1975 ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਨਾਲ ਕਾਰੋਬਾਰ ਚਲਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜ ਕੇ ਦੇਖਿਆ।" ਭਰਵਾਂ ਦਾ ਢਾਬਾ ਦੇ ਵਿਲੱਖਣ ਪੰਜਾਬੀ ਭੋਜਨ ਅਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਭਰੋਸੇਯੋਗਤਾ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਹਰ ਸੈਲਾਨੀ ਦੀ ਯਾਤਰਾ 'ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਅਤੇ ਰੈਸਟੋਰੈਂਟ ਦੀ 106 ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਵਿਰਾਸਤ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਜਲਦੀ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ - ਸੁਭਾਸ਼ ਦਾ ਬੇਟਾ ਉਸ ਨਾਲ ਕਾਰੋਬਾਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਹ ਇਕੱਠੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ

ਚਲਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਤੋਂ ਲੰਘਣ ਦੇ ਨਾਲ, ਭਰਵਾਂ ਦਾ ਢਾਬਾ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਭਵਿੱਖ ਲਈ ਇਸਦੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਿਲਣ ਵਾਲੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੈ।

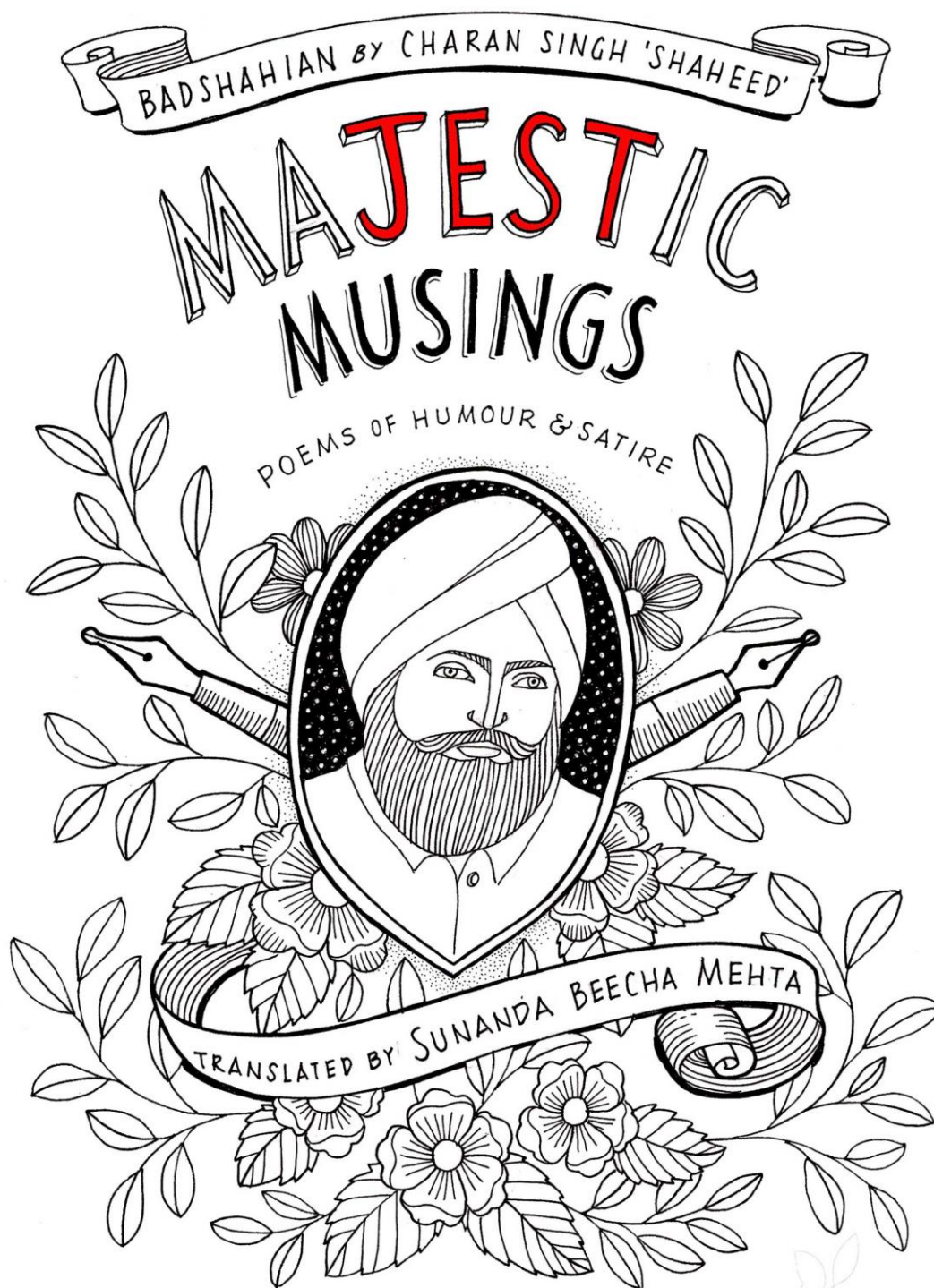
ਸੁਭਾਸ਼ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, "ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨਾਲ ਜੰਗਾਂ ਅਤੇ ਖਾੜਕੂਵਾਦ ਕਾਰਨ ਢਾਬਾ ਕਈ ਉਥਲ-ਪੁਥਲ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਿਆ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ ਧਿਆਨ ਚੈਂਪੀਅਨ ਬਣਨ ਅਤੇ ਸੇਵਾ 'ਤੇ ਰੱਖਿਆ। ਅੱਜ, ਅਸੀਂ 4 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ," ਸੁਭਾਸ਼ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਭਰਵਾਂ ਦਾ ਢਾਬਾ ਦੇ ਵਿਲੱਖਣ ਪੰਜਾਬੀ ਭੋਜਨ ਅਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਭਰੋਸੇਯੋਗਤਾ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਹਰ ਸੈਲਾਨੀ ਦੀ ਯਾਤਰਾ 'ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਅਤੇ ਰੈਸਟੋਰੈਂਟ ਦੀ 106 ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਵਿਰਾਸਤ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਜਲਦੀ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ - ਸੁਭਾਸ਼ ਦਾ ਬੇਟਾ ਉਸ ਨਾਲ ਕਾਰੋਬਾਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਹ ਇਕੱਠੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਚਲਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਰ ਪੀੜ੍ਹੀ ਗੁਜ਼ਰਦੇ ਹੋਏ, ਭਰਵਾਂ ਦਾ ਢਾਬਾ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਭਵਿੱਖ ਲਈ ਇਸਦੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਿਲਣ ਵਾਲੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੈ।

(SMB ਕਹਾਣੀ ਸਿਸਟਮ)

ਖਜ਼ਾਨਾ ਪੁਰਾ ਲੇਖ ਦਸਤਾਵੇਜ਼:

ਪੁਸਤਕਸਮੀਖਿਆ: ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸੰਗੀਤ

ਸਰਦਾਰ ਚਰਨ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ ਸੁਨੰਦਾ ਮਹਿਤਾ ਦੀ ਪੜ੍ਹਪੋਤੀ, ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਟ ਐਡੀਟਰ, ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਪੁਣੇ।

ਮੈਜੇਸਟਿਕ ਸੰਗੀਤ: ਹਾਸੇ ਅਤੇ ਵਿਅੰਗ ਦੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕ ਚਰਨ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ ਦੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਉਸਦੀ ਪੜ੍ਹਪੋਤੀ ਅਤੇ ਪੱਤਰਕਾਰ ਸੁਨੰਦਾ ਮਹਿਤਾ, ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, ਪੁਣੇ ਦੀ ਸਾਬਕਾ ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਟ ਸੰਪਾਦਕ ਦੁਆਰਾ ਮੂਲ ਗੁਰਮੁਖੀ ਤੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਅਦਿਤੀ ਦਿਓ ਦੁਆਰਾ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਿੰਘ ਇੱਕ ਪੱਤਰਕਾਰ ਸੀ, ਜਿਸਨੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਰਤ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਹਫ਼ਤਾਵਾਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਮੌਜੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਨਾਭਾ ਅਤੇ ਪਟਿਆਲਾ ਰਿਆਸਤਾਂ ਲਈ ਅਦਾਲਤੀ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਵੀ ਸੰਭਾਲਿਆ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਕਾਲ (1891-1935) ਵਿੱਚ ਵਿਅੰਗ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ। ਉਹ 19ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਅੰਤ ਅਤੇ 20ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿੱਚ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ, ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਧਨੀ ਰਾਮ ਚਾਤ੍ਰਕ ਸਮੇਤ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸਦੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਅਤੇ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਮੁੱਦਿਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਜਮਾਤ, ਜਾਤ ਅਤੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਇੱਕ ਗੂੜ੍ਹੇ ਰਜਿਸਟਰ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ।

ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਮੇਰੀ ਕਲਮ' ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਲੇਖਕ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਦੇ ਮੁਢਲੇ ਸਾਧਨ-ਕਲਮ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸਬੰਧਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ। ਅਲੰਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਉਪਮਾਵਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ, ਇਹ ਕਲਮ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੀਆਂ ਹਸਤੀਆਂ, ਸਜੀਵ, ਨਿਰਜੀਵ, ਠੋਸ, ਅਮੂਰਤ, ਸੰਵੇਦਨਾਤਮਕ ਅਤੇ ਅਸਧਾਰਨ ਨਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਉਦਾਹਰਣਾਂ: ਅੱਗ, ਸ਼ੇਰ, ਹਾਸਾ, ਅਧਿਕਾਰ, ਆਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਸੱਚ।

'ਦੂਜਾ ਵਿਆਹ' ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਾਕੀਆ ਦਾ ਇੱਕ ਤਣਾਅ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸਦੇ ਦੇਸਤ ਦੁਆਰਾ ਦੁਬਾਰਾ ਵਿਆਹ ਕਰਨ 'ਤੇ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਦੇ ਇਤਰਾਜ਼ਾਂ ਬਾਰੇ ਹੈ। ਕਵਿਤਾ ਇੱਕ ਕਹਾਣੀ ਵਾਂਗ ਅੱਗੇ ਵਧਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਯੁੱਗ ਦੇ ਵਿਆਹੁਤਾ ਰਵੱਈਏ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦੇਸਤ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਬਚਾਅ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋ (ਕਥਾਵਾਚਕ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰੇਰਿਤ) ਇੱਕ ਪੰਚ ਲਾਈਨ ਆਉਂਦੀ ਹੈ: ਦੇਸਤ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਦੇ ਘਰ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਆਪਣੀ ਨਵੀਂ ਪਤਨੀ ਨਾਲ ਕੁਝ ਦਿਨ ਇਕੱਲੇ ਆਨੰਦ ਮਾਣ ਸਕੇ।

ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਮਾਨ ਮੇੜ ਹੈ, ਅਚਾਨਕ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸਥਿਰ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ "ਬੂਟ ਦੀ ਸ਼ਰਾਰਤ" ਵਿੱਚ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਮਹਿੰਗੀਆਂ ਖਰੀਦਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਇੱਕ ਮੌਕਾ ਖਰੀਦਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਕੁਲੀਨ ਵਜੋਂ ਆਪਣੀ ਆਭਾ ਨੂੰ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਫੈਂਸੀ ਬੂਟਾਂ ਦੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਕੰਗਾਲ ਬਣਾ ਕੇ। ਅੰਤ - ਇਹ ਸਭ ਇੱਕ ਸੁਪਨਾ ਸੀ, ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ।

ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸੰਜਮ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ 'ਦ ਫਸਟ ਲੈਸਨ' ਵਿੱਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ, ਦ੍ਰੋਣਾਚਾਰੀਆ ਦੀਆਂ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਦੀ ਯੁਧਿਸ਼ਠਰ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਕਵਿਤਾ, ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗੁੱਸੇ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਨਾ ਹੋਣਾ। ਜਦੋਂ ਦ੍ਰੋਣਾਚਾਰੀਆ ਖੁਦ

ਇੱਕ ਗਰਮ ਲੈਕਚਰ ਦੌਰਾਨ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਯੁਧਿਸ਼ਠਰ ਉਸਨੂੰ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਅਧਾਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪੂਰਾ ਚੱਕਰ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਸਮਾਨ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਫਾਰਮੈਟ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਇੱਕ ਤਣਾਅ ਦੇ ਆਧਾਰ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਨੰਦਮਈ ਸ਼ਬਦ-ਖੇਡ ਨੂੰ ਰਾਹ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤਕਨੀਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ 'ਮਰਣ ਦੀ ਇੱਛਾ' ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਰ ਇੱਕ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਅਰਬਪਤੀ ਨੂੰ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲਾਲਚੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਅਤੇ ਜਬਰਦਸਤੀ ਮੁਨਾਫਾਖੋਰੀ ਮਾਮੂਲੀ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਹਨ ਜਦੋਂ ਬਾਕੀ ਨਿਮਨਲਿਖਤ ਸੰਸਾਰ ਦੁਆਰਾ ਸਹਿਣ ਵਾਲੀਆਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸੈਂਟ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਨਾਲੋਂ ਸਿਆਸੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬੇਸ਼ਰਮੀ ਵਾਲਾ ਅੰਤ ਹੈ।

'ਸਭ ਤੋਂ ਕੀਮਤੀ ਚੀਜ਼' ਵਰਗੀਆਂ ਕੁਝ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦੁਖਦਾਈ ਧੁਨ ਹੈ, ਇੱਕ ਗੰਭੀਰ ਅਧਾਰ (ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਅਕਬਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਦੇ ਦਾਅਵੇ ਤੋਂ ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ ਕਿ ਉਹ ਉਸਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਕੀਮਤੀ ਜਾਇਦਾਦ ਹੈ) ਕਵੀ ਦੇ ਕੌੜੇ ਹਾਸਰਸ ਨਿਰੀਖਣ (ਕਿ ਜੇ ਉਸਨੂੰ ਉਸਦੀ ਮਨਪਸੰਦ ਚੀਜ਼ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ) ਉਸ ਦੀ ਤੁਰਨ ਵਾਲੀ ਸੋਟੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜੇ ਅੰਡੇ ਦੇ ਛਿਲਕਿਆਂ, ਹੰਕਾਰੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਖੋਪੜੀਆਂ ਨੂੰ ਚੀਰ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ 'ਦੁਨੀਆਂ ਸਿਰਫ ਸੋਟੀ ਨਾਲ ਦੋਸਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ')।

ਮਹਿਤਾ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਨੁਵਾਦ ਸਮਕਾਲੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਰੰਗੀ ਹੋਈ ਕਵੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਗੁਆਉਂਦਾ।

ਇੱਕ ਕਵਿਤਾ:

ਕਿਸੇ ਲਾਇ ਨ ਰੋਂਦਾ ਕੋਈ

ਬੇਪਰਵਾਹੀਆਂ

ਮੈਨੂੰ ਕੀ ? ਜੇ ਨੈਣ ਕਿਸੇ ਦੇ ਸੁੰਦਰ, ਮਸਤ, ਮਤਵਾਲੇ ਨੇ
ਹੋਣ ਪਏ, ਜੇ ਕੇਸ ਕਿਸੇ ਦੇ ਨਾਗ ਸ਼ੂਕਦੇ ਕਾਲੇ ਨੇ
ਰੰਗ ਚੰਬੇਲੀ, ਬੁਲ੍ਹ ਗੁਲਾਬੀ, ਚਿਹਨ-ਚਕ੍ਰ ਅਣਿਆਲੇ ਨੇ
ਮੈਨੂੰ ਕੀ ? ਜੇ ਹੱਥ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕੋਮਲ ਕਮਲ ਨਿਰਾਲੇ ਨੇ
ਦੁਨੀਆਂ ਪਾਗਲ ਬਣਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਬਣੇ ਇਸ਼ਕ ਦਿਖਲਾਵਣ ਨੂੰ
ਆਪਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਵੈਦ ਨੇ ਰੋਗ ਅਜੇਹਾ ਲਾਵਣ ਨੂੰ

ਦੱਸੋ ਭਲਾ, ਵੇਖ ਫੁਲ ਖਿੜਿਆ, ਕਯੋਂ ਤਰਸਾਂ ਲਲਚਾਵਾਂ ਮੈਂ ?
ਭੜਕ ਛਾਲ ਚਿੱਕੜ ਵਿਚ ਮਾਰਾਂ, ਬਲ ਤੋੜਨ ਹਿਤ ਲਾਵਾਂ ਮੈਂ !
ਕਯੋਂ ਬੂਟੇ ਵਿਚ ਹੱਥ ਮਾਰ ਕੇ, ਜ਼ਖਮ ਕੰਡੇ ਦਾ ਖਾਵਾਂ ਮੈਂ ?
ਮੂਰਖ ਬਣਾਂ, ਮਖੌਲ ਕਰਾਵਾਂ, ਕਯੋਂ ਕਪੜੇ ਪੜਵਾਵਾਂ ਮੈਂ ?
ਫੁਲ ਦੀ ਗੰਧ ਤਾਂ ਆਪੇ ਉਡ ਕੇ, ਸਾਡੇ ਵਲ ਆ ਜਾਣੀ ਹੈ !
ਅਸਾਂ ਆਪਣੀ ਬੇਪਰਵਾਹੀ ਦੀ ਕਯੋਂ ਸ਼ਾਨ ਗਵਾਣੀ ਹੈ ?

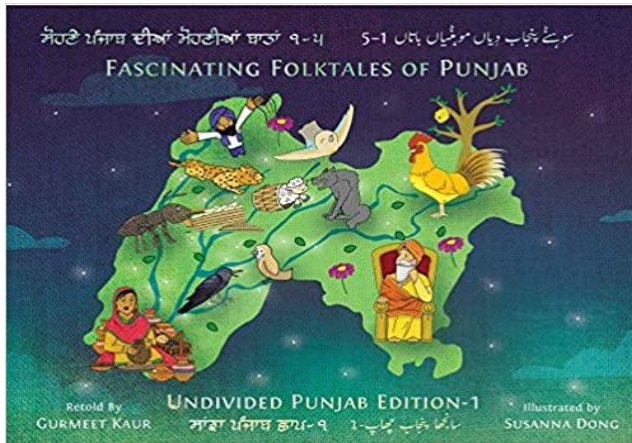
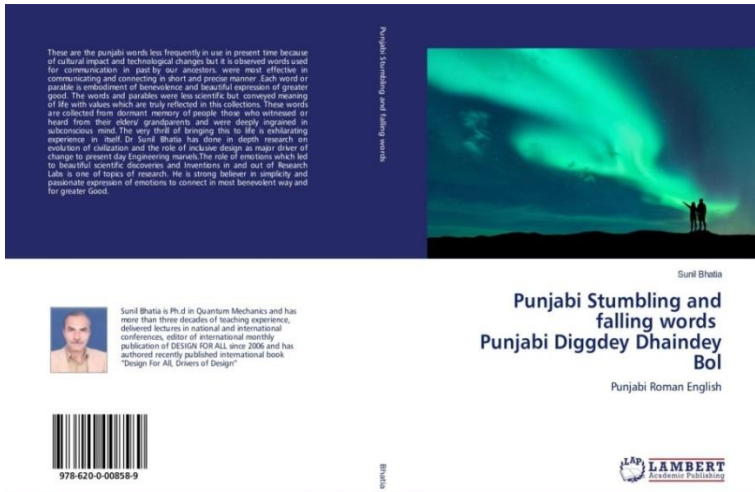
ਚੰਦ-ਚਾਨਣੀ ਦੇਖ ਭਲਾ ਮੈਂ ਹਉਕੇ ਭਰ ਭਰ ਰੇਵਾਂ ਕਿਉਂ ?
ਕਰ ਕਰ ਯਾਦ 'ਕਿਸੇ' ਦਾ ਮੁਖੜਾ, ਜਾਨ 'ਆਪਣੀ' ਖੇਵਾਂ ਕਿਉਂ ?
ਮਿੱਠੀ ਨੀਂਦ ਛੱਡ ਕੇ ਤੜਫਾਂ, ਬੈਠਾਂ, ਤੁਰਾਂ, ਖਲੋਵਾਂ ਕਿਉਂ ?
ਦਰਸ਼ਨ ਇਕ 'ਕਿਸੇ' ਦੇ ਖ਼ਾਤਰ, 'ਰਬ' ਦਾ ਅੱਝੀ ਰੇਵਾਂ ਕਿਉਂ ?
ਬਦੋਬਦੀ ਕਿਉਂ ਭੇਟ ਕਰਨ ਨੂੰ, ਸਿਰ-ਦਿਲ ਹਥ ਤੇ ਲਈ ਫਿਰਾਂ ?
ਹੰਕਾਰੀ ਦੇ ਠੁੱਡ ਖਾਣ ਨੂੰ, ਕਯੋਂ ਪੈਰੀਂ ਸਿਰ ਦਈ ਫਿਰਾਂ ?

ਮੈਂ ਬੇਸ਼ਕ ਇਸ ਜਗ ਤੇ ਹਰ ਦਮ ਹਸਦਾ ਅਤੇ ਹਸਾਂਦਾ ਹਾਂ

ਪਰ ਨਾ ਚਾਹ-ਸ਼ਿਕੰਜੇ ਅੰਦਰ ਆਪਣਾ ਦਿਲ ਕੁੜਕਾਂਦਾ ਹਾਂ
ਫੁਲ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਨੂੰ ਹਾਂ ਸੁੰਘਦਾ, ਨਾ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਖਾਂਦਾ ਹਾਂ
ਕੋਈ ਪਦਾਰਥ ਦੇਖ ਜਗਤ ਦਾ ਰਾਲ ਨਹੀਂ ਟਪਕਾਂਦਾ ਹਾਂ
ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਹੈ ਮੇਰੇ ਵਸ ਵਿਚ, ਜਿੱਧਰ ਚਹਾਂ ਚਲਾਵਾਂ ਮੈਂ
ਤਦੇ ਕਮਲ ਸਮ ਜਗ ਵਿਚ 'ਸੁਥਰਾ' ਬੇ-ਪਰਵਾਹ ਕਹਾਵਾਂ ਮੈਂ

(ਸਿਖਲਾਈ: ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, ਪੁਣੇ)

ਨਵੀਂ ਕਿਤਾਬ:

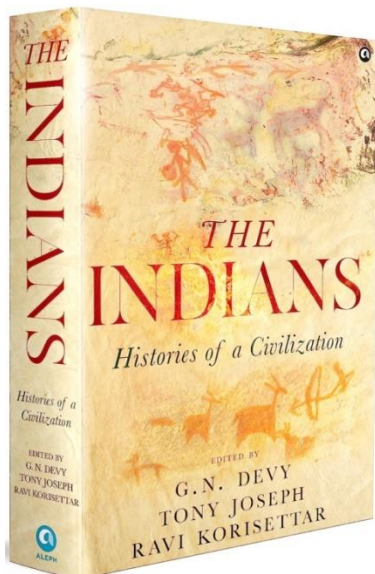
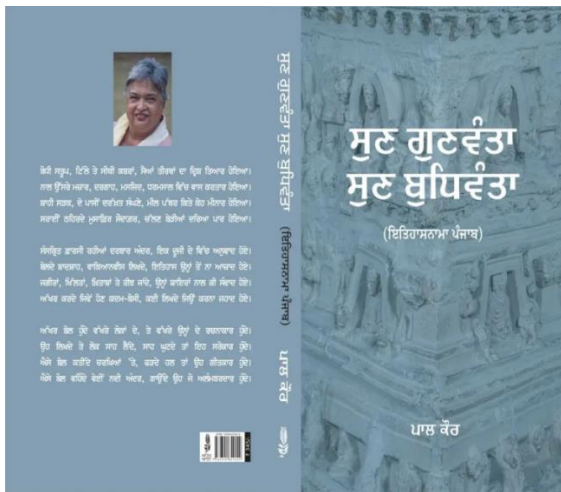
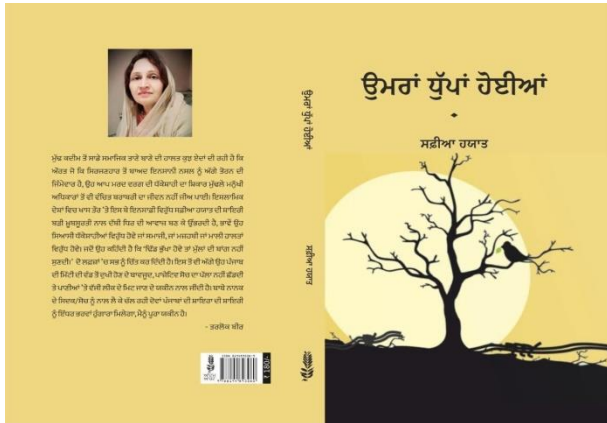

ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ, ਪੰਜ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੀ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਪੰਜ ਖੂਬਸੂਰਤ ਚਿੱਤਰਿਤ ਲੋਕ-ਕਥਾਵਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਅਤੇ ਮਾਪਿਆਂ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀਆਂ ਲਿਪੀਆਂ (ਗੁਰਮੁਖੀ ਅਤੇ ਸ਼ਾਹਮੁਖੀ) ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਨੁਵਾਦ ਦੋਵਾਂ ਵਿੱਚ ਜੀਵਿਤ ਹਨ।

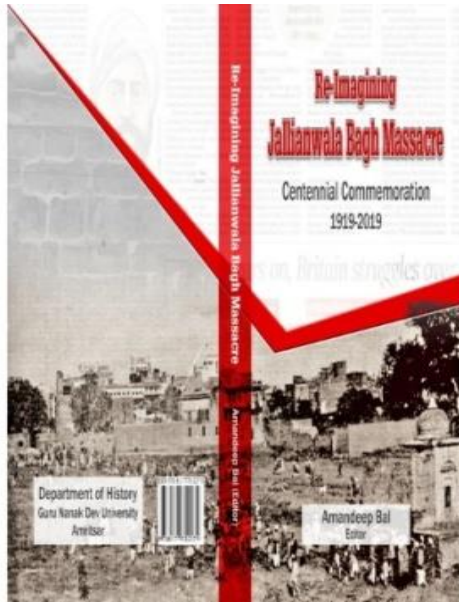
ਕਿਤਾਬ ਨੂੰ ਭਰਪੂਰ ਰੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਪਾਤਰਾਂ ਨੂੰ ਜੀਵਤ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਹਰ ਕਹਾਣੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਨੁਵਾਦ ਦੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਗੀਤਕਾਰੀ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਨੈਤਿਕਤਾ ਹੈ। ਅਣਵੰਡੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਬਾਲ-ਅਨੁਕੂਲ ਨਕਸ਼ੇ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਪੀਆਂ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਟੇਬਲ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਅਮੀਰ ਵਿਰਾਸਤ ਬਾਰੇ ਹੋਰ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

94 ਪੰਨੇ | 11" x 8.5" | ਹਾਰਡਕਵਰ ਗੁਰਮੁਖੀ, ਸ਼ਾਹਮੁਖੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ISBN: 978-0-9887101-8-4

ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਲੇਖਕ ਤੋਂ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਕਾਪੀਆਂ ਖਰੀਦੋ ਅਤੇ ਪੈਸੇ ਬਚਾਓ। ਨੈੱਟ 'ਤੇ ਲੇਖਕ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਕਿਤਾਬਾਂ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਮਨਮੋਹਕ ਲੋਕ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇਖੋ।

Amrinder Singh, Professor & Head,
Department of History, Guru Nanak
Dev University, Amritsar. Director of
National Journal of Sikh Studies and
author of *A Sikhism in the Making*
in Colonial Punjab: Life and
Times of Bhai Sahib Singh,
1875. For more of his work
visit www.amrindersingh.com,
www.sikhstudies.org,
www.sikhstudies.com

The Jallianwala Bagh massacre of 1919 is
one of the darkest chapters in Indian
history. The massacre that followed the
killing on the part of the British
during the Jallianwala Bagh massacre
against the supporters of the
British in India. It is a tragedy for
the world. The British Raj was one
of the most brutal. The violence in
Punjab has a long history. The
so-called 'Jallianwala' massacre was
a tragedy in the context of the
non-violence and moral leadership
of G.D.

The present work is a tribute
to the nation of Jallianwala
and the British rule in India.
The 'historically researched
articles, present divergent views
from multiple aspects. The editors
have also included and featured
important aspects of the Jallianwala
Bagh Massacre. Several historians
have studied the massacre in the
context of the Indian and British
history. The articles are also
very important for the study
of the Indian history and history
of Punjab. The book is a tribute
to the 'Jallianwala' massacre
and the 'Jallianwala' massacre
and the 'Jallianwala' massacre.

ਖ਼ਬਰਾਂ:

1.

ਸਲਹਾਇਤ PunjibLibrary.com ਤੋਂ ਮੁਫਤ ਡਾਊਨਲੋਡ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਉਪਲਬਧ ਹੈ
ਜਨ ਅੰਕ ਗੁਰਮੁਖੀ ਅਤੇ ਸ਼ਾਹਮੁਖੀ ਵਿੱਚ ਅੱਪਲੋਡ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇੱਕ ਇੱਕ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਅੱਪਲੋਡ ਕਰਾਂਗੇ।

Salahiyat * ਸਲਾਹੀਯਤ
punjabilibrary.com

Salahiyat
punjabilibrary.com

ਨਵਤੇਜ ਸਿੰਘ ਅਟਵਾਲ

ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅਤੇ ਸਮਾਗਮ

ਭਾਰਤ ਦੇ ਦੱਖਣੀ ਏਸ਼ੀਆ ਖੋਜ ਕੇਂਦਰ ਨਾਲ

ਇਸ਼ਤਿਹਾਰਬਾਜ਼ੀ:

ਡਿਜੀਟਲ ਨਿਊਜ਼ਲੈਟਰ ਵਿੱਚ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਦੇਣ ਲਈ

advertisement@southasia-researchcentre.in

ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੇ ਦੱਖਣੀ ਏਸ਼ੀਆ ਖੋਜ ਕੇਂਦਰ ਦੁਆਰਾ ਉਤਪਾਦਾਂ ਜਾਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ

ਖ਼ਬਰਾਂ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼:

ਨਵੇਂ ਉਤਪਾਦਾਂ ਜਾਂ ਸਮਾਗਮਾਂ ਜਾਂ ਸੈਮੀਨਾਰਾਂ/ਕਾਨਫਰੰਸਾਂ ਬਾਰੇ/

ਵਰਕਸ਼ਾਪਾਂ

nijush@southasiaresearchcentre

ਫੀਡਬੈਕ: ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਾਡੇ ਨਿਊਜ਼ਲੈਟਰ ਬਾਰੇ ਸੰਪਾਦਕ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ

Feedback@southasiaresearchcentre.in

ਆਗਾਮੀ ਸਮਾਗਮ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ:

Editor@southasiaresearchcentre.in

ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ ਲੇਖਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟਾਏ ਗਏ ਵਿਚਾਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਦੱਖਣੀ ਏਸ਼ੀਆ ਖੋਜ ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਨਹੀਂ ਹਨ।

ਨਿਗਰਾਨੀ: (ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ, ਗੁਰਮੁਖੀ ਅਤੇ ਸ਼ਾਹਮੁਖੀ ਦੀਆਂ ਲਿਪੀਆਂ)

ਪ੍ਰੋ: ਹਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਵਿਰਕ

ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਆਫ਼ ਐਮੀਨੈਂਸ (ਆਨਰੇਰੀ), ਐਸਜੀਜੀਐਸ ਵਰਲਡ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਫਤਿਹਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ। ਇੰਡੀਆ।

ਮੁੱਖ ਸੰਪਾਦਕ:

ਡਾ. ਸੁਨੀਲ ਕੁਮਾਰ ਭਾਟੀਆ ਫੈਕਲਟੀ ਮੈਂਬਰ,

ਏ/2/70 ਸੈਕਟਰ-18, ਰੋਹਿਣੀ, ਦਿੱਲੀ-110089, ਭਾਰਤ

ਈ-ਮੇਲ: dr_subha@yahoo.com

ਸੰਪਾਦਕ: (ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸੰਸਕਰਣ)

ਸ਼੍ਰੀ ਐਲ.ਕੇ. ਦਾਸ

ਸਾਬਕਾ ਮੁਖੀ ਉਦਯੋਗਿਕ ਡਿਜ਼ਾਈਨ ਕੇਂਦਰ, ਇੰਡੀਅਨ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਆਫ਼ ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ (ਦਿੱਲੀ), ਭਾਰਤ,
ਵਿਜ਼ਿਟਿੰਗ ਫੈਕਲਟੀ ਡਿਜ਼ਾਈਨ ਵਿਭਾਗ, ਦਿੱਲੀ ਟੈਕਨੋਲੋਜੀਕਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਦਿੱਲੀ

lalitdas@dtu.ac.in

ਈ-ਮੇਲ: lalitdas@gmail.com

ਸਹਿ-ਸੰਪਾਦਕ (ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸੰਸਕਰਣ)

ਰੌਣਕੀ ਰਾਮ ਤੋਂ ਪ੍ਰੋ

ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਚੇਅਰ ਪ੍ਰੋ

ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿਗਿਆਨ ਵਿਭਾਗ

ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ (ਭਾਰਤ)

ਈਮੇਲ: ronkir@pu.ac.in

ਈਮੇਲ: ronkiram@yahoo co, in

ਸੰਪਾਦਕ: (ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਸੰਸਕਰਣ)

ਜਸਪਾਲ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ

ਪੱਤਰਕਾਰ, ਲੇਖਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਕਾਰਕੁਨ, ਕੇਂਦਰੀ ਸਿੰਘ ਸਭਾ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, ਭਾਰਤ

jaspal.sdh@gmail.com

ਐਸੋਸੀਏਟ ਐਡੀਟਰ: (ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਸੰਸਕਰਣ)

ਰਮਿੰਦਰਜੀਤ ਕੌਰ, ਡਾ.

ਸਹਾਇਕ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ, ਭਾਰਤ

jitraminder75@gmail.com

ਸੰਪਾਦਕ: (ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸ਼ਾਹਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਸੰਸਕਰਣ)

ਆਸਮਾ ਕਾਦਰੀ ਨੇ ਪ੍ਰੋ

ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਆਫ ਪੰਜਾਬੀ ਐਂਡ ਕਲਚਰਲ ਸਟੱਡੀਜ਼ ਓਰੀਐਂਟਲ ਕਾਲਜ

ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਲਾਹੌਰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ

ਈਮੇਲ: 1aasmaqadri@gmail.com

ਐਸੋਸੀਏਟ ਐਡੀਟਰ: (ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਸ਼ਾਹਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਸੰਸਕਰਣ)

ਇਰਫਾਨ ਮਲਿਕ ਡਾ

ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ (ਭਾਰਤ)

ਈਮੇਲ: irfanmalik941@gmail.com

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦੇ ਇੰਚਾਰਜ

ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਸਿੰਘ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਨੇ ਸਿੱਖ ਸਟੱਡੀਜ਼ ਵਿੱਚ ਮਾਸਟਰ ਡਿਗਰੀ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਪੁਰਬ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਵਿੱਚ ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ. ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ-ਕੇਂਦਰੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਜਨਰਲ ਸ.

ਸੰਪਾਦਕੀ ਮੈਂਬਰ

ਪ੍ਰੋ. ਡਾ. ਗੌਰਵ ਰਹੇਜਾ, ਇੰਡੀਅਨ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਆਫ ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ, ਰੁੜਕੀ, ਇੰਡੀਆ ਈਮੇਲ:
gaurav.raheja@ar.iitr.ac.in ,gr.iitroorkee@gmail.com

ਪ੍ਰੋ. ਡਾ. ਸੁਗੰਧ ਮਲਹੋਤਰਾ, ਇੰਡੀਅਨ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਆਫ ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ, ਮੁੰਬਈ, ਭਾਰਤ, ਈਮੇਲ:
sugandh@iitb.ac.in

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪੱਤਰਕਾਰ:

ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਨੇਮਿਸ਼ਾ ਸ਼ਰਮਾ,

ਮੁੰਬਈ, ਭਾਰਤ, Nemisha90@gmail.com

ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ ਲਈ ਪਤਾ:

ਏ/2/70 ਸੈਕਟਰ-18 ਰੋਹਿਣੀ, ਦਿੱਲੀ-110089, ਭਾਰਤ

ਇਸ ਜਰਨਲ ਵਿੱਚ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਸੁਤੰਤਰ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੁਬਾਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।
ਉਸੇ ਦੀ ਇੱਕ ਕਾਪੀ ਅਤੇ ਰਸੀਦ ਦੀ ਸਲਾਘਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਇਹ ਰਸਾਲਾ ਸਾਊਥ ਏਸ਼ੀਆ ਰਿਸਰਚ ਸੈਂਟਰ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਏ/2/70 ਸੈਕਟਰ-18 ਰੋਹਿਣੀ, ਦਿੱਲੀ-110089
(ਇੰਡੀਆ) ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਦਾ ਨਾਮ ਡਾ. ਸੁਨੀਲ ਕੁਮਾਰ ਭਾਟੀਆ, ਐਡਰੈੱਸ ਏ/2/70 ਦੁਆਰਾ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਲਾਭ
ਲਈ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਮੁਫਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੈਕਟਰ-18 ਰੋਹਿਣੀ, ਦਿੱਲੀ-110089 ਟੈਲੀਫੋਨ: +91-
11-27853470®, 011-45793470®, ਈ-ਮੇਲ: dr_subha@yahoo.com

ਇਹ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਫਤ ਹੈ .ਅਸੀਂ ਯੋਗਦਾਨੀਆਂ ਤੋਂ ਇਸ ਰਸਾਲੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਆਈਟਮਾਂ ਲਈ ਕੁਝ ਵੀ
ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ .

ਬੇਦਾਅਵਾ: ਹਾਲਾਂਕਿ ਸਲਾਹੀਅਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਯੋਗਦਾਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਲਈ ਹਰ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ
ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਪੁਰਾਣੇ ਗਏ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ, ਜੋ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਨੇਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਗਏ
ਹਨ, ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਇਕੱਲੇ ਹਨ।

ਵੈੱਬਸਾਈਟ: www.southasiaresearchcentre.in

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਬੇਨਤੀ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ

dr_subha@yahoo.com